KNIHOVNA „PENĚŽNÍHO OBZORU“, SVAZEK III.

HISTORICKÝ VÝVOJ POJIŠŤOVNICTVÍ

NAPSAL

JUDr. KAREL SVOBODA,
TAJEMNÍK PRAŽSKÉ MĚSTSKÉ POJIŠŤOVNY.

VYDAL VZDĚLAVACÍ ODBOR
SDRUŽENÍ ČESKOSLOVANSKÉHO ÚŘEDNICTVA ÚSTAVŮ PENĚŽNÍCH
V PRAZE.

1910
NÁKLADEM SDRUŽENÍ ČESKOSLOVANSKÉHO ÚŘEDNICTVA ÚSTAVŮ PENĚŽNÍCH
V PRAZE.
TISKEM OBCHODNÍ TISKÁRNY MERKUR V PRAZE.

KNIHOVNA „PENĚŽNÍHO OBZORU“, SVAZEK III.

HISTORICKÝ VÝVOJ POJIŠŤOVNICTVÍ

NAPSAL

JUDr. KAREL SVOBODA,
TAJEMNÍK PRAŽSKÉ MĚSTSKÉ POJIŠŤOVNY.

VYDAL VZDĚLAVACÍ ODBOR
SDRUŽENÍ ČESKOSLOVANSKÉHO ÚŘEDNICTVA ÚSTAVŮ PENĚŽNÍCH
V PRAZE.

1910
NÁKLADEM SDRUŽENÍ ČESKOSLOVANSKÉHO ÚŘEDNICTVA ÚSTAVŮ PENĚŽNÍCH
V PRAZE.
TISKEM OBCHODNÍ TISKÁRNY MERKUR V PRAZE.

ÚVOD.

Vývoj celé myšlénky pojišťování vznikl ze zkušenosti, že člověk vydán jest neustále nebezpečí majetkové ztráty, která může mu nastati škodlivým působením různých událostí, jež postihnou buď přímo jeho majetek, nebo zasáhnou jeho osobu a tím buď na dobro neb přechodně zmenší po případě zničí jeho způsobilost k výdělku.

Při tom však pozorována další věc, že sice každý člověk jest tomuto nebezpečí ztrát vydán, skutečná škoda nepostihne však nikdy všechny, jimž nebezpečí to hrozí, nýbrž pouze omezený počet jednotlivců.

Vedle toho vyniká druhá okolnost, že totiž pro jednotlivce jest ztráta ona čistě nahodilá a na vůli jeho nezávislá, pozoruje-li se však větší počet osob, témuž nebezpečí vydaných, že ve velkém množství vládne jistá pravidelnost opětujících se škod.

Zůstávají-li jednotlivci samostatni, jest ochrana proti těmto ztrátám přímo nemožností. Finanční síla jednotlivcova se v takovémto případě silně podlomí, namnoze vůbec zničí.

Jinak jest tomu, jestliže všichni, kdož jsou ohroženi, se sdruží. Zkušenost, že postižen bývá pouze omezený počet, přiměla ohrožené k tomu, aby seskupili se ve svaz, který se navzájem zaváže k tomu, že škody, jež členy postihnou, rozvrhnou se na všechny účastníky Tím béře na sebe každý člen tohoto svazu dobrovolně nepatrnou část oné škody, jež vznikne jednotlivcům zde sdruženým a zmenšuje tím o nepatrnou část svoje jmění, nabývá však jistoty, že stihne-li hrozící událost jeho, bude mu vzniklá škoda nahražena, takže o celé jmění nemůže přijíti.

Tomuto zřízení hospodářskému říkáme p o j i š ť o v á n í, a definice pojištění zněla by, že je pojišťování sdružení velkého počtu osob vydaných témuž nebezpečí za tím účelem, aby majetková škoda, jež stihne jednotlivé členy, rozvrhla se na všechny osoby zde spolčené.

Způsob jest možný dvojí. Buď rozvrhuje se škoda teprve pak, když jednotlivce stihla. Poněvadž pak v tom, jak škody se vyskytují, panuje ve velkém počtu ohrožených jistá pravidelnost, jež dá se vědecky pravděpodobně přímo odhadnouti, může býti tato pravděpodobná budoucí škoda odhadnuta předem, členové

sdružení mohou rozvrhnouti ji mezi sebou napřed a v podobě dobrovolných příspěvků do společné pokladny složiti, z níž pak skutečné škody se hradí.

Dle toho, kdo ohrožené jednotlivce sdružuje v tento svaz rozeznáváme tři druhy pojišťování.

Mohou se totiž seskupiti ohrožení sami, takže členem onoho sdružení, které škody hradí, jsou pouze ti, kdož nebezpečí jsou vydáni. Jmění sdružení jest odděleno od jmění jednotlivců a vzniká zde samostatná právnická osoba, ale členy jejími mohou být pouze samotní ohrožení. Tomuto způsobu říkáme pojištění vzájemné.

Jest však také možno, že seskupení jednotlivců béře někdo jiný na sebe jakožto samostatný podnikatel s tím úmyslem, aby docílil zisku tím, že vybéře více na příspěvcích, než kolik zaplatí za celkovou škodu.

Zde nesdružují se tudíž ohrožení sami nýbrž činí tak podnikatel od ohrožených a pak pojištěných osob úplně odlišný. Tímto podnikatelem může býti jednotlivec, společnost více osob, v moderní době jest jím z pravidla akciová společnost. Ježto pojišťování, má-li vyhovovati vyrovnání řisik dle zákona velkých čísel, předpokládá vždy značný rozsah podniku, povolují namnoze zákony pouze akciové společnosti za podnikatele právě vylíčené, takže rozeznávají se pravidelně pouze dva druhy pojišťoven: vzájemné a akciové, ač správnějším bylo by dělení na vzájemné a podnikatelské.

Konečně třetí způsob sdružování ohrožených záleží v tom, že ujímá se tohoto úkolu některá veřejnoprávní korporace, stát, země po případě okres neb obec.

Při pojištění státním a zemském nutno rozeznávati dvojí způsob. Buď činí tak tato korporace ve své vlastnosti jako taková a důsledkem své nařizovací moci. Zde vyloučen jest každý moment ziskový a stát nařizuje občanům ze sociálně politických důvodů, aby se sdružili a následky jistých událostí společně nesli; namnoze stát přispívá ze svých prostředků na tyto účely.

Stát po příp. ostatní jmenované korporace mohou však vystupovati ve funkci úplně stejné jako podnikatelé jednotlivci a zváti ohrožené jednotlivce k dobrovolnému sdružení za účelem rozvržení nebezpečí. Veřejnoprávní korporace požívají jakožto podnikatelé značné důvěry občanů. Namnoze pak vyhražují si v tomto případě eventuelní zisk ku svým účelům.

Jest pak charakteristické, že dle toho, jak vládla v praxi ta neb ona teorie národohospodářská, měl převahu jeden z uvedených druhů sdružování pojištěných.

Stopujíce historický vývoj pojišťování budeme míti v prvé řadě za úkol přihlédnouti k tomu, kdo sdružuje osoby nebezpečí vydané.

Vše to, co bylo řečeno, platí o pojišťování, jakožto zvláštním útvaru národohospodářského života. Teprve pak, když na základě potřeb životem vyvolaných se pojišťování již vyvinulo a do jisté míry vyhranilo, ujali se současní právníci úkolu tento již existující hospodářský útvar po stránce právní upraviti a a vytvořili pojem pojišťovací smlouvy.

Smluvními stranami jest jednak vždy osoba ohrožená, tedy nastávající pojištěnec, jednak ten, kdo jej pojišťuje — pojišťovatel, — jímž může býti buď souhrn pojištěných jakožto samostatná korporace, buď od těchto osob odlišný podnikatel, aneb konečně stát neb země.

Spočívá pak pojišťovací smlouva v tom, že se jedna strana za určitou úplatu zavazuje nahraditi druhé majetkovou škodu, jež stihne ji následkem přesně vyznačené události, při pojišťování životním vyplatiti za okolností ve smlouvě vyznačených určitý obnos.

Jest přirozeno, že budeme moci sťopovati hospodářský vývoj pojišťování mnohem dříve, než vyskytne se vlastní pojišťovací smlouva právnicky konstruovaná. Vedlo mnohdy i ku značným nedorozuměním, že nečiní se dosti přesný rozdíl mezi vlastním hospodářským útvarem pojištění a mezi pojišťovací smlouvou.

□ □ □

První základy. Římské právo.

Přihlížíme-li k historickému vývoji, upouštíme úplně od různých kombinací, dle kterých hledá se pojišťování u starých Foeničanů, Řeků a pod.

Pokud se týče Římanů, byla otázka tato často řešena a došlo se k velmi různým výsledkům. Jisto jest, že právní konstrukce pojišťovací smlouvy Římští právníci neznali.

Jinak jest tomu po stránce hospodářské. Třebas ani v tomto směru nebylo vše dostatečně vyhraněno, přece základní rys pojišťování, totiž sdružení ohrožených osob za účelem rozvržení eventuelní ztráty na větší počet jednotlivců, v Římě byla známa a vykazuje dvě velmi zajímavé instituce. Při jedné sdružují se ohrožení sami ve svazy, při druhé vystupují podnikatelé, kteří béřou na sebe tento úkol, aby získali. První útvar jest collegia tenuiorum, druhý fenus nauticum.

Idea vzájemného pojišťování v římských kolegiích.

Collegia.

První hospodářský útvar římského práva, ve kterém jedná se o sdružování osob za účelem rozdělení nebezpečí majetkové ztráty na všechny členy, jsou collegia.

Collegia byla sdružení osob, jež pojily společné zájmy buď z toho důvodu, že náleželi všichni témuž stavu — mohli bychom je tudíž nazvati sdruženími stavovskými — aneb sdružení osob hospodářsky slabých bez ohledu na povolání ku společnému dosažení určitých cílů.

Stranou ponechali bychom collegia kněžská (collegia sacerdotum) a chrámová (collegia templorum), která měla do jisté míry zvláštní ráz, byvše většinou státem zařízena a všemožně podporována.

Do první kategorie collegií stavovských náležela by sdružení římských řemeslníků (opificum), umělců (artificum), obchod-

níků (mercatorum), plavců (nautarum) atd. Členy jich mohly býti pouze osoby, náležející příslušnému povolání.

Záhy však shledáváme se se sdružením osob hospodářsky slabých, při nichž dříve uvedených pojítek stavovských nebylo. Zajímavo jest poukázati na příklad na collegia propuštěnců císařských po příp. propuštěnců určitých rodin. Vedle toho vyskytují se však vůbec pouze collegia tenuiorum.

Téměř všechna collegia měla jistý ráz náboženský, zasvěcena byla některému božstvu, dle něhož pak zpravidla byla pojmenována, a oslavovala určité dny, tomuto božstvu zasvěcené, po případě den, kdy svému božstvu byla dána do ochrany.[1]) Při těchto příležitostech konány byly různé slavnosti, zejména pořádány hostiny, čímž docílilo se druhé význačné stránky, totiž pěstování společenských styků.

Vlastním úkolem collegií bylo však postupem času něco jiného, totiž vzájemná podpora členů pro případ potřeby. Liebenam odvozuje tento úkol collegií z toho, že právě zmíněnými přátelskými styky docílilo se užšího spojení, které přivodilo i podporu mezi členstvem za nejrozmanitějších příležitostí.[2])

Mezi všeobecnými podporami specialisoval se během času zejména jeden úkol, který tvoří pak u většiny collegií přední, u některých dokonce výhradní účel, totiž péči o členy v případě úmrtí ať vypravením pohřbu, pochováním na společném hřbitově nebo konečně vyplacením určitého obnosu k tomuto účelu. Tím vystupují do popředí collegia tenuiorum, qui stipem menstruam conferrunt in funera, nebo jako Momsen první užil označení collegia funeraticia.

Vývoj collegií a poměr jich ke státu.

Vznik collegií jest zahalen v temno pověstí. Původ jich býval posunován až do doby královské, Plutarch označuje za jejich zakladatele Numu, Florus Servia Tullia. Liebenam považuje obě tyto zprávy za nespolehlivé; tolik jest však jisto, že v posledním století republiky bylo k nim přihlíženo jako k instituci prastaré.

Po celou dobu prvního rozvoje ponechával je stát úplně svému osudu. Mnohdy vyskytla se v jednotlivých případech pří-

---

[1]) Na příklad „collegium salutaris Dianae et Antinoi", „Aesculapi et Hygiae", „Jovis Cerneni" atd.; o tomto posledním vyslovuje se ve článku v Assecuranz Jahrbuch z r. 1884 „Römische Sterbecassen" str. 6. zajímavý názor, že tento Jupiter Cernenus je slovanský Černibog. Viz též Huschke: Zeitschrift für gesch. Rechtswissenschaft XII., str. 182.

[2]) Viz Libeman: „Zur Geschichte und Organisation des römischen Vereinswesens" str. 258. Cituje zejména stanovy collegia vojínů z Lambaesis z roku 203 (Bruns, Fontes 5, str. 323), viz v cit. spise str. 306.

čina k státnímu zakročení, než podnět spočíval v tom, že v nepokojných dobách republiky dali se členové častěji svésti k politickým rejdům pod záminkou náboženské činnosti, a pouze proto měla vládnoucí strana příležitost do činnosti collegií se vmísiti.

Jinak bylo přirozeně v době císařské. Zde nacházíme hned z první doby lex Julia de collegiis, která zakazuje dle zprávy Suetonovy všechna collegia mimo prastará a právně existující.[3]) Odtud bylo pro každé collegium, které chtělo míti corpus, totiž postavení právnické osoby, potřebí státního povolení. Generálního povolení dostalo se pravděpodobně collegiím pohřebním.[4])

Od dob Antonia Severa nalézáme novou tendenci používat stavovských collegií k účelům vládním. Dle článku Kornemannova v Pauly-Wissova Realencyklopaedie shledávati dlužno první začátky již v dřívějších dobách v tom, že užívalo se collegií po venkově k účelům hasičským.

Aby členství v collegiu stalo se vítanějším, poskytována členům řada výhod.

Zvláštní instituce římského práva, jež v době císařské se vyvinula, totiž vázanost rodů k určitému povolání, obrážela se zajímavým způsobem i v collegiích; pro osoby poutané k povolání svých předků vytváří se pak současně i nucené členství v collegiu. Dle líčení Liebenamova vyvinula se konečně podobná vázanost, jaká byla původně u colonů. Do roku 365 ani vstoupení do duchovního stavu nesprošťovalo od členství v collegiu.[5])

Na první pohled dalo by se soudit, že stavovská collegia byla předchůdcem německých gild a cechů; než Liebenam rozhodně to popírá z toho důvodu, že nemáme žádného přechodního

---

[3]) Lex Julia vydána byla buď Juliem Caesarem aneb spíše Augustem. Zmínka činí se o nápisu, nalezeném r. 1847 v Kampani, uveřejněném Momsenem v Zeitschrift für gesch. Rechtswissenschaft XV. str. 354. Viz článek „Römische Sterbekassen“ v Ehrenzweigově Assecuranz-Jahrbuch z r. 1884.

[4]) Důkazem bylo by: Marcian L. 1. pr. Digest. de collegiis et corporibus 47, 22: „Mandatis principalibus praecipitur praesidibus provinciarum, ne patiantur esse collegia sodalitia, neve milites collegia in castris habeant. Sed permittitur tenuioribus stipem menstruam cenferre; dum tamen semel in mense coeant, ne sub praetextu huius modi illicitum collegium coeat, quod non tantum in urbe, sed et in Italia et in provinciis locum habere, Divus quoque Severus rescripsit“. — K tomu nadpis nalezený v Lanuviu (XIV., 2112) „Quibus coire, convenire collegiumque habere liceat. Qui stipem menstruam conferre volent in funera, in id collegium coeant, neque sub specie eius collegii nisi semel in mense coeant conferrendi causa, unde defuncti sepelliantur“. Viz Rein Pauly-Wissova Realencyklopaedie; citovaný článek v Ehrenzweig „Assecuranz-Jahrbuch“ z roku 1848, Schiess „Die römischen collegia funeraticia“ str. 73.

[5]) Liebenam: Zur Geschichte u. Organisation des römischen Vereinswesens, str. 53.

tvaru, a mezi collegii a cechy je mezera téměř celých šest století.[6])

Zajímavé jest tvrzení v článku „Römische Sterbekassen“ v Ehrenzweigově Assecuranz Jahrbuch z r. 1884, že rozvoj collegií funeraticií byl podporován mocným rozmachem křesťanství, ježto křesťanům byla jakožto generelně dovolená sdružení nejspíše přístupna. Liebenam v delší úvaze rovněž nechce tuto okolnost vylučovati. Za to Rein v Pauly-Wissova Realencyklopaedie správnost tohoto závěru rozhodně popírá, odvolávaje se na Sohm Kirchenrecht.

Vnitřní organisace collegií.

Členy collegií stavovských byli příslušníci určitého stavu. Přístup byl původně dobrovolný, postupem času vyvinula se však vázanost, jak bylo vyvozováno v předešlém. Liebenam uvádí řadu případů, kde do jednotlivých collegií byli přijati příslušníci jiných řemesel.[7])

V collegiích funeraticiích byli sdruženi lidé hospodářsky slabí, propuštěnci, namnoze i otroci. Odtud také nazývá se členstvo někdy „populus, plebs“. V mnohých z těchto collegií přijímají se i ženy za členy. O členech vedou se přesné seznamy „alba“, kdež rozvrhují se členové po způsobu vojenském v decurie; v čele těchto stojí decuriones.[8])

Počet členů býval různý. U collegia Aesculapi et Hygiae nalézáme nadaci s tou podmínkou, že členů nebude více než šedesát U ostatních jsou zprávy různé. Uvádí se 150, 320, 258 členů.[9]) Zajímavý v tomto směru jest nápis, nalezený v Alburnum Maius, dle něhož se rozpouští collegium Jovis Cerneni, poněvadž počet členů klesl z 54 na 17.[10])

Správu obstarávali čestní funkcionáři, volení z řady členstva. V čele jich stáli magistri — obyčejně dva — volení na dobu jednoho někde i pěti roků (quinquennales). Někdy stala se tato funkce i doživotní (perpetui). Jim příslušela vrchní správa col-

---

[6]) Liebenam v cit. spisu str. 60.; Hartmann ve spisu „Zur Geschichte der Zünfte“ dokazuje, že se v Ravenně zachovala organisace římských collegií bez přerušení. Kornemann v Pauly-Wissova Realencyklopaedie přiznává tomuto případu ráz naprosté výjimky a varuje před jakýmkoli zevšeobecněním.

[7]) v cit. spisu str. 258.

[8]) Schiess „Die römischen collegia funeraticia“, Rein v Pauly-Wissova Realencyklopaedie.

[9]) Liebenam: „Zur Geschichte u. Organisation des römischen Vereinswesens str. 195.

[10]) „Die römischen Sterbekassen“ v Ehrenzweigově Assecuranz-Jahrbuch z r. 1884.

legia a nebyl-li pro náboženské úkony zvláštní kněz (sacerdos) ustanoven, příslušela i tato agenda magistrům. Stránku pokladní obstarávali „quaestores" — pokladníci. Vedle těchto uvádí Schiess ještě řadu funkcí, na příkl. curatores, aediles atd. Velmi často volila collegia svého patrona, kterému zřizovány pomníky a vzdávány různé pocty. Za to se ovšem patron různým způsobem odměňoval.

Collegia řídila se svými stanovami (lex collegii). Za republiky byla v tomto směru ponechána úplná volnost a zákon XII tabulí výslovně ustanovuje, že collegium může si dáti stanovy, pokud se nepříčí státním zákonům. O omezeních za doby císařské bylo již pojednáno.[11])

Členové konávali pravidelné měsíční schůze ve vlastních místnostech, nazvaných schola.

Povinnosti a práva členů.

Hlavní povinností členů bylo platiti měsíční příspěvky. U collegia Dianae et Antinoi museli členové vedle měsíčních příspěvků složiti při přijetí zvláštní obnos, t. zv. capitulare ve výši sto sesterců, tedy poměrně velmi značnou část. Charakteristické jest, že vedle těchto peněžních příspěvků odváděli členové při přijetí džbán dobrého vína (amphora boni vini), jež určeno bylo patrně pro společné hostiny.[12])

Měsíční příspěvky (stipes menstruae) byly dosti značné a nebyly, jak se zdá, nikterak upraveny na nějakých technických základech, ačkoli Římanům byly později známy první tabulky úmrtnostní.[13])

Do pokladen collegií plynuly vedle příspěvků i dobrovolné dary a odkazy. Největší z nich byl odkaz jisté Salvia Marcellina pro collegium Aeusculapi et Hygiae v obnosu 50.000 H S učiněný s tou podmínkou, že collegium nesmí míti více než 60 členů.[14])

Zemřel-li člen collegia, mají ostatní za povinnost súčastniti se pohřbu. U collegia sal. Dianae et Antinoi rozdílí se za to mezi ně 50 H. S. z obnosu, náležejícího pozůstalým, jako odměna.

---

[11]) Kornemann v Pauly Wissova Realencyklopaedie.

[12]) Nadpis v Lanuviu (XIV. 2112): placuit universis, ut quisquis in hoc cellegium intrare voluerit, dabit capitulari nomine H. S. C. u. et vini boni amphoram. Viz Schiess v cit. spisu str. 81. a str. 104. a násl.

[13]) O těchto tabulkách pojednáno bude v části o životním pojišťování.

[14]) Viz Schiess v uvedeném spisu, pak „Römische Sterbecassen" v Ehrenzweigově Assecuranz-Jahrbuch z r. 1884.

U collegia Jovis omezuje se povinná účast při pohřbu na členy bydlící do vzdálenosti 6 milníků.

Proviní-li se někdo proti svým povinnostem neb urazí-li funkcionáře, platí pokutu (multa), která připadá do spolkové pokladny.[15])

Mezi právy členů zaujímá u všech collegií přední místo, u collegií funeraticií pak zpravidla výlučné postavení, právo na opatření pohřbu v případě úmrtí člena.

Collegia měla z největší části společná pohřebiště a obstarala pohřeb sama. Zemřel-li otrok, který byl členem collegia a nechtěl-li jeho pán vydati mrtvoly ku pohřbení, provedlo collegium pouze obrazný pohřeb (funus immaginarium).[16])

U jiných kolegií bylo zavedeno spalování mrtvol. Tato pak měla společné collumbarium, místnost pro urny s popelem mrtvých. Schiess popisuje podrobně ve velmi zajímavé stati, jak collumbaria byla upravena. U budovy k tomuto účelu věnované bylo obyčejně společné crematorium.

Zvláštní zmínky zasluhuje collegium salutaris Dianae et Antinoi, u něhož vyplácelo se pozůstalým zemřelého člena pohřebné v hotovosti. Obdrželi 300 sesterců, z nichž 50 vyplatilo se však jak bylo řečeno účastníkům pohřbu. Vedle uvedeného volila i jiná collegia tento způsob nároků členstva. Výše pohřebného dosahovala různé výše. Uvážíme-li, že u collegia Dianae et Antinoi musel člen při vstoupení složit 100 sesterců a platiti pak měsíční příspěvky, nebylo pohřebné, na něž měl nárok, nikterak značné.

V určité slavnostní dny pořádány pro členstvo na útraty collegia hostiny. Později vypláceny místo hostin členům podíly ze spolkové pokladny. Funkcionáři spolku měli nárok na dvojnásobný podíl.

Pojišťovací stránka.

Římská collegia, zejména collegia funeraticia, jsou tudíž sdružení širších kruhů osob, které uvolují se k měsíčním příspěvkům, aby zabezpečili si nárok na vypravení pohřbu. Ježto pak nárok ten splní collegium i tehdy, zemře-li člen předčasně totiž dříve, než příspěvky svými mohl uložiti potřebný obnos, rozvrhuje se majetková ztráta spojená s předčasným úmrtím na všechny ohrožené.

---

[15]) Na příkl. u collegia sal. Dianae et Antinoi platí ten, kdo při hostině opustí své místo, aby způsobil nepokoj, 4 H. S. pokuty, kdo jiného urazí neb dělá rámus 12 H. S. a pod. (IV. 2112.) Schiess v cit. spisu str. 84.

[16]) Schiess v cit. spisu str. 98.

Jest tedy nesporno, že hospodářský moment pojištění vystupuje zde již v obrysech zcela vyhraněných, třeba ovšem tento útvar byl úplně teprve v začátku svého vývoje. Ježto pak sdružují se ohrožení sami, máme útvar pojištění vzájemného.

Zajímavo jest, že i v jednotlivých složkách vykazují collegia ustanovení, která mají doslovně dosud všechny životní pojišťovny.

Jest to především předpis, že spáchá-li člen collegia sal. Dianae et Antionoi sebevraždu, nemá nároku na vypravení pohřbu collegiem.[17]) Rovněž životní pojišťovny odmítaly původně všechny nároky v tomto případě, a teprve v nejnovější době vyplácejí pojištěný obnos tehdy, bylo-li pojištění delší dobu v platnosti (2 až 5 roků).

Druhá podmínka, již nalézáme u téhož collegia a která dosud vyskytuje se ve všech pojišťovacích podmínkách, jest, že jestliže člen nezapraví po určitou dobu (6 měsíců) příspěvků, pozbývá nároků na pohřeb.[18])

□ □ □

[17]) Nadpis v Lanuviu (XIV. 2112): „item placuit, quisquis ex quacumque causa mortem sibi adsciverit, eius ratio funeri non habebitur.“ Schiess v cit. spisu str. 85.

[18]) Týž nápis: „item placuit, ut quisquis mensibus continuis sex non pariaverit et ei hummanitus acciderit, eius ratio funeris non habebitur, etiamsi testamentum factum habuerit.“ Schiess v cit. spisu str. 130.

Podnikatelské pojišťování ve formě fenus nauticum.

Druhá forma pojišťování pozůstává v tom, že nesdružují se ohrožené osoby samy za účelem rozvržení nebezpečí, nýbrž že ujímá se tohoto úkolu osoba třetí, od ohrožených odlišná, která jako samostatný podnikatel sdružuje ohrožené s úmyslem, že rozvrhne na ně větší částku, než kolik činí skutečné škody a tím získá přebytek pro sebe.

Nelze upříti, že tento podnik, zejména pokud nemůže býti vybudován na základě přesně vědeckém, totiž statistice a počtu pravděpodobnosti, má mnoho podobného se smlouvou odvážnou.

I tento hospodářský útvar nalézáme již v právu římském. Smlouvy pojišťovací Římané však neznali, rovněž ani slovo assekurace nebylo v římském právu známo;[1]) charakteristické jest, že tento útvar oděn byl v římském právu do roucha zápůjčky.

Celý život obchodní má první kolébku svou v obchodu námořním a velká část obchodně právních zřízení vznikla na tomto poli. Není tudíž divu, že i pojišťování jako podnik obchodní nalezlo zde svůj původ.[2])

Právě pro pojišťování dány byly potřebné podmínky tím spíše, poněvadž řada nejvážnějších nebezpečí, vedle jiných zejména i bující piraterie, nutila přímo súčastněné, aby hledali ochrany proti hrozící ztrátě mnohdy i celého jmění, jíž obchodník každým dnem byl vydán.

Smlouva, kterou hledal obchodník ve starověku potřebné obrany proti majetkovým škodám, byla fenus nauticum (pecunia traiecticia).[3])

Se strany právní bylo u Římanů fenus nauticum zápůjčkou, při které vyskytuje se zvláštní podmínka, že dlužník není povinen vypůjčeného obnosu vrátiti, nedojde-li loď se zbožím na

[1]) Endemann „Das Wesen des Versicherungsgeschäftes“ v Goldschmidts Zeitung z r. 1866 str. 298.

[2]) Goldschmidt: Universalgeschichte des Handelsrechtes“ str. 26. a 115.

[3]) Heyrovský: „Dějiny a system práva římského“ str. 709. — Endemann v cit. článku 288. — Pandekty L. 1. D. de nautico fenore 22, 2.

určené místo.[4]) Věřitel má pak právo vyminiti si zvlášť vysoký úrok v libovolné výši, který až do Justiniána vůbec nebyl omezen[5]) a mohl býti smluven bezforemnou vedlejší úmluvou. Formou zápůjčky byla stipulace, pro smluvení úroků nebylo však potřebí zvláštní stipulace, nýbrž postačila prostá úmluva.

Tato okolnost dá se ostatně nejspíše vysvětliti tím, že fenus nauticum jest spíše útvarem iuris gentium, a nepodléhalo tudíž přísným předpisům ius civile.[6])

Po stránce hospodářské jeví se nám ovšem fenus nauticum něčím zcela jiným, než prostou zápůjčkou.

Věřitel při této smlouvě provozuje obchod sice velmi riskantní, ale spojený s nadějí na možný značný zisk. Stihla-li loď vezoucí zboží, na něž dána byla zápůjčka, nehoda, ztrácí věřitel kapitál i s úroky. Za to, dopadla-li plavba šťastně, měl věřitel nároky na mnohem slušnější výdělek než z prosté zápůčky. V úrocích platil totiž dlužník nejen pouhou náhradu za zapůjčený kapitál, nýbrž i náhradu za přejaté nebezpečí „periculi pretium“.[7])

Přejímá zde tedy věřitel jakožto osoba jinak na dopravě nesúčastněná nebezpečí majetkové ztráty, která hrozí dlužníkovi, a dává si za to platiti určitou náhradu. Důležito pak jest, že nejedná se o svépomocnou ochranu pojištěných, nýbrž že činí tak osoba třetí čistě podnikatelsky.

Dlužník dochází pomocí fenus nauticum ochrany proti ztrátě, která mu při námořní dopravě hrozí. Nestihne-li loď pohroma, vrátí vypůjčený obnos s patřičnou náhradou. Ztratí-li však při námořním neštěstí svoje jmění, nemusí vrátit vypůjčeného obnosu, který zůstává jeho vlastnictvím. Není tedy neoprávněno tvrzení Heringovo, že fenus nauticum je „pojišťovací smlouvou starověku.[8])

Přes všecky tyto podobnosti hospodářské stránky zůstává fenus nauticum čistě zápůjčkou. Důležitý rozdíl jest z formální

---

[4]) Propracovánu nalézáme tuto smlouvu v právu římském; vyskytá se však již u Řeků v době Alexandrijské. Zmínka se činí již v Pseudo-aristotelově „Oekonomii“, Goldschmidt v cit. spis. str. 55.

[5]) Justinián omezil tuto volnost pouze do 12%. U Řeků povolovalo se 24%—36%.

[6]) Endemann v cit. čl. str. 289, Goldschmidt cit. spis. str. 75. a násl.

[7]) L. 1. D. de nautico fenore 22, 2. — Goldschmidt v cit. spise str. 81. — Endemann v cit. článku str. 289 a násl. — Úroky byly velmi značny a řídila se jich výše dle délky času, po který obnos byl půjčen. Dle zachovaných Janovských listin (Notular. Giovanni Scriba) z roku 1155—1164 obnášely úroky 25—33⅓%, dle pisanského práva z r. 1161 (constitutum usus) 3⅓—35%, Goldschmidt ve Festgabe für Beseler str. 204

[8]) Goldschmidt v cit. spisu str. 363. — Již nejstarší spisovatel Straccha (Venet. 1569) tr. de assecurationibus gl. 15, No. 2. o námořním pojištění praví o fenus nauticum „instar cuius assecuratio inventa est.“ Viz Goldschmidt „Zur Geschichte der Seeversicherung.“

stránky i v tom, že zapůjčený obnos, který zde rovná se jaksi pojištěnému obnosu, vyplácí se dlužníkovi napřed a v případu nehody sprošťuje se dlužník povinnosti jej vrátit, kdežto při pojišťovací smlouvě dostává pojištěný pouze slib pojišťovatelův, že mu obnos za určitých okolností bude vyplacen.[9])

Dojde-li k nehodě, ztrácí věřitel nejen zapůjčený obnos, nýbrž i úroky. Postrádáme zde tedy onoho důležitého momentu, že pojištěný obětuje v každém případu pojistné.[10])

Vývoj fenus nauticum za vlády kanonického práva — vědecké práce — zachované listiny.

Fenus nauticum zapouštělo přirozeně i za vzrůstu obchodního života stále pevněji kořeny. V pozdější době císařské nabylo zákonodárství vlivem křesťanství jiné tvářnosti. Zejména i úroková míra byla všeobecně snížena.

Z Italie rozšířilo se užívání fenus nauticum téměř do všech vyspělejších námořních států. Za nejstarší listinu v tomto směru považuje Goldschmidt[11]) v Messině roku 1200 uzavřenou námořní zápůjčku marseillského kupce Manduela. V této listině užívá se obvyklých v té době výrazů „in fortuna dei et maris“ a „ad resegum vestrum“ (= „risico“).

Stejného obsahu jest dvěma Pizanskými kupci uzavřená smlouva v Lajazzo r. 1274. Konečně i celní nařízení v Messině z XIII. stol. vztahuje se na námořní zápůjčku.

Mocným vlivem zasáhlo do vývoje pojištění námořního kanonické právo svým zákazem úroků. Jest přirozeno, že v řadě smluv prohlášených za lichvu muselo dojíti i na námořní zápůjčku a skutečně se tak stalo mezi rokem 1227 až 1234 dekretálem papeže Řehoře IX. Naviganti X. de usuris (5, 19).[12])

Při tom však seznávána brzy odlišná stránka této smlouvy od jiných zápůjček a dospělo se k resultátu, že úplata, která ratione temporis nebyla považována za dovolenou, dala by se odůvodniti ratione periculi[13]) Tímto postupem budováno na konstrukci nové smlouvy jakožto suscepio periculi. Potíže s tím spojené byly ovšem velmi značné, nalézáme různé pokusy, do které kate-

[9]) Endemann cit. čl. 293.

[10]) Goldschmidt: „Zur Geschichte der Seeversicherung“ ve Festgabe für Georg Beseler str. 205.

[11]) Universal-Geschichte des Handelsrechtes str. 352 a násl.

[12]) O kontroversi o tomto předpisu srovnej Goldschmidt cit. spis pozn. 52. na str. 346.

[13]) Endemann cit. čl. 317.; Goldschmidt „Zur Geschichte der Seeversicherung“ str. 206.

gorie dala by se nová smlouva nejspíše zařadit, většinou však považována za emptio periculi.

V této době, kdy vyhranil se pojem pojištění námořního vyskytuje se poprvé výraz „assecuratio". Ze zachované literatury první zmínku nalézáme ve spisu Florenťana Balducci Pegolotti z doby mezi rokem 1335 až 1345, zachovaném v Janovské knihovně.[14]) Úvahy o dovolenosti pojištění vyskytují se již u Laur. de Rodulfis ve spisu „tractatus de usuris" z r. 1403, Franco Sanchetti z r. 1370.[15])

V uvedených spisech nalézáme ovšem pouze více méně ojedinělé zmínky. První vědecká pojednání o pojištění jsou teprve ve stol. XVI.

Přední místo mezi nimi zaujímá Portugalský spisovatel Petrus Santerna Lusitanus (vlastně Pedro de Santarem) spisem de assecurationibus et sponsionibus mercatorum, který jak se zdá poprvé byl vytištěn v Benátkách r. 1552 a krátce po něm Beneventus Straccha dílem „de assecurationibus".[16])

Již okolnost, že objevují se pojednou dvě vědecká pojednání o tomto předmětu skytá nejlepší důkaz, jak bylo koncem XVI. stol. námořní pojištění vyvinuto a rozšířeno.

Santerna označuje výslovně pojištění za „materia multum practicabilis Ulisbonae, Venetiae, Anconae, Neapolis, Genuae et alibi,[17]) a na jiném místě „materia peregrina".[18])

U těchto dvou spisovatelů vyskytuje se také poprvé jak již bylo řečeno název „Assecuratio", ač jak se zdá byl tehdy považován za nový termin, poněvadž Straccha věnuje dosti značnou úvahu odůvodnění, že názvu tohoto užívá.[19])

Vedle těchto spisů jsou nejcennější památky v zachovaných listinách. Pochopitelno jest, že první zmínky jsou obsaženy v různých smlouvách nákladních, které zachovaly se zejména ve Florentském archivu.

Dr. Jindřich Benza[20]) považuje za závažné již listiny z 14. října 1296 (Provenienze Mercatanti) v jmenovaném archivu, pak různé smlouvy notářů Giovanni Vegio (1235 až 1253), Giannino Vatatio (1320) a Giberto da Nervi (1259 až 1263).

[14]) Goldschmidt „Zur Geschichte der Seeversicherung" 210; Seb. Vallebona „Die Seeversicherung einst und jetzt."

[15]) Franco Sanchetti: sermoni evangelici serm. IV. Goldschmidt: „Zur Geschichte der Seeversicherung" str. 208.

[16]) Endemann v cit. článku str. 301., Goldschmidt v cit. spise str. 201. — O Španělsku dokazuje totéž Lud. Molina.

[17]) Endemann v cit. čl. 305.

[18]) L. Goldschmidt ve Festschrift Beseler str. 204.

[19]) Endemann v cit. čl. 303, Straccha: Tract. de assec. nr. 2—8, ač považuje za vhodnější „periculi pretium".

[20]) „Neue Beiträge zur Geschichte der Seeversicherung" v Ehrenzweigově Assecuranz-Jahrbuch z r. 1887.

Nejzávažnější listina jest však, kterou sepsal Lionský notář Minus 22. dubna 1329 v Grosetto.[21]) V této dosvědčuje jistý Octobonus, že od Bonacursa, člena Florentské společnosti obdržel vedle jiných poplatků „2450 florenos ...pro securitate et risico facto super dictam mercantiam".

Dále jako plnomocník pana Gaspalis de Grimaldis obdržel Octobonus od Bonacursa 272 florenos „infra pagamentum de risico et securitate facta". Z uvedených výrazů usuzuje Goldschmidt [22]) zcela konsekventně, že nejde zde o námořní zápůjčku, nýbrž že se skutečně jedná o námořní pojištění. Zajímavo jest, že uvedený Bonacursus uvádí se výslovně jako člen Florentské společnosti Acciaioli, nikoliv tedy jako podnikatel jednotlivec.

Výše smluveného pojistného jest zajisté velmi značna. Goldschmidt vysvětluje ji nebezpečím s dopravou v této době spojeným, při němž zajisté i námořní loupežnictví hrálo důležitou úlohu.[23])

Zajímavou zmínku nalézáme konečně o pojišť. smlouvě námořní v Amaldiově „Cronaca di Cipro". Vypravuje se, že r. 1373 Janované pojistili veškeré zboží před svým odjezdem z Cypru do Janova. Dne 5. prosince 1373 zastihla je pak na cestě tak krutá bouře, že u Cap St. Nappa všichni zahynuli. Podobnou událost zaznamenává táž kronika z r. 1377.[24])

Zákonné předpisy.

Jest přirozeno, že takto vyvinutá hospodářská instituce byla záhy upravována zákony a nařízeními.

Někteří chtějí spatřovati již v zákonech Oleronských a Visbyckých normy o pojišťování. Endeman [25]) však staví se proti tomu a dovozuje, že o vlastním pojišťování nelze dosud mluviti. Z toho, kde nalézáme prvé předpisy bylo po nějaký čas považováno Portugalsko resp. sousední Španěly za kolébku vlastního námořního pojišťování. Hlavním zastancem této teorie jest Reatz.[26])

---

[21]) Zachováno rovněž ve florentském státním archivu. Výpisky z ní obsaženy v Goldschmidtově článku ve Festschrift Beseler str. 207. a násled.

[22]) Článek ve Festschrift Beseler str. 208.

[23]) V poznámce uvádí Goldschmidt v citovaném spise podrobný případ, kde dle Giov. Antonio di Uzzano practica delle mercatura obnášela normální prémie za pojištění dopravy mezi Londýnem a Pisou a Brügge roku 1440 15%.

[24]) Dr. J. Bensa „Neue Beiträge zur Geschichte der Seeversicherung."

[25]) V citovaném spise str. 302.

[26]) Geschichte des Europäischen Seeversicherungsrechtes.

Pro nás jest důležito, že v Portugalsku nalézáme za vlády krále Fernanda (1367—1383) vysoce zajímavý útvar totiž nucené vzájemné společenstvo plavců, o kterém činí zmínku kronika Fernao Lopez z roku 1434.[27])

Ve Španělsku bylo pak v Barcelonském Consolato del mar mezi rokem 1435 až 1484 velmi důkladně kodifikováno celé námořní pojišťovací právo.

Proti tomuto tvrzení však, že námořní pojišťovací právo vzniklo na půdě Portugalské vystoupil zejména Goldschmidt a Seb. Vallebona.

Goldschmidt[28]) poukazuje k celému zde uvedenému vývoji námořního pojištění z fenus nauticum a rozhodně prohlašuje, že kolébka tohoto pojištění stála v Italii.

Závažným momentem jest, že portugalský spisovatel Pedro de Santarem (Petrus Santerna) ve svém již citovaném spise „Tractatus de assecurationibus et sponsionibus“ nečiní vůbec zmínky, že by vývoj pojištění námořního v Barceloně byl pozoruhodný.

Vallebona[29]) uznává, že Consolato del mare sahá až do roku 1000, ale pojištění námořní obsaženo jest teprve v dodatku po roce 1481. Naproti tomu v Italii máme kodifikace mnohem starší.

Ze zákonů uváděných citovanými spisovateli jsou nejdůležitější: Breve portus Kallaritani v Pise 1318, Statuo de mercatanti di Calima ve Florencii 1332, Statuti di mercantia ve Florenci 1393, zákon z r. 1411 v Benátkách, janovský statut z r. 1404 (zachovány pouze tituly jednotlivých kapitol o námořním pojištění).

Z pozdějších století uvádí Goldschmidt řadu statutárních nařízení o pojišťovacím právu: v Janově 1467, 1479, 1494, v Savoně z r. 1522, Albenga 1519, ve Florenci z 13. března 1522 a 28. ledna 1523, v Benátkách 1468, 1586, částečně z r. 1411, Lucca 1557, Neapol z r. 1622, 1623, 1637 a 1660.

Charakteristické jest, že pojištění věnována byla dosti záhy ještě po jiné stránce pozornost státní, totiž že brzy podrobena byla pojištění zvláštní dani. První takový předpis vydán byl v Janově koncem století XIV., určitě před rokem 1401. Obnášela ½ procenta pojistného, stupňovala se dle užité sazby.

Dne 5. března 1409 vydán v Janově předpis, že Katalonští jsou od této daně osvobozeni. Předpis tento měl patrně zvláštní účel sociálně politický, aby upoutal Španěly na italské námořní pojišťovatele.

[27]) Goldschmidt „Zur Geschichte des Seeversicherungsrechtes.“
[28]) „Zur Geschichte des Seeversicherungsrechtes“ a „Universalgeschichte des Handelsrechtes.“
[29]) „Die Seeversicherung einst und jetzt.“

V archivu St. Giorgio v Janově zachován jest zvláštní seznam výnosů těchto daní za léta 1410 až 1444 (Codex gabellarum omnium introitus).[30])

Vývoj vlastní pojišťovací smlouvy — pojistka (polizza).

I v nové podobě, které námořní pojištění uvedeným vývojem nabylo, zůstává ještě dlouho zachována forma zápůjčky, která dokonce po nějaký čas byla při těchto smlouvách přímo fingována.[31])

Goldschmidt vyvozuje z pramenů, že aspoň theoreticky užívalo se v tomto stadiu dvou sponsí. Pojišťovatel sliboval pojištěnému, že mu vyplatí jistý obnos, ztroskotá-li jeho loď, a pojištěný sliboval za to, nedojde-li k nehodě, že vyplatí úroky z tohoto obnosu.[32])

Brzy však upuštěno od požadavku platit úroky pouze tehdy, nenastane-li škoda a již v Consolato del Mare se nařizuje, že úroky nutno platit v každém případu předem. Tím učiněn zásadní krok k definitivní úpravě vlastní pojišťovací smlouvy.[33])

Pokud formy se týče, byly pojišťovací smlouvy uzavírány po dlouhou dobu ve formě notářských listin, a byly zde již jmenovány zachované listiny Janovských notářů, listina sepsaná v Grosetto notářem Minusem, a podobných bylo by možno uvést více.[34])

Námořní pojištění vůbec jest celou svou povahou instituce výhradně obchodním životem vyvolaná a pochopitelno jest, že byla hledána forma pružnější, která by se spíše přizpůsobila obchodním poměrům. Ta byla skutečně nalezena v pojistce čili jak zněl původní výraz italský polizza.[35]) Pojistky sepisovány většinou za intervence obchodních makléřů, kteří v tomto směru

[30]) Dr. J. Bensa: „Neue Beiträge zur Geschichte der Seeversicherung“, Seb. Vallebona: „Die Seeversicherung einst und jetzt.

[31]) Goldschmidt v cit. spise str. 364.

[32]) Proti této Goldschmidtově theorii vystoupil Adler v Goldschmidts Zeitschrift XXXIV. a dovozuje, že pojištění samo nemohlo se nikdy uzavřít sponsí, naopak úroky bylo nutno platiti předem. Jednotlivé vývody Adlerovy vyvrací Dr. A. Ehrenzweig v článku „Kritisches zur Geschichte der Seeversicherung“ v Assecuranz-Jahrbuch z roku 1890.

[33]) Seb. Vallebona „Die Seeversicherung einst und jetzt.“

[34]) Bensa v článku „Zum Versicherungswesen im Mittelalter“ v Ehrenzweigově Assecuranz-Jahrbuch z r. 1889 zaznamenává, že janovský notář Teramo Maggiolo uzavřel za dobu mezi 21. srpnem až 15. zářím 1393 přes 80 pojišť. smluv.

[35]) Výraz ten užíval se dříve i o jiných listinách obchodních a pochází od latinského polliceri. Goldschmidt v cit. spise 374.

vyvíjeli velmi záslužnou činnost. Poprvé činí se o nich zmínka r. 1434. kdy v Janově jich sedm provozovalo živnost (censarii securitatum).[36])

V pojistce uvedena byla veškerá ustanovení rozhodná pro vzájemný poměr obou stran. Stát omezoval se mnohdy na tom, že sám vyhlásil zákonodárnou cestou určitou pojistku za vzor, na př. Barcellonská pojistka z r. 1484, Florentinská z r. 1523 a t. d.[37])

Nejlepším svědectvím o pokročilém vývoji pojištění námořního v této době jest, že v pojistkách těchto nalézáme již ustanovení, kterých dosud nemůže toto pojištění postrádati. Goldschmidt uvádí pravidla o uchýlení se od předepsané cesty (deviace), o povinném hlášení určitých okolností atd.

Pojišťovací společnosti — zajišťování.

Jakkoli nedá se upříti, že vývoj námořního pojištění činil velmi značné pokroky, přece úplnému jeho rozmachu stála v cestě velmi značná překážka, totiž že nalézáme po velmi dlouhou dobu pouze podniky jednotlivců. Má-li však pojištění nabýti správného svého podkladu, totiž vyrovnání jednotlivých nahodilých škod užitím zákonů velkých čísel, jest potřebí, aby rozšířilo se na nejširší kruh účastníků, čili aby se provozovalo ve velkém.[38])

V tom spočívá pak právě podstatná vada, že po celý středověk jsou stále jen jednotlivci pojišťovatelé.

Setkáváme se sice velmi záhy se společnostmi. Dle Goldschmidta[39]) jest již v pandektech l. 44 D. pro socio 17, 2 připuštěná možnost podobné společnosti, v době byzantské vyskytuje se pak „chreokoinonia“, jakožto takovýto společenský útvar. Postupem času nejdéle do XII. století vytvořily se skutečně společnosti, které pěstovaly námořní pojištění t. zv. commenda. Než společnosti ty zůstávaly omezeny na zcela nepatrný počet členů, z nichž jeden věnoval kapitál (t. zv. commendator), druhý obchodní agilnost (t. zv. tractator).

Do XV. století vyvinula se v Amalfi jiná společnost poněkud odchylného rázu t. zv. colonna, jejíž konstrukce připomíná spíše komanditní společnost na akcie.[40])

Avšak i obě tyto společnosti vykazovaly zcela nepatrný počet členů a o nějakém sdružení značného kapitálu nelze vůbec mluviti.

[36]) Bensa str. 160., Goldschmidt cit. spis 362.
[37]) Goldschmidt pozn. 123. v citovaném spise.
[38]) Endemann v cit. článku str. 511 a násl.
[39]) Universalgeschichte des Handelsrechtes str. 255. a násl.
[40]) Goldschmidt v cit. spise str. 271.

Praktický důsledek řečeného byl, že pojištěnému hrozilo stále nebezpečí pro případ skutečné škody, že pojišťovatel podlehne hospodářské ztrátě většího rozsahu a o náhradu stejně nebude postaráno.

Částečné pomoci hledalo se jedině tím způsobem, že pojištěný uzavíral nové pojištění pro případ insolvence původního pojišťovatele.[41])

K uskutečnění velkých společností s mocným kapitálem nedošlo až do XVII. stol. Endemann shledává příčinu v kanonickém zákazu úroků, ježto věnování kapitálu každému čistě výdělečnému podniku nebylo přípustno.[42])

V XVII. stol. nalézáme již společnosti většího rozsahu pod jménem „anonymních compagnií". Stanovy jejich byly většinou stejného rázu; z roku 1759 zachován jest exemplář v aktech notáře Silvana.[43]) Vallebona nazývá tento systém společností „latinský" na rozdíl od „germánského", totiž mohutných kapitálových associací posledního století.

K řádnému provozování pojišťovací živnosti učiněn rozhodný krok zavedením zajišťování jednotlivých risik, při čemž pojišťovna předává část pojištění jiné, dělíc se s ní o pojistné obyčejně procentovou částí za slib, že v případě škody ponesou obě náhradu týmž poměrem. Týmž způsobem dociluje se ovšem nejpřiměřeněji rozdělení risika na nejširší kruh účastníků. Goldschmidt shledává již jisté zajištění v pojišťování solvence pojišťovatelovy, o níž byla zmínka.[44]) Konstrukce moderního zajišťování liší se ovšem podstatně od této smlouvy.

Rozumí se, že pojištění v tomto vývoji nezůstalo omezeno pouze na přepravu čistě námořní; již ve XIV. století nalézáme stopy rozšíření jeho na přepravu vnitrozemskou.[45]) Tak již v roce 1318 smlouvy o pojištění dopravy z Francie, Brabantu a pod. do Florence týkají se částečně dopravy vnitrozemské.

□ □ □

[41]) Goldschmidt v cit. spise 369.
[42]) v cit. článku str. 511.
[43]) Vallebona v cit. čl. str. 31.
[44]) v cit. spise str. 381.
[45]) Goldschmidt, v cit. spise str. 381.

Právo německé. Vzájemnost ve středověkých gildách.

Prvotní vývoj, krevní bratrstva, gildy.

Vývoj momentu vzájemnosti opustili jsme koncem římského panství. V ranním středověku nalézáme týž ve velmi mocném rozmachu v germánských zemích, ač nějakého přechodu marně bychom hledali.[1])

Hlavní oporou vzájemnosti byl silně vyvinutý smysl pro společenské sdružování středověkým národům zejména germánským vlastní, který vyvolal velmi zajímavý útvar gild a cechů. Většina spisovatelů spatřuje v gildách pokračování a náhradu svazků rodových; když příbuzenské svazky pro přílišnou rozvětvenost pozbyly potřebné intensity, nastoupily na jich místo gildy, které rodové svazky nahražovaly a do jisté míry zatlačily do pozadí. Tato theorie vidí pak v gildách dokonce „umělou rodinu".[2])

Jiného názoru částečně jest M. Pappenheim.[3]) Předchůdci gild byla t. zv. krevní bratrstva (Blutbrüderschaften). Tato instituce byla v nejužším spojení s „krevní pomstou", totiž povinností celého rodu v případě vraždy pomstíti smrt svého člena zavražděním člena rodu vrahova.

Aby význam krevní msty byl ještě sesílen, uzavírala se zejména za dob válečných[4]) zmíněná krevní bratrstva (Blutbrüderschaften).

Způsob, jakým založil se tento poměr, měl za účel naznačiti společnost krve, a byla proto menším poraněním na rukou prolévána společně krev na zem, při čemž vzýváni bozi za svědky a skládány přísahy.[5])

---

[1]) Nedá se upřít, že dala by se shledávat značná podoba mezi římskými „collegia tenuiorum" a germánskými gildami. Všeobecně však se uznává, že spojitosti mezi oběma útvary není. Hegel „Städte u. Gilden der germanischen Völker im Mittelalter", I. str. 10.

[2]) Wilda „Gildewesen" str. 57., Bentano „Zur Geschichte der engl. Gewerkvereine", Dr. H. Grosse „Die Anfänge des Lebensversicherungs-Wesens", K. Kögler „Zur Geschichte der Gilden."

[3]) Die altdänischen Schutzgilden" str. 82. a násl.

[4]) Pappenheim v témž spisu str. 108.

[5]) Líčeno v dánských pověstech na př. Gisla saga Súrssonar. Pappenheim v cit. spise str. 21.

Členové tohoto bratrstva měli stejnou povinnost jako členové rodu pomstíti zavražděného druha, v pozdější době podati žalobu a vymáhati pokutu (Wergeld).

Důležito však jest, že poměrem krevního bratrstva nebyly úkoly příbuzenstva odstraněny, nýbrž pouze podporovány, takže nejedná se o náhradu nýbrž o sesílení, o doplněk příbuzenských poměrů.[6]) Na povinnostech příbuzných se tím ničeho nemění; rovněž pak dědické a poručenské právo příslušníků rodu zůstává úplně beze změny. Členové bratrstva nenabývají žádných práv v tomto směru.[7])

Vývojem hospodářských poměrů vznikly nové potřeby a zájmy, k jichž zabezpečení bylo potřebí dalších útvarů. Těmito byly gildy, které ze značné části vznikly na podkladě krevních bratrstev. Byl to zejména život v městech, který přinesl zcela nové potřeby společné, kde svazky rodové byly již nedostatečné.[8]) Jest přirozeno, že v městském životu ustupovaly svazky rodové do pozadí.[9])

Skutečnost, že gildy vyskytují se v pravé své podobě teprve při vývoji měst svedla k zajímavému sporu, zda gildy byly základem měst, anebo zda teprve již v městech vyvinuly se gildy.[10]) Řešit dá se otázka tato nejspíše tím způsobem, že základem gild byla krevní bratrstva, jež jsou ovšem starší než města, ale že gildy vyvolány byly zcela novými zájmy, které přinášel s sebou život městský.

Vlastním úkolem gild byla i v městech všeobecná ochrana členů proti společným nepřátelům. Při tom pěstovány společenské styky. Členové gild scházeli se za zvláštních příležitostí k hostinám a pitkám, nazvaným „gelage". Při této příležitosti přicházel moment společenství do té míry k platnosti, že vlastní název gilda odvozuje se od gelage.[11]) Tyto hostiny měly do jisté míry

[6]) Pappenheim v cit. spisu str. 87.

[7]) Týž str. 83. a 84.

[8]) Týž str. 108.

[9]) Závažným momentem jest, že v gildách nenalézáme nikde jako v rodových svazech poměr superordinace resp. subordinace, nýbrž výhradně coordinace. Pappenheim v cit. spisu str. 107.

[10]) Zastanci mínění, že gildy byly původem vzniku měst, jsou Wilda „Das Gildewesen im Mittelalter" a Gierke „Deutsches Genossenschaftsrecht". Opačný směr, že totiž gildy vznikly teprve v městech, hájí hlavně Hegel „Städte und Gilden der germanischen Völker im Mittelalter", a Gross „Gilda mercatoria". Viz Ottův naučný slovník X. díl, str. 125.

[11]) Grosse, Die Anfänge des Lebensversicherungswesens" odvozuje slovo „Gilda" od anglosaského „gelden, gylden" tolik co platiti a sice z toho důvodu, že každý účastník hostiny musel sám přinésti pro svou potřebu jídlo a pití. Proti tomu Hegel v cit. spisu a vykládá gilda od Trinkgelage. Srovnej též Pappenheim v cit. spisu str. 5.

náboženský ráz. Při každé z nich bylo zvykem píti na počest božstva „Minne". Při tom všem nelze ovšem ani v městech nazývat gildu „umělou rodinou".[12])

Vliv křesťansví, hlavní povinností gildy.

Velice mocným vlivem zasáhlo do vývoje tohoto útvaru křesťanství.[13]) Účinek jeho byl dvojí. Jednak přetvořil se jím ráz gild na venek tím směrem, že byly nyní gildy zasvěcovány jednotlivým světcům do ochrany a nazývány dle jména svého patrona.[14])

Každá významnější schůze byla spojena se slavnostními bohoslužbami ke cti patrona gildy a za zemřelé členy.[15]) Po bohoslužbách následovala hostina, při které připíjeno na počest patrona gildy. Slavnostní schůze konaly se obyčejně na svátek patronovi zasvěcený.

Schůze gildy s bohoslužbami a hostinou trvaly někdy až tři dny.[16])

Církev přizpůsobila obyčeje při těchto schůzích dosavadním zvykům z doby pohanské, aby mohla jim spíše čeliti.[17]) Zajímavá jest zpráva o snu krále Olaf Tryggvasona zachovaná ve Flateyjarbók, že zjevil se mu sv. Martin a vyzval ho, aby přípitky při schůzích gild pronášely se ku cti boží a světců.[18])

Nehledě však k této stránce vneslo křesťanství do gild ideu křesťanské lásky a vzájemného bratrství. I po této stránce byla půda připravena z dob dřívějších. Vždyť již hlavní ideou krevních bratrstev bylo podporovati se navzájem, v případě vraždy na členu spáchané krevní mstou později vymáháním pokuty (Wergeld). Kdo by za této příležitosti nechtěl splnit své povinnosti, propadá zvláštním trestům.[19])

Vedle toho máme již za pohanské doby řadu podobných pravidel. Tak na př.: spáchá-li člen gildy vraždu na nečlenu, musí mu býti ostatní členové nápomocni k útěku půjčením koně neb

---

[12]) Pappenheim proti Wildovi v cit. spisu str. 82. a násl.

[13]) K. Hegel „Städte und Gilden der germanischen Völker im Mittelalter" str. 501. II. svazek, Pappenheim v cit. spisu str. 3.

[14]) V Dánsku uctíváni zejména za patrony: král Knut, vévoda Knut a král Erich Plovpenning, který však nebyl prohlášen za svatého. Pappenheim v témž spisu, str. 192.

[16]) Pappenheim v cit. spisu str. 200.

[15]) Pappenheim v cit. spisu str. 427.

[17]) Viz Hegel v cit. spisu str. 7., v I. dílu.

[18]) Pappenheim v cit. spisu str. 5., Hegel v cit. spisu I. díl str. 409.

[19]) Stanovy gildy ve Flensburgu čl. 2. a 3. Pappenheim str. 392.

loďky.[20]) V pozdější době byli členové gildy povinni zaručiti se za pokutu, kterou zavázal se pachatel platiti.[21])

Pro poměry německého soukromého práva měla velkou důležitost povinnost členů v případě soudního sporu některého člena pomáhat spolupřísežnictvím.[22])

Zásada tato šla přirozeně ve svém vývoji mnohem dále a právě vlivem křesťanství dospěla ve všeobecnou zásadu, že upadne-li člen gildy v jakoukoli majetkovou nehodu, mají ostatní příslušníci všichni povinnost přispěti mu ku pomoci. Jakmile tedy byl někdo za člena gildy přijat, nabýval vůči celé gildě nároku na ochranu a přijímal vůči ostatním stejné povinnosti.[23])

Stanovy gild uvádějí jednotlivé případy sem spadající, na př. vidí-li člen gildy, že jiný se topí, musí sám vyhodit část zboží se své lodi a přijmout topícího k sobě; za obětované předměty dostane až do obnosu 3 marek od gildy náhradu. Najde-li někdo člena gildy v pohanském zajetí, má mu přispět k vykoupení se, a nemůže-li příslušného obnosu vrátiti vysvobozený člen sám, dá náhradu gilda.[24]) Za tím účelem mohla být všem členům předepsána představenstvem gildy jistá daň (asi 3 denáry každému).[25])

Pappenheim v cit. spisu spatřuje v těchto pravidlech přímé vzájemné pojištění. Základy jeho v Dánsku klade již do XIII. století.[26])

Pro nás má zvláštní zajímavost, že tato povinnost k náhradě platí i tehdy, ztroskotá-li se členovi gildy loď, stane-li se nezpůsobilým k práci a zejména, jestliže majetek jeho vyhoří.[27]) Zásada tato jest prastará, a nalézáme o ní zmínku již v první zprávě o franckých gildách zachované. V kapituláři Karla Velikého z r. 789 v Cáchách zakazují se gildy a povolují

[20]) Stanovy gildy ve Flensburgu čl. 15.

[21]) Pappenheim str. 701. Hegel v cit. spisu I. díl str. 136.

[22]) Stanovy gild v Hedinge čl. 30., Kallehave čl. 38. a Malmö čl. „Si quis congilda negotium eundi ad placitum habuerit, sequentur eum congildae, etqui non venerit, solidum argenti persolvat..." Pappenheim v cit. spisu str. 407.

[23]) Pappenheim v cit. spisu str. 416. — Hegel v cit. spisu str. 5., str. 33. o gildě v Cambridge, str. 105. o církevních gildách, str. 135. o dánských gildách, str. 443. o anglických kupeckých gildách a na jiných místech o jednotlivých stanovách.

[24]) Pappenheim v cit. spisu str. 416. a 417.

[25]) Stanovy gildy vévody Knuta ve Store Hedinge čl. 35. „Si quis frater captus fuerit... de omnibus congildis in uno episcopatu existentibus accipit quod vulgariter dicitur Scuth 3 denarios. Hegel v cit. spisu I. 137.

[26]) str. 419. a 421. — Rovněž tak Grosse v cit. článku str. 13.

[27]) Stanovy gildy ve Flensburgu čl. 19., v Odense čl. 21, 33, 34, 35; Hedinge 36 a 37, Kallehave 13, 14, 34, Malmö 40, 41, 50. Viz Pappenheim l. c. str. 423, Hegel v cit. spisu str. 31 a j.

se pouze ty, které mají za úkol rozdávati almužny nebo podporovati členy v případu požáru neb ztroskotání lodi.[28])

Stanovy gildy v Odense čl. 33. předpisují, aby v případě požáru majetku některého člena vypsala se rovněž pro všechny příslušníky zvláštní daň ve prospěch pohořelého.[29])

Pravidla tato mají velkou cenu pro naše pozorování z toho důvodu, že nalézáme po prvé ustanovení o náhradě tomu, jehož majetek byl požárem zničen. Není pochyby, že tendence jest zde velmi podobná účelům požárního pojištění, ač nelze přehlížeti podstatný rozdíl v tom směru, že příslušníci gildy jsou povinni přispěti členu, postiženému neštěstím, vedeni jsouce příkazy bratrství a křesťanské lásky. Základního momentu pojištění, při kterém pojištěný nabývá na základě pojišťovací smlouvy přímého nároku na náhradu, bychom zde naprosto nenašli. Toto stanovisko nutno míti na mysli při všech dosavadních druzích náhradních nároků.

K povinnostem právě uvedeným řadí se následkem vlivu církevního některé závazky rázu čistě náboženského. Tyto měly za obsah případy, onemocní-li člen gildy, jsou ostatní povinni, jej ošetřovati, a zemře-li pečovati o řádný pohřeb; všichni členové mají se pohřbu súčastniti. Vedle toho mají členové konati nebo dáti konati modlitby neb zpívati žalmy za mrtvé příslušníky, jakož i dáti sloužiti bohoslužby.[30])

Zprávy o gildách zachované.

Zprávy zachované o gildách vyskytují se již záhy ve středověku. Nejstarší záznamy týkají se gild franckých,[31]) a vyskytují se v různých zákazech gild. Zmínka stala se o capitulare Karla Velkého v Heristallu z r. 779, v Cáchách z r. 789.[32]) Dále náleží sem capitulare Ludvíka Pobožného z r. 821, Karlomanna z r. 884 atd.

Rovněž v Anglii vyvinuly se gildy velmi záhy. Podrobnější víme o nich teprve ze stanov gild v Abbotsbury, Cambridge a Exeter z XI. stol., ačkoli zmínky vyskytují se již v zákonech

[28]) De sacramentis per gildonia invicem coniurantibus, ut nemo facere praesumat. Alio vero modo de illorum elemosinis, aut de incendio aut de naufragio, quamvis conventias faciant, nemo in hoc iurare praesumat. Viz Hegel v cit. spisu I. str. 1., Grosse v cit. článku str. 11.

[29]) Hegel v cit. spisu I. 138. Pappenheim v cit. spisu 424.

[30]) Pappenheim v cit. spisu str. 425.

[31]) Hegel v cit. spisu I. str. 4.

[32]) Capitularia regum Francorum ed. Boretius, Hegel v cit. spisu I. str. 1. Grosse v cit. článku str. 11.

krále Ine z Wessex z konce VII. stol. a Alfreda Velkého ze stol. IX.[33])

Nejdůležitější místo zaujímají t. zv. Indicia civitatis Lundoniae z první poloviny X. století, v nichž zachovány předpisy Londýnské gildy.[34])

O vlastním ústrojí gild možno si učiniti nejpřesnější obrázek ze zpráv o gildách Dánských.

Po prvé setkáváme se se záznamem o gildách v seelandské kronice z XIII. stol., kde vypravuje se o zabití dánského krále Nielsa 25. června 1134 v Šlesviku členy tamnější gildy, kteří pomstili tím zavraždění svého vévody Knuta Lavarda synem krále Nielsa Magnem.[35])

Ze XIV. a XV. stol. zachovala se v Dánsku řada stanov různých gild t. zv. „skra". Jsou to zejména stanovy krále Knuta ve Flensburgu, téhož v Odense, vévody Knuta ve Store Hedinge, krále Ericha v Kallehave a krále Knuta v Malmö.

Jednotlivé pocházejí z nich z různých období a různí se tudíž od sebe v jednotlivostech, přece však považuje je Hegel za jednotný celek.[36])

V Německu máme první zprávu o gildách řemeslníků v Goslaru za saské války Jindřicha IV. r. 1073, o kupeckých gildách ve stol. XIII. a XIV.[37])

V původním svém složení sledují gildy ochranu členů proti různým nebezpečím, zejména přejímají od krevních bratrstev povinnost krevní msty. Vývojem městského života se tato ochrana velmi komplikuje, druží se ochrana proti požáru, krádeži atd.

Jest přirozeno, že v gildách bylo původně sdruženo veškeré měšťanstvo, a že vykonávaly gildy i mocný vliv na vlastní správu města Obyvatelstvo se však množilo a záhy začali se původní měšťané proti novým přistěhovalcům uzavírat a zabraňují jim i přístup do gildy. Tím způsobem nabývá gilda jistého rázu patricijského. Členy byli jen starousedlí měšťané, po případě obchodníci.[38]) Rovněž i kupecké gildy mají podobný rys své povahy.[39])

---

[33]) Hegel v cit. spisu I. str. 20.

[34]) Týž str. 24. — Grosse v cit. článku str. 13.

[35]) Hegel v cit. spisu I. str. 123, Pappenheim v cit. spisu str. 16. a 125; Grosse v cit. článku str. 15.

[36]) v cit. spisu I. str. 126 a 132.

[37]) Hegel v cit. spisu II. 494 a násl.

[38]) Na příklad v Kolíně n. Rýnem ve stol. XIII. vyvinuvší se „Richerzeche", gilda bohatých měšťanů, v Dortmundu „Reinoldsgilde" a pod. Hegel v cit. spisu II. 329 a 494.

[39]) Kupecké gildy mívaly v městě monopol obchodu na příklad „bratrstvo vinařů" v Kolíně n. Rýnem ve XIV. stol. Hegel v cit. spisu II. 348.

Méně zámožné nově přistěhovalé obyvatelstvo, většinou řemeslníci seskupují se pak v nová sdružení, rovněž nazvaná gildy, ale řemeslnické, čili cechy.[40])

V těchto uplatňovali svůj vliv řemeslníci a v dlouhém vývoji chránili své zájmy zejména proti přílišnému vzrůstu svých členů a vzmáhání se stavovské konkurence, čímž přirozeně střetly se častěji zájmy jejich se snahami tovaryšů. Postupem času ovšem po dlouhém vývoji dochází konečně k organisacím tovaryšů, gildám tovaryšským.[41])

Tím způsobem vyvinula se z původních ochranných gild městských sdružení čistě stavovská, jež stála mnohdy dosti příkře proti sobě.

Vedle uvedeného nutno vytknouti ještě zejména velmi důležitý moment z vývoje gild kupeckých. Internacionální tendence obchodního života přivodila styky jednotlivých kupeckých gild s příbuznými korporacemi sousedních i zahraničních měst a výsledkem těchto styků a společných snah jest pak v historii památný zjev — německá „hansa“.[42])

Poměr státu ku gildám.

Při celém tomto postupu vynořuje se nezbytně otázka, jaké stanovisko zaujímal k těmto organismům stát. V literatuře setkáváme se s názorem, že gildy přejímají v prvním svém stadiu vlastně úkoly státní, a že vznik a rozvoj jejich jest vlastně dokladem jisté slabosti státní moci.

Pappenheim[43]) staví se proti tomu a dovozuje, že gildy vytkly si úkoly do té míry užitečné a humanní,[44]) že podporování a privillegování jich státem bylo zjevem zcela přirozeným. Zastávání společných zájmů a ochrana proti společnému nepříteli svedla brzy členy gildy, kteří již při vstupu skládali obyčejně přísahu na plnění převzatých povinností, k různým zápletkám politickým. Z toho důvodu pak spatřovali již záhy králové v gildách nebez-

---

[40]) Tak udělil na příkl. r. 1183 arcibiskup Wichmann spolčovací právo krejčím a obuvníkům v Magdeburku. Hegel v cit. spisu II. str. 441. Rovněž i v Londýně zachovány jsou zprávy o gildách řemeslníků, na příkl. gildě soukenníků z r. 1180. Hegel v cit. spisu I. str. 76.

[41]) Grosse v cit. článku str. 17.

[42]) O různém významu práva „hansy“ v různých městech srov. Hegel v cit. spisu II. str. 512. — Viz Grosse v cit. článku str. 15.

[43]) V cit. spisu str. 390.

[44]) Uvádí zejména v souhlasu s Wildou, že gildy poskytovaly členům dle stanov pomoci pouze ve spravedlivých věcech (in rechten Sachten).

pečné faktory a proto setkáváme se již v prvních zprávách o gildách zachovaných se zákazy královskými i církevními.[45])

Podpůrná činnost gild byla však vždy ze zákazů vylučována a konečné utváření vyznělo obyčejně ve státním povolování gild, jež měly být dovolené.

Organisace gild.

Vlastní organisace gild byla velmi příbuzna krevním bratrstvům, na jichž podkladě se vyvinuly. Členové skládají při přijetí obyčejně přísahu na dotvrzení svých povinností.[46]) V čele jich stojí „aldermann" lat. senior, po případě s jakýmsi výborem.[47]) Počet členů býval mnohdy velmi imposantní.[48])

Z několika těchto črt vysvítá tudíž, že v celé této instituci dochází velmi markantním způsobem výrazu duch spolčovací, který je bezprostředním podkladem vzájemnosti, na níž vzájemné pojištění se vyvinulo.

Nejzajímavějším zjevem jest vzájemná podpora za rozmanitých okolností, zejména v případu požáru, krádeže atd.

Charakteristickým zjevem jest, že v Dánsku došlo v polovině XIII. stol. k jistému svazu 18 gild, jež měly za patrona krále neb vévodu Knuta. Svaz tento měl své středisko ve Skanöru a zástupci súčastněných gild tvořili nejvyšší instanci ve společných záležitostech. Bližších zpráv o tomto svazu a jeho trvání se nám však nezachovalo.[49])

□ □ □

[45]) Citovaná již capitularia Karla Velkého z r. 779 a 789, synodální nařízení z VIII. a IX. stol. Viz Hegel v cit. spisu I. str. 1—4, Grosse v cit. článku.

Rovněž i v pozdější době vyskytují se zákazy gild zejména z politických neb mravnostních důvodů, na př. provinciální synoda v Rouen r. 1185, zákaz veškerých gild v Paříži r. 1305 Filippem Krásným, městský zákon v Brémách r. 1322 atd. Srov. Hegel v cit. spisu II. str. 503.

[46]) O anglosaských gildách Hegel V. cit. spisu I. str. 34. O dánských gildách Pappenheim v cit. spisu 230.

[47]) Hegel v cit. spisu I. 106, 150. — Zmínka činí se již v cit. první zprávě v Seelandské kronice. Viz Pappenheim v cit. spisu str. 212. — Pokud se týče výboru, ustanovují předpisy gildy ve Flensburgu, že má míti aldermann k ruce nejméně dva „Stuhlbrüder". Wilda „Gildewesen" str. 121 a Ancher „Samlede juridiske Skrifter" III. 225 rozšiřují toto ustanovení na gildy vůbec. Pappenheim v cit. spisu str. 220 a násl. staví se proti tomuto mínění.

[48]) Gilda „Corpus Christi" v Yorku měla na příklad 15.000 členů. Hegel v cit. spisu I. str. 102.

[49]) Hegel v cit. spisu I. 152 a 243.

Požární pojišťování. Vývoj jeho v Německu.

První způsoby náhrad požárních škod.

Gildy sledovaly, jak dosud jsme seznali, všeobecný cíl podporovati své členy ve všech potřebách životních. Vývojem hospodářského života se poměry do té míry komplikovaly, že nebylo možno těmto institucím splniti všechny požadavky a tak vznikají vlastně útvary stavovské, namnoze splývají gildy s obcemi.

Pokud se týče otázky, která nás specielně zajímá, totiž podpora osob stižených neštěstím, zejména pohořelých,[1]) nebyly poměry zvlášť příznivé. Gildy a cechy obsahovaly koncem středověku již pouze určité kruhy, namnoze jich vůbec nebylo.[2])

Úkoly jejich přešly zejména tam, kde gildy splynuly se správou obecní, na obec, která ujímá se pohořelých občanů zejména předepisováním požární daně t. zv. „Brandsteuer“.[3])

Než snadno se uzná, že tímto způsobem nebylo možno docíliti žádoucích úspěchů; obnosy, jež se sešly, nikterak nedostačovaly, a výsledkem neblahých těchto poměrů bylo úžasné šíření se žebroty.[4])

Vrchole dosáhl tento stav po třicetileté válce, kde řady žebráků rozmnoženy byly propuštěnými žoldnéři,[5]) a tak vyskytují

---

[1]) Wiedemann „Zur Entwickelung der Feuerversicherung in Preusen“ v Ehrenzweig Assecuranz Jahrbuch X. z r. 1889, III. díl str. 8 rozvádí tuto myšlénku: Největším nepřítelem lidského jmění jest požár. Zbraně proti němu má člověk trojí: Ochranu před vznikem požáru (policie požární), obranu proti rozbouřenému živlu (hasičství) a náhradu vzniklých škod (pojišťování).

[2]) Simon „Die Entwickelung des Immobiliar-Feuerversicherungswesens in Preussen bis zum Jahre 1866“ v Annalen des Deutschen Reichs z roku 1888.

[3]) Boenigk „Zur Geschichte der Feuerversicherung“ v Ehrenzweig Assecuranz Jahrbuch ročník XV., díl III. str. 20.

[4]) Biedermann „Deutschland im 18. Jahrhundert“, Boenigk v cit. článku str. 25.

[5]) Přečetné požáry a celkový hospodářský úpadek za třicetileté války přinutily právě veřejnou správu přemýšleti o tom, jak zjednati nápravu, a byla zejména při té příležitosti připravena půda vývoji státních pojišťoven v Německu; viz Simon v cit. čl. str. 66.

se dokonce i žebráci z povolání, kteří měli na příklad ve Švábsku svůj cech zvaný „Freileute“.[6])

Aby ti, kteří neštěstím pozbyli svého majetku, mohli skutečně dosíci podpory, nalézáme zvláštní způsob ověření obcí s doporučením veřejnosti. Pohořelým vystavuje obec totiž t. zv. požární listy (Brandbriefe, Bettelbriefe), kterým doporučuje je dobročinnosti. Přirozeně ani tento prostředek neušel na dlouho pozornosti vynalézavých pobudů, a v brzku hemží se různé padělky, nebo pravé listiny byly kompetentům přímo majitely pronajímány

Jest přirozeno, že ten, kdo skutečně byl stižen neštěstím, rozpakoval se k podobnému prostředku sáhnouti.

Tyto neutěšené poměry nutily přímo samy k četným theoretickým úvahám, jak dojíti pomoci.

První byl Georg Obrecht r. 1606 resp. 1617, který ve spisu „Ein politisch Bedenken und Diskurs von Verbesserung Land u. Leute“ rozvinul program, jak bylo by možno docíliti nápravy. Představuje si věc tak, že určitý počet měst, vesnic neb usedlostí spojí se v jistý svazek. Bude-li pak někdo stižen neštěstím, je povinen každý občan přispět jedním neb dvěma tolary. Z tohoto obnosu nahradí se postiženému škoda; zbude-li něco, odvede se to státní pokladně, která musí však doplatit sama, jestliže jindy sebraný obnos k náhradě škody nestačí.[7])

Ve vévodství Oldenburském podána roku 1609 hraběti Antonínu Güntherovi osnova na základě třicetiletých zkušeností, jak možno by bylo upraviti požární pokladnu, a poukazováno na výhody, jež by plynuly fiskální pokladně. Než hrabě obával se že by mohl být podezříván ze ziskuchtivých úmyslů a k zavedení požární pokladny nesvolil.[8]).

Požární gildy.

V jednotlivých provinciích německých docílilo se přece postupně kýženého cíle pomocí t. zv. požárních gild nebo požárních pokladen „Brandgilden, Brandkassen“.

Jsou to útvary podobné původním gildám, ale se specialisovaným úkolem poskytovati členům ochrany v případu požáru.

[6]) V Bavorsku bylo nutno k ovládnutí žebráků vyslati čtyři pluky kavalerie, v Badensku vypisovány odměny za polapení žebráka. Srov. Boenigk na uvedeném místě.

[7]) Boenigk v cit. článku str. 21; — Georg Obrecht opětuje celý tento svůj návrh ve spise „Fünf unterschiedliche secreta politica“ r. 1644. viz v. Hülsen „Geschichte, Umfang u. Bedeutung des öffentlichen Feuerversicherungswesens“ v Zeitschrift des königl. Preussischen statistischen Bureaus ročník VII. z roku 1867 str. 323.

[8]) Viz Hülsen na uvedeném místě, Boenigk str. 22.

Pomoci dostávalo se po dlouhou dobu v naturáliích, stavebním materiálu, pomocí při stavbě a propůjčováním potahů. Omezovány byly místně na velmi malý okruh territoriální.[9])

Zajímavo jest, že nejsou to korporace jen čistě soukromoprávní, nýbrž že pravidelně jsou spojeny a závisly od obcí neb země po případě jiných korporací, takže můžeme je do jisté míry označit jako první ústavy veřejné.[10])

Kolébku myšlénky poskytovat požární náhradu ve zvláštních sdruženích jen k tomuto cíli se sestoupivších ale současně od obcí závislých, můžeme hledati v ojedinělých případech již v době mnohem starší.[11])

Jsou to zvláštní sdružení na Islandě, kde obce v určitém policejním okresu t. zv. Hrepps (Repps) jsou sdruženy ve zvláštní ústav, který poskytuje členům náhradu při pádu dobytka a při požáru. V tomto případě hradí se tři místnosti z každého domu, totiž světnice, kuchyně a spižírna, pak šatstvo a zásoba potravin. Škoda dle toho odhadnutá nenahražuje se celá, nýbrž pouze polovinou a témuž majiteli nejvýše třikrát. Ustanovení tato chtěla patrně zabránit požárům založeným.

Tento zjev jest však čistě ojedinělý. Vlastní požární gildy (Brandgildy) vyskytují se v Německu teprve ve století XV. v největším rozkvětu jsou však teprve ve stol. XVII.[12])

První požární gildy založeny byly za vévody Adolfa VIII. v Šlezvik-Holštýnsku. Během XVI. století vzrostl počet jejich na pět.[13]) —

V Prusku vznikly v prvé polovině XVII. století čtyři ústavy a sice všechny v Povislí.

1. Roku 1623 zřízena byla t. zv. „Tiegenhofsche Brandordnung", jež byla čistě ve správě súčastněných obcí. Představa-

---

[9]) Max von Heckel v Elsterově Wörterbuch der Volkswirthschaft „Brandkassen" str. 447 a „Feuerversicherung" str. 673; Simon v cit. čl. str. 63; Hülsen v cit. čl. str. 322.

[10]) Viz Simon I. c.

[11]) Wilda „Geschichte des Gildewesens im Mittelalter", Dahlmann „Geschichte von Dänemark", Hülsen v cit. čl. str. 322, Simon v cit. čl. str. 63 pozn. 3.

[12]) Heckel v cit. článku.

[13]) Ve vévodství Šlezviku vznikly tyto požární gildy: 1446 v Süderstapel a v Nordstapel, 1521 v Bergenhusum a Wohlde, 1600 v Ervede a 1603 v Drage. V Holštýnsku: 1541 v Krampe, 1543 v Itzehoe t. zv. Itzehoer liebe Frauengilde. V Altoně existovalo začátkem XVIII. století 8 takových ústavů. Oběma vévodstvím byla společna Šlezvicko-Holštýnská šlechtická požární gilda.

Viz Hülsen na uvedeném místě; — Simon v cit. článku str. 63, pozn. 3.

[14]) Viz Simon v cit. čl. str. 66. Velmi zajímavá jest zakládací listina tohoto ústavu sepsaná v duchu náboženském, kde vzdávají se díky Bohu za dobrodiní, kterým ústav tento jest. Viz Hülsen v cit. čl. str. 323.

Vzájemných ústavů bylo v roce 1906 celkem 15. Vykazují pojištěný obnos 443,485.822 fr., pojistné ve výši 4,495.473 fr. a škody 1,841.808 franků.[84])

Švýcary.

Velice zajímavý process prodělalo pojišťování ve Švýcařích. Začátek jeho spadá do dosti pozdní doby. Až do roku 1809 nestaralo se zákonodárství vůbec o toto odvětví národohospodářské. Při požárech pomáhalo se pohořelým jednak dobrovolnými sbírkami, jednak menšími podporami ze státní pokladny.

Počínajíc od roku 1809 ujaly se jednotlivé kantony potřebné ochrany samy založením pojišťoven státních. Původně spokojila se vláda dobrovolným přístupem, ale za nedlouhou dobu byly všechny nuceny zavést zákonem nucený přístup. V létech šedesátých nastupuje i ve Švýcařích boj soukromých ústavů na uvolnění pojišťování budov. Vítězství dobyly soukromé společnosti v kantoně Bern. Pojišťování nemovitostí zůstalo však přece výhradně v rukou státu, v nejnovější době dokonce vyskytly se snahy i pojišťování movitostí postátniti.[85]) Prosperitě kantonálních ústavů vadil nepatrný territoriální rozsah jejich ústavů. Zhoubné výsledky jeho vynikly zejména roku 1861 při katastrofálním požáru v Glaru. Odpomoc hledána v tom, aby provedeno bylo zajištění jednotlivých ústavů. Při konferenci zástupců všech kantonů v Bernu myšlena věc tak, aby škody přesahující jistou kvotu[86]) rozdělily se na všechny kantonální ústavy. Uskutečnění tohoto plánu se však nezdařilo a většina spokojila se založením reservních fondů.

Pro pojišťovny soukromé nebylo ve Švýcařích místa, a tak nalézáme zajisté řídký zjev, že roku 1906 působila ve Švýcařích jediná vzájemná pojišťovna požární, totiž Švýcarská pojišťovna

---

[84]) Viz Ehrenzweigův Assecuranz-Jahrbuch XXIX. díl z r. 1908 III. odd. str. 249.

[85]) Jednotlivé ústavy vznikly: 1809 v Curychu, nucený přístup zaveden 1840, 1810 v Lucernu, nucený přístup 1840, 1810 v Neuenburku, nucený přístup 1849, 1810 ve Freiburku, nucený přístup 1812, 1811 kanton Waadt s nuceným přístupem, 1812 kanton Zug rovněž s nuceným přístupem, 1821 kanton Ženevský s nuceným přístupem, 1834 v Bernu. Nucený přístup pouze částečně, 1834 Basel město, přístup nucený. 1835 Schaffhausen rovněž nucený přístup, 1835 Thurgau s nuceným přístupem, 1841 Appenzell, rovněž, 1848 St. Gallen, rovněž, 1848 Solothurn, rovněž, 1849 Aargau, rovněž, 1852 Glarus, rovněž, 1852 Basel venkov, rovněž. Viz Hülsen v cit. čl. str. 328.

[86]) Původně 1, 5, až 10‰, na konec přijato pak 5‰. Viz Hülsen v cit. čl. str. 328.

pro pojišťování movitostí v Bernu z r. 1826 a vykazovala na pojistném 3,110.799 franků, škod vyplatila 2,125.521 franků.

Akciové požární pojišťovny jsou ve Švýcařích dvě: „Helvetia“ v St. Gallen a Baselská.

Pojistné obou dosáhlo výše 14,839.717 franků a škody franků 11,381.537.[87])

□ □ □

[87]) Viz Ehrenzweig „Assecuranz-Jahrbuch“ XXIX. z r. 1908 III. díl str. 23.

Požární pojišťování v Rakousku.

Prvotní náhrada škod požárních.

Vývoj požárního pojišťování v Rakousku ubíral se stejným směrem, jako v ostatních zemích. Vznik vlastních pojišťoven spadá poměrně do doby velmi pozdní. Ochrana před požárními škodami organisována byla však různým směrem v době mnohem dřívější.[1])

První krok učinily na této dráze gildy. Jak daleko získaly tyto půdy, nedá se s naprostou jistotou říci, ač prodělaly jistě stejný vývoj jako v Německu.

Podrobnější zprávy zachovány máme o cechovním zřízení. Cechy měly ovšem i v Rakousku úplně stejný ráz. Ze spolkové pokladny podporováni členové ve všech potřebách majetkových. Brzy ovšem vyskytovaly se i různé nepřístojnosti, kterým čelí císařská nařízení.[2])

Na venkově poskytovali si obyvatelé navzájem v případě požáru pomoc v naturáliích a osobních pracích. Ovšem že spočívala taková akce čistě na podkladě dobrovolné pomoci.[3])

Při tom nesmíme přehlížeti, že v této době jest základem veškerých poměrů na venkově poddanství. Pokud nejde o rolníky vykoupené, jest půda a namnoze i živý inventář majetkem vrchností a sedláci tohoto majetku pouze užívají.

V případě požáru jest pak pouze v zájmu vrchnosti, aby pomohla vyhořelému sedláku při znovuzřízení jeho statku. Pomoc tato ovšem nastupuje jen tehdy, když poddaný nemůže sám

---

[1]) Viz Max Leimdörfer „Entwickelung und Organisation der Brandschadenversicherung in Oesterreich 1700—1848“; Dr. E. v. Herzfeld: „Zur Geschichte des Versicherungswesens in Oesterreich“ v Oesterreichische Revue z r. 1907 č. 37.; Max von Heckel „Feuerversicherung“ v Elsterově Wörterbuch der Volkswirthschaft str. 694 až 695.

[2]) Jsou to nařízení Marie Terezie v letech 1770 až 1778, v nichž zakazují se hostiny a pitky za cechovní peníze. Viz Leimdörfer v cit. spisu str. 2 a pozn. 1.

[3]) Viz Dr. Eugen Ritter von Herzfeld „Zur Geschichte des Versicherungs-Wesens in Oesterreich“ v Oesterreichische Revue z r. 1907 č. 37.

se vzchopiti. Pomoc sousedů ani pak neustupuje úplně do pozadí.[4])

Nejen vrchnosti, nýbrž i vláda sama uznávala zájem na zachránění malých rolníků v případu neštěstí, ježto spatřovala v nich svůj poplatný element. Z tohoto motivu vznikla některá císařská nařízení, na příklad z 6. VII. 1771 pro Slezsko a z 22. VII. 1784 pro Čechy.

Bauernassekuranzen.

Z těchto institucí všeobecně podpůrných vyvinuly se v Německu pokladny se specialisovaným úkolem ochrany proti škodám požárním, totiž „Brandgildy a Brandkassy". U nás nalézáme podobný zjev v Horních Rakousích, kde začátkem XVIII. stol. povstávají t. zv. „Bauernassekuranzen".[5])

Tyto ústavy činí první krok ku předu upouštějíce od pouhých dobrovolných příspěvků vyhražují členu právo na náhradu škody požárem způsobené, a předpisují ovšem každému příspěvky roční, buď pevné neb dle výše skutečných škod.

První zmínka činí se o Bauernassekuranz v Kremsmünsteru r. 1710. Přesně udati dobu jich vzniku není možno, ježto v prvních správách mluví se o nich jako o „prastaré" instituci.[6])

U Kremsmünsterské Bauernassekuranz platili členové pevné příspěvky předem dle výše svých daní, totiž 6 kr. z 1 zl. daní. Rovněž i náhrada stanovila se pak v poměru k dani, kterou pohořelý platil, nepřevyšovala však 20 proc. celé škody. Kremsmünsterský praelát měl však právo náhradu zvýšit neb snížit.[7])

Ústav tento byl do jisté míry i úvěrním, ježto přebytky se ukládaly na zápůjčky pupillárně bezpečné, při čemž členové měli přednost.[8])

V konstrukci tohoto ústavu nastaly během času velmi citelné změny, příspěvky byly zvyšovány, od r. 1731 byly na delší dobu zase vůbec zastaveny, buď že škody byly nepatrné, nebo že reservní fondy ústavy byly tak značné, že nebylo příspěvků potřebí.[9])

---

[4]) Grünberg „Bauernbefreiung", Leimdörfer v cit. spisu str. 6.

[5]) Leimdörfer v cit. spisu str. 8., Herzfeld v cit. článku; Heckel v cit. článku.

[6]) Leimdörfer na uvedeném místě str. 10. a Historický úvod ku stanovám tohoto ústavu.

[7]) § 18. stanov tohoto ústavu. Důsledkem toho, že náhrada i příspěvky závisely od výše daní, neměl ten, kdo neplatil daní, nároků na náhradu event. škod. V jednotlivých případech povolovala správa klášterní i takovýmto pohořelým menší příspěvky.

[8]) Viz § 5. stanov.

[9]) Viz historický úvod k stanovám tohoto ústavu.

Zajímavo je, že ústav tento vedený klášterem Kremsmünsterským udržel se až po dnešní dobu.[10])

Zcela jinak upravena byla pojišťovna panství Pürnsteinského. Členové rozděleni byli dle výšky svého majetku ve 4 třídy. Předběžných příspěvků nebylo, v případě požáru řídila se výše náhrady dle toho, jaké třídě náležel postižený; každý člen pojišťovny byl povinen příspěvkem, jehož výše závisela opětně dle třídy.[11])

Odchylného rázu podpory udílela pokladna klášterní obce Spital nad Pyhrnem. Zde promíjely se poddaným, postiženým požárem po 3 léta dávky povinné klášteru a vedle toho povolovala se bezúročná zápůjčka, později pak příspěvek na hotovosti.

Působnost státu na poli náhrady požárních škod.

Ostatně — jak bylo již řečeno — i stát spatřoval svůj úkol v tom, aby přispěl poddaným v případě živelních pohrom. Vedla jej k tomu nejen vládnoucí tehdy merkantilistická nauka, nýbrž zejména i přesvědčení, že v poddaných zachraňuje se v takových případech daňová síla.[12])

První krok v tomto směru bylo právě tak jako v Německu vydávání „požárních listů (Brand- nebo Bettelbriefe). Instituce tato osvědčila se v Rakousku rovněž tak špatně, jako v zemích, odkud byla přejata.[13])

Stesky množí se úžasnou měrou, poukazováno k tomu, že listiny tyto příčí se řádné policii, že se jich nesmírně zneužívá různými pobudy, kteří neštítí se pak ani násilností.[14]) A těm, kteří skutečně byly stiženi neštěstím, se vůbec nepomohlo.

---

[10]) Vedle požární pojišťovny existovala v Kremsmünsteru pokladna na podporu občanů, postižených povodní. K vládnímu rozkazu byla tato pokladna sloučena r. 1789 s požární pojišťovnou. Viz § 23. a 24. stanov a citovaný historický úvod.

[11]) Obdržel

od každého	Ganzbauer	Halbbauer	Hofstädler	Kleinhäusler
Ganzbauera	1 zl. 40 kr.	1 zl. 20 kr.	— 48 kr.	— 24 kr.
Halbbauera	1 zl. 20 kr.	1 zl. — kr.	— 36 kr.	— 18 kr.
Hofstädlera	— zl. 48 kr.	— zl. 36 kr.	— 24 kr.	— 12 kr.
Kleinhäuslera	— zl. 24 kr.	— zl. 18 kr.	— 12 kr.	— 6 kr.
celkem	846 zl. 32 kr.	643 zl. 4 kr.	397 zl. 48 kr.	199 zl.

dle stavu z r. 1847. — Viz Leimdörfer v cit. spisu str. 9.

[12]) Viz Leimdörfer v cit. spisu str. 12.

[13]) Leimdörfer na uvedeném místě označuje požární listy za pouhé přesunutí povinnosti k pomoci s beder státu na občanstvo.

[14]) Burger „Plan einer Brandversicherungsordnung für die oesterreichischen Staaten: Klang — Egger Genetische Entwickelung der Immobiliar-Feuerversicherung in Bayern str. 17; — Leimdörfer na uvedeném místě.

Patentem z 3. dubna 1750 vyhraženo státu nejen ony sbírky povoliti, nýbrž i prováděti. Později omezena platnost jich časově. —

Rovněž i soukromé návrhy na různé druhy odpomoci se vyskytovaly, úplně však bez účinku.[15])

Druhý způsob, kterým pamatoval stát na pomoc občanům při požáru, byly slevy na daních. Již za císaře Ferdinanda II. bylo ustanoveno, že občan, jenž stižen byl požárem, má být osvobozen od řádné kontribuce[16]) na tři roky. Rovněž při jiných živelních škodách na pozemcích platilo toto osvobození na půl až jeden rok.

Formálně záviselo toto osvobození od vysvědčení dvou osob, náležejících třem vyšším stavům[17]) dle usnesení sněmu Českého z 18. ledna 1662 předepsán byl zvláštní formulář.

Tato negativní pomoc, přesně vzato, nemůže za přímé přispění státu se považovati, ježto ten, jehož majetek úplně lehl popelem, nejen že v přítomnosti nemohl konati svých daňových povinností, nýbrž i k zotavení hospodářskému potřeboval delší doby.

Pozoruhodný krok ku předu stal se u nás za Marie Terezie; v Čechách upuštěno od pouhého slevování na daních a zavedeny příspěvky pohořelým na hotovosti.

Potřebný fond měl se utvořiti z t. zv. toleranční daně, kterou platili židé po roce 1744 v celkovém obnosu 300.000 zl.[18]) Z výnosu jejího mělo se požárnímu fondu věnovat 146.000 zl., k čemuž přidružilo se z domestika 8.000 zl., celkem tedy 154.000 zl.

Z tohoto „bonifikačního fondu“ vyplácela se pohořelým trojnásobní roční daň, což rovnalo se asi jednomu ročnímu výtěžku příslušné reality. Tím ovšem nebyla vlastní škoda hražena, ale pohořelý získal při nejmenším prostředků na zakoupení nového osevu.

---

[15]) Vážný byl na příklad r. 1761 návrh cís. repraesentanta v Kladsku svob. p. Atsfelda.

[16]) Pravidelné daně „kontribuce“ vyvinuly se v Čechách koncem 16. století. Od této osvobozena byla dominia, jichž majitelé přispívají pouze od případu k případu (extraordinari-contributio) Leimdörfer str. 14. v cit. spisu.

[17]) Artikule sněmu Znojmského ze 27. června 1628. Viz Dr. Elvert „Zur Geschichte der Rebellion“; Leimdörfer na cit. místě.

[18]) Marie Terezie vydala 22. prosince 1744 nařízení, dle kterého měli do konce roku 1745 opustit všichni židi Prahu a do dalších 6 měsíců celé Čechy. Úřady však zaujaly opačné stanovisko, ježto židi platili čtyřicátý pátý díl veškerých daní, a jen Pražští živnostníci byli by prý utrpěli škodu 420.682 zl. ročně. Když pak žádala Marie Terezie decennálním recessem předem na 10 roků 108.000 vojska a k tomu potřebný náklad $4\frac{1}{2}$ mil. zl., učinily stavy podmínkou, že židi nebudou vypovězeni. Této podmínce vyhověla Marie Terezie, předepsala však židům toleranční daň. Viz Leimdörfer v cit. spisu str. 17.

Tato pomoc zavedena byla však jen v Čechách. Na Moravě zůstalo se pouze při daňových slevách.

Ačkoli sešly se tímto způsobem značné obnosy, přece fond nestačil k uhražení škod, jež se hlásily. Nejhůře bylo při 7leté válce.[19]) Pomoc hledána nejprve tím, že vyčerpávaly se náhradami obnosy, jež teprve příštím rokem měly se platiti.[20]) Vedle toho ohrožena byla prosperita fondu různými přehmaty při vyšetřování škod.[21])

Do r. 1774 činil schodek tohoto fondu přes 600.000 zl. Téhož roku jmenovala vláda zvláštní sanační komisi. Z návrhů jejích přijato bylo usnesení, že vláda zapůjčila na 5¼ proc. súročení 600.000 zl., které měly se splatiti v 28 ročních splátkách. Vedle toho vydána pravidla o vyšetřování škody, při kterém měli nyní zaměstnáni býti úředníci místní.

Jakkoli přímé příspěvky ze státního fondu byly značným pokrokem, přece ani tento stav z daleka ještě nevyhovoval, zejména svojí finanční nedostatečností. Nepřátel jeho stále přibývalo, až konečně r. 1774 jej císařovna Marie Terezie k návrhu národohospodářské deputace vůbec zrušila a vrátila se k stavu dřívějšímu, totiž pouhým odpisům na daních, který ostatně na Moravě beze změny se udržel. Slevy měly činit půl roku až tři roky dle výše škody.[22])

Proti tomuto projektu povstala ještě větší nespokojenost a stavové protestovali, leč marně. Teprve na sklonku svého života r. 1780 chtěla Marie Terezie zavést opětně bonifikační fondy. Leč dřív než mohla záměr svůj uskutečnit, zemřela 29. listopadu 1780. Josef II. přijal tento plán za svůj a zavedl bonifikační fondy s některými méně význačnými změnami.

Ani v nové úravě však nesplnil tento podnik nadějí obyvatelstva. Náhrady stanovené opětně dle daní pohybovaly se v minimálních mezích.[23])

Vyskytovaly se různé opravné plány, zejména pomýšlelo se na to, aby náhrada vyměřovala se v procentech ze škody a nikoli více dle daní; leč marně.

---

[19]) Škod bylo mimořádně mnoho a židi zůstávali dlužni uloženou daň. Viz Leimdörfer, str. 19.

[20]) Roku 1760 byly již úplně vyčerpány náhrady za rok 1761.

[21]) Dle zprávy nejvyššího purkrabí knížete Fürstenberga z 8. XI. 1773 konstatoval tyto vady zejména guberniální rada z Hojerů, který za tím účelem byl vyslán r. 1773 do Třeboně. Viz Leimdörfer v cit. spisu str. 20.

[22]) Slevy obnášejí: ½ roku, shoří-li jen střecha, ¾ roku shoří-li dům i stáj, 1 rok shoří-li dům a stodola, 2 roky shoří-li vedle toho i hospodářské nářadí, 3 roky shoří-li nejen nemovitostí, nýbrž i zásoby a dobytek. Viz Leimdörfer v cit. spisu str. 25.

[23]) Obnášely nejvýše $5^2/_3$%, v létech 1781—1787 dokonce jen $1^5/_{12}$% škody. Leimdörfer str. 30.

Fond tento udržel se značně dlouho, ač nemáme podrobných zpráv. Za francouzských válek působnost jeho pravděpodobně byla zastavena. Poslední zpráva je z r. 1819, že totiž náhrady přejímá stát do vlastních rukou a zastavuje příspěvek z výnosu toleranční daně.

Podobného rázu jsou zvláštní náhradní fondy v Korutanech, Haliči, Lombardsku a Benátkách.[24])

Snahy císařovny Marie Terezie o zavedení státních pojišťoven.

Mezi tím nemohl ovšem německý vzor státních pojišťoven, jež tak utěšeně začaly se rozvíjet, ujíti pozornosti rakouských kruhů.

Hlavní zásluha v tom směru náleží Marii Terezii. Jisto jest, že ve 40. letech XVIII. století chopila se tato panovnice iniciativy a vyzvala stavy k podání návrhů na zavedení pojišťoven.[25]) Zajímavo pro nás je, že všechny příslušné pokusy dály se v této době v Čechách a na Moravě.

V širších vrstvách nalezala však tato akce stejně malého porozumění jako v Německu. Poukazováno jednak na dostatečnou ochranu v instituci hasičství, jednak vyslovovány obavy před spekulačními požáry. Vláda pomýšlela ovšem pouze na pojišťovny městské a r. 1751 dokonce mělo se přikročiti k odhadu městských budov, ale myšlenka tato zase na dobro usnula.[26])

Téměř po 12 letech vznikl nový popud soukromou prací. Jest to návrh svobodného pána Atsfelda, repraesentanta a politického přednosty hrabství kladského, který v úřední zprávě ze 24. ledna 1762 doporučuje rakouské vládě zavedení státních pojišťoven dle vzoru pruského.[27])

---

[24]) Leimdörfer v cit. spisu str. 32.

[25]) Facchini ve spisu „Entstellung, Grundsätze u. Entwickelung des Versicherungs-Wesens in Oesterreich-Ungarn“ tvrdí, že Marie Terezie vyzvala r. 1740 úřady v Čechách a na Moravě, později 1745 a 1747 v Dol. Rakousích a Štýrsku k zavedení pojišťoven. Podobně „pamětní spis prvního českého c. k. priv. ústavu ku vzájemnému pojištění proti škodám z ohně a krupobití“. Leimdörfer v cit. spisu str. 35. nemůže správnost těchto údajů konstatovat ze spisů, připouští však na základě dvorního dekretu z 10. ledna 1750, že koncem 40tých let vyzváni byli Moravští stavové k podání návrhů na zřízení požární pojišťovny.

[26]) Dvorní dekret z 8. května 1751 — Viz Leimdörfer v cit. spisu str. 36.

[27]) Svob. p. Atsfeld měl ve svém úředním postavení příležitost seznati Slezské státní pojišťovny a jejich výhody. Ze studia jejich vznikla pak myšlénka dociliti i v Rakousku téže instituce. Viz Leimdörfer v cit. spisu str. 37.

Mezi tím opatřila si vláda z Německa stanovy a statistické podklady různých veřejných pojišťovacích ústavů a rozeslala je zemským vládám, aby podaly dobrozdání, dle kterých z nich daly by se v Rakousku podobné pojišťovny uskutečniti.

Odpověď došla pouze ze zemí koruny České, Dolních Rakous a Tyrol.[28])

V Čechách sestoupila se již 4. března 1762 zvláštní komise složená ze stavů a zástupců měst, která po dlouhých poradách podala dobrozdání 27. ledna 1763.[29])

Za vzor sloužily stanovy pojišťovny Prusko-Slezské a konstrukce byla různá pro venkov a pro město.

Pokud se týče venkova, měla se země rozdělit v jistý počet societ teritoriálně omezených. Členy jejími měli být všichni občané, podrobení řádné kontribuci. Panská dominia byla z této instituce vyloučena.

V případě požáru měli pak všichni příslušníci být povinni pomáhat poškozenému stavebním materiálem a různými hmotnými pracemi. Výše a způsob jejich byl dle velikosti majetku přesně určen. Nastane-li mimořádný hromadný požár, pomáhají si různé siciety navzájem, ale pak v penězích.[30])

Vedle této pomoci měl dle osnovy české přispěti stát slevou na daních a hotovými zálohami, jež by se hradily z bonifikačního fondu pro škody požární a povodní způsobené. Pro případ, že by tento fond nestačil, repartovaly by se škody dávkou na všechny členy.

Konečně měla pomoci i pozemková vrchnost sproštěním od různých povinností vůči sobě. I tato doba byla přesně určena.

Pokud se týče městských budov nepodržela česká komise vzoru Slezského, nýbrž přikročila k pokusu provést v praxi teorii Justiho.[31])

Ačkoli tento projekt jmenované komise zůstal značně pozadu za významem Justiho teorie, přece nelze upříti celé osnově skutečné zajímavosti.[32])

Česká komise béře za základ tehdejší poměry pražské. Při tom nejedná se jí ani do té míry o vlastní pojišťování. Ve-

---

[28]) Leimdörfer v cit. spisu str. 45.

[29]) Dobrozdání a osnova české komise pro záležitosti pojišťovací ze 17. ledna 1763 a zpráva českého gubernia z 11. února 1763. Viz Leimdörfer v cit. spisu 45.

[30]) Při tom stavělo se na roveň 1 povoz (pro 2 koně) 35 krejcarům, za 1 ruční práci 10 krejcarů a za snop slámy 2 krejcary. Viz Leimdörfer str. 47. pozn. 1.

[31]) Justi „Neue Wahrheiten zum Vorteil der Naturkunde und des gesellschaftlichen Lebens der Menschen" díl II. — Viz Leimdörfer v cit. spisu str. 51.

[32]) Podrobné srovnání obou viz Leimdörfer v cit. spisu str. 51. a 52.

doucí myšlénkou její jest, že na rozdíl od Slezské pojišťovny, která teprve po požáru snaží se příspěvky členstva získati kapitálu, má míti nový ústav značné jmění stále ihned k disposici, a věnuje tudíž veškeren důvtip otázce, jak opatřiti by se dal nejdříve značný fond. K tomu zamlouval se jí pak nejlépe projekt Justiho.

V Praze bylo tehdy 2190 domů, jež odhaduje komise v průměru na 3000 zlatých. Celková hodnota domů činí tedy asi 6 milionů zlatých.

Potřebný kapitál měl se utvořiti tím způsobem, že by každý majitel domu složil z každého 100 zl. ceny svého stavení 1 kr. Částka tato byla myšlena pouze jako zápůjčka, jež po 15 létech se měla vrátit. Během té doby byl by se celý kapitál, jejž odhadovala komise na 100.000 zl., uložil na úroky a za 15 let byl by se zdvojnásobil.

Vedle toho měl býti tento ústav zároveň hypoteční bankou, obdařenou privilegiem, že pouze ona směla půjčovati na pojištěné domy. Dle přesvědčení komise bylo by i obecenstvo velmi čile u této banky ukládalo své peníze.

Mnohem menší péči věnovala komise otázce vlastního pojišťování. Patrně měly se škody repartovat na všechny členy. Pouze tolik praví se v osnově, že kdo by byl ponechal svůj vklad i po 15 letech, měl být na vždy sproštěn veškerých příspěvků.[33])

Příznivé dobrozdání podali stavové Vorarlberští, kteří bližší rozhodnutí ponechávali panovníkovi. Stavové švábsko-rakouští a breisgauští vyslovili svůj souhlas pouze pod tou podmínkou, že vezme se za základ ústav Badensko-Durchlachský a nikoli Slezský.

Zjev tento, že právě obě tyto země zachovaly se tak příznivě, vyplývá z toho, že sousedily přímo s Německem, kde pojišťovny státní byly zavedeny. Ostatně i hospodářské poměry byly zde velmi příbuzny.

Ostatní země, mezi nimi i Morava a Slezsko, zaujaly stanovisko zcela zamítavé.[34])

Posléze uvedený návrh stavů švábsko-rakouských a breisgauských ve prospěch vzoru Badensko-Durchlachského došel do té míry obliby u vlády, že na popud Marie Terezie měl se předložiti všem zemím nový návrh na zavedení této pojišťovací formy.

Po delších úvahách podali konečně stavové čeští své dobrozdání, které však od vládní předlohy značně se lišilo.[35])

---

[33]) Viz Leimdörfer v cit. spisu str. 49 a 50.

[34]) Viz Leimdörfer v cit. spisu str. 52—57.

[35]) Hlavně vyslovili se vedle jiných otázek stavové proti jedné societě dle vládní osnovy a navrhovali jich sedm: pro venkov, pro Prahu, pro výsadní a velká města, pro města královská věnná, horní

Na změny české komise nechtěla císařovna přistoupiti a tak vznikly spory.

Morava vyslovila se opětně proti celému projektu.[36]) Podobně i Dolní Rakousy.

Před rokem 1765 učinila Marie Terezie nový pokus získati jednotlivé stavy pro zřízení pojišťoven. Než výsledek byl opět negativní. Poukazovalo se tehdy zejména na zhoubné následky sedmileté války.

Stejně bezvýsledný byl ještě pokus Marie Terezie o tři léta později roku 1768.

Jediného úspěchu docílila v této době vláda v t. zv. „předních zemích Rakouských", kde došlo ku zřízení pojišťovny dle vzoru Badensko-Durchlachského. Ústav tento docílil záhy velmi slušných výsledků.[37])

Doba Josefinská a následující vývoj.

Za císaře Josefa II. snahy vládní o zavedení pojišťoven usnuly, přirozeně z toho důvodu, že vláda byla příliš zaměstnána nejvážnějšími reformami, takže na toto pole hospodářské nebylo času.[38])

V časových názorech nastal vedle toho nový velice důležitý obrat, totiž přechod od dosavadního merkantilismu k naprostému liberalismu.

Po delší než 20leté přestávce setkáváme se opět s plány na zavedení pojišťovacích ústavů. Byly to tentokráte některé soukromé práce, které zavdaly první podnět v této záležitosti. Velmi zajímavý jest spis, s nímž vystoupil r. 1792 v Solnohradu Gäng. Vyniká důkladnou znalostí Německých poměrů a přimlouvá se vřele, aby v Solnohradech zavedena byla pojišťovna veřejná dle vzoru Německého s pevnými příspěvky. Probírá za tím účelem jednotlivé vzory a jejich světlé i stinné stránky.[39])

---

atd., pro vyjmenovaná malá města, pro pražské a pak pro venkovské židy. Zpráva pojišťovací komise z 3. března 1764 a českého gubernia ze 7. května 1764. Viz Leimdörfer v cit. spisu 57. až 59.

[36]) Zpráva moravských stavů z 28. ledna 1764 a gubernia moravského z 26. března 1764. Viz Leimdörfer v cit. spisu str. 61.

[37]) Roku 1768 bylo pojištěno dominikálních statků za 500.010 zl. občanských a selských budov za 6,327.840 zl. Příspěvek obnášel 0·17%.

[38]) Císař Josef II. zabýval se v tomto oboru jediným plánem založit fond ku podpoře pohořelých, který měl být dotován výnosem zvláštní činžovní daně. Plán jeho však nedošel porozumění. Viz v. Herzfeld v cit. článku.

[39]) Práci tuto možno považovati za přímý podnět k založení Solnohradské pojišťovny r. 1811. Viz Herzfeld v cit. článku.

Pozoruhodný jsou i práce Reinerova z r. 1798, hraběte Frant. Adama Wratislava z r. 1799 a Lorence Raucha z r. 1798, později Barucha Jakuba Pollaka a Adama Friedländera z r. 1800, konečně svob. p. Petra Brauna z r. 1803[40])
Vláda uznala za nejvhodnější osnovu hraběte Wratislava a rozeslala ji zemským vládám. Výsledek byl však z největší části zase záporný. Zdálo se, že jistého úspěchu bude lze dosíci ve východní Haliči, ale konečný výsledek selhal.

Krátce na to vznikly ve dvou zemích pojišťovací ústavy jistě zajímavým způsobem. V Napoleonských válkách postoupeno bylo Schönbrunnským mírem r. 1809 Solnohradsko s t. zv. Innskou čtvrtí Bavorsku. Právě v této době začátkem r. 1811 centralisovány byly Bavorské pojišťovny a zřízen jediný zemský ústav s monopolem. Přirozeně, že i oboje tato území byla do pojištění zahrnuta.[41])

Panství Bavorské netrvalo v těchto zemích dlouho a roku 1816 byly opět vráceny Rakousku. Pojišťovací myšlénka zapustila však tak pevné kořeny,[42]) že v obou zemích zachovány i na dále zemské pojišťovny, jež až do dnes působí.

Vliv liberalismu — císařské rozhodnutí ze 4. září roku 1819.

V ostatních zemích nastal obrat teprve následkem velkého požáru města Litomyšle r. 1814.[43]) Císař František povolil tehdy sbírku ve prospěch pohořelých, současně však nařídil komisi pro regulování daní, aby se zabývala otázkou zařízení pojišťoven.

V této době vyskytuje se opět několik soukromých projektů na založení pojišťovacích společností.[44])

Vláda nastoupila tolikrát již vyšlapanou cestu a vyzvala všechny zemské vlády k podání dobrozdání; tato sešla se do r. 1818 a dvorní kanceláři bylo dvěma kabinetními listy uloženo, aby vypracovala konečné návrhy. Referentem byl baron Stuppan. Situace byla dosti obtížna, poněvadž materiál v této otázce nahro-

[40]) Viz Leimdörfer v cit. spisu str. 78.

[41]) Viz Herzfeld v cit. článku; Leimdörfer v cit. spisu str. 163. a násl.; Heckel v cit. článku.

[42]) Bylo v této době pojištěno přes 18 mil. zl. viz Leimdörfer na cit. místě.

[43]) Shořelo tehdy 230 domů v celkové ceně přes půl milionu zlatých. Viz Leimdörfer v cit. spisu str. 88.

[44]) Byli to haličští Israelité Markus Ehrenreich, Markus Byk, a Löwi Hirsch; cennější jsou projekty Högelmüllerův a Sallabův. Viz Leimdörfer v cit. spisu str. 89.

maděný byl nesmírně obsáhlý a jednotlivá mínění stála dosti příkře proti sobě. Doba tato tvořila přechod mezi vládou názorů merkantilistických a liberalistických a přívrženci obou směrů při této příležitosti zastávali co nejrozhodněji svá přesvědčení.

Stuppan vytkl z celého souhrnu dvě nejdůležitější zásadní otázky:

1. má býti pojišťování vyhraženo státní správě nebo ponecháno soukromým podnikům?

2. má býti zaveden přístup nucený či dobrovolný?

K těmto připojil konečně podružnější otázku, zda má se zříditi pro celé Rakousko ústav jeden či více samostatných?[45])

Baron Stuppan sám byl horlivým přívržencem merkantilismu a v tomto směru zněly jeho návrhy.

Hlavním odpůrcem těchto návrhů ve dvorní kanceláři byl dvorní rada Metzburg, který podal separátní votum vypracované čistě liberalisticky. Vzepřel se rozhodně tomu, aby se stát této akce ujímal a jedině správné řešení shledává možným v rukou soukromých podniků.

Charakteristickým znamením doby jest, že v dvorní kanceláři dosáhly většiny liberalistické názory Metzburgovy proti návrhu Stuppanovu.

Důležitějším pak ještě jest, že i císařské rozhodnutí v této věci ze 4. září 1819 přijalo tento způsob řešení naší otázky a tvoří tak základní kámen celé budovy rakouského pojišťování. Zní totiž: „Požární pojišťovny v mých státech buďtež zakládány a vydržovány soukromými podniky“. Těmto se pak slibuje účinná pomoc vládní.[46])

V tom spočívá zásadní rozdíl mezi vývojem pojišťování v Rakousku a v Německu. V Německu zřízeny první pojišťovny státní, obdařené většinou monopolem, kdežto Rakousko má první pojišťovací ústavy soukromé na základě právě uvedeného císařského rozhodnutí. Charakteristické jest, jak liberalismus silně v této době se uplatňuje. O devět roků starší dekret dvorní kanceláře z 19. června 1828 psán jest ještě zdrženlivěji a ponechává pouze zemským vládám, aby se přesvědčily o účelnosti jednotlivých návrhů na zřízení pojišťoven.[47])

Názor vyslovený v nařízení z r. 1819 vykládán byl tak přísně, že když stavové v Tyrolích chtěli sami zřídit zemský pojišť. ústav na základě vzájemnosti, kladeny byly ve Vídni největší překážky, a teprve když novým dekretem rozhodla vláda, že v této formě může býti podobný ústav zřízen, vstoupila r. 1825 Tyrolská pojišťovna v život.

---

[45]) Viz Leimdörfer v cit. spisu str. 91.
[46]) Viz Leimdörfer v cit. spisu str. 100.
[47]) Viz Herzfeld v cit. článku.

Soukromé pojišťovny.

Přirozeně bylo nařízením z r. 1819 otevřeno nové lákavé pole soukromé podnikavosti, a skutečně zřizují se téměř současně ve všech zemích pojišťovací ústavy.

Zvláštních zásluh získal si v této době Jiří Högelmüller.[48]) Ještě téhož roku 1819 předložil plán na zřízení vzájemné pojišťovny ve Vídni, která schválena byla r. 1824. Byl to nejstarší rakouský vzájemný ústav: „C. k. výsadní vzájemná požární pojišťovna ve Vídni".

Jakmile byla tato pojišťovna uskutečněna, šel Högelmüller dále za svým plánem zařídit v Rakousku síť pojišťoven a podal r. 1825 žádost za schválení stanov Moravsko-Slezské vzájemné pojišťovny. K tomu došlo 1830.[49]) Téměř současně r. 1827 zřízena byla „První česká vzájemná pojišťovna v Praze".

Zároveň s těmito vzájemnými počaly se hlásiti k slovu i podniky čistě obchodní, totiž akciové společnosti. První z nich je Azzienda Assicuratrice a hned po ní r. 1824 „Erste oesterreichische Brandschaden-Versicherung-Gesellschaft", Wien. Krátce po té založilo sedm terstských kupců r. 1831 c. k. výsadní Assicurazioni Generali, nyní největší ústav střední Evropy, a o sedm roků později vznikla v Terstu Riunione Adriatica di Sicurta.

V Čechách založena r. 1827 první vzájemná pojišťovna, největší rozmach nastává však v létech sedmdesátých. Hned v prvních létech tohoto ruchu zřídila pražská obec r. 1865 svůj vlastní ústav „Pražskou městskou pojišťovnu". Za tři léta později vznikla první životní pojišťovna česká „Praha". O rok později r. 1869 uskutečnily se dvě významné pojišťovny „Slavie" a „Rolnická" a r. 1872 „První česká zajišťovací banka". Nejmladším českým ústavem jest „První česká akciová na život pojišťující společnost" z roku 1899.

Rakouské zákonodárství.

V rakouském zákonodárství nalezla úprava pojišťovacích poměrů velmi málo místa. Občanský zákon pochází z roku 1811, kdy, jak měli jsme příležitost sledovati, nebylo v Rakousku vůbec pojišťoven. Jest tudíž přirozeno, že úprava příslušných právních poměrů v tomto zákoně nedá se hledati.

---

[48]) Jiří Högelmüller narodil se ve Vídni r. 1770. Věnoval se dráze vojenské a prodělal všechny války Napoleonské, nejposléze sloužil jako adjutant Radeckého. Roku 1815 byl těžce raněn, vstoupil do výslužby a tehdy teprve zahajuje svou činnost na poli pojišťovacím. Viz Leimdörfer v cit. spise str. 109. Heckel v cit. článku.

[49]) Viz Leimdörfer v cit. spisu str. 112. a násl.

Máme sice zde několik paragrafů o pojišťovací smlouvě, totiž §§ 1288—1292, než tato ustanovení představují si pojišťovací smlouvu čistě jako smlouvu odvážnou, za níž ji úvodní paragraf XXIX. hlavy § 1269 výslovně prohlašuje.

Za předmět těchto smluv považuje § 1289 přepravní pojištění zboží, může se však vyskytnouti také pojištění budov a pozemků proti škodám způsobeným ohněm a vodou.

Pro celé pojímání věci charakteristickým jest zejména § 1291, který prohlašuje smlouvu za neplatnou, jestliže v okamžiku uzavření jejího věděl pojištěný o tom, že věc již zahynula aneb pojišťovatel o tom, že věc jest nebezpečí prosta. Máme zde zcela analogické ustanovení, jako v § 1270 o sázce.

Pro předpis občanského zákona musíme míti tudíž na paměti, že pojišťoven v době vydání jeho vůbec nebylo a že zná zákonodárce pouze smlouvy uzavírané jednotlivci jakožto smlouvy odvážné, které s národohospodářského stanoviska za pojišťovací smlouvu nedají se vlastně ani považovat, ježto nemáme zde zásadní podmínky pojišťování, totiž sdružení velkého počtu ohrožených za účelem rozdělení risika.

Krátce na to vydáno zmíněné již císařské rozhodnutí ze 4. září 1819, dle kterého ponechává se zřizování pojišťoven soukromým podnikatelům. Na základě tohoto vstoupila pak v život řada pojišťoven vzájemných a později akciových.

Na stejném základě stojí i císařský patent z 26. listopadu 1852 č. 253 ř. z., který obsahuje předpisy o spolcích. Pojišťovny vůbec prohlašuje za spolky a stanoví pravidla, za kterých vláda schvaluje jejich zřízení. Předpisy tyto jsou ovšem velmi všeobecné. Zemské vlády vykonávati mají dozor nad hospodářstvím pojišťoven a dle ministerského nařízení z 29. března 1869 č. 10.586 mají přihlížeti zejména k tomu, aby práva pojištěnců byla chráněna.

Dosavadní předpisy mluví o pojišťovnách vzájemných i akciových (resp. akciových spolcích). Zatím vydán zákon obchodní, který v čl. 271 prohlašuje pojištění na prémii za absolutní obchod. Pojištěním na prémii rozumí se dle jednotného výkladu pojišťovací obchod akciových společností, takže vylučují se všechna pojištění vzájemná.

Tím vzniká v pojišťovacím právu soukromém zajímavý dualismus, že pro smlouvy uzavřené s akciovou společností platí pravidla obchodního zákona, kdežto pro pojištění u vzájemných ústavů předpisů přímých nemáme, leč pokud by se dala aplikovati pravidla občanského zákona.

Otázka zřizování a dozoru nad pojišťovnami upravena podrobně ministerským nařízením z 18. srpna 1880 č. 110 ř. z., které nahraženo bylo později nařízením z 5. března 1896 č. 31 t. zv. assekuračním regulativem.

Hůře bylo s úpravou vlastní smlouvy mezi pojišťovnou a pojištěným. Pro obchody akciových společností byly zde předpisy obchodního zákona, ale ani ty v četných směrech se nehodily pro jednotlivé okolnosti zde důležité, pro smlouvy vzájemných ústavů pravidel vůbec nebylo. Nezbývalo tudíž, než aby pojišťovny samy tvořily si předpisy o podmínkách pojišťovací smlouvy.

Nelze upříti, že pojištěný neměl většinou na úpravu této smlouvy vlivu, nýbrž musel přistoupiti na podmínky, jež mu jednostranně pojišťovna diktovala. Jest pak přirozeně v tomto boji pojištěný stranou slabší, ježto stojí sám vůči vyškoleným praktikům.

Nedá se upříti, že podmínky pojišťoven jsou mnohdy značně přísné aneb správněji řečeno tak nejasné, že připouštějí velmi přísný výklad v praxi. Než nesmí se zapomínati, že pojišťovny jsou vydány v šanc pojištěncům méně přísným ve svém svědomí. Pojištěný zná dopodrobna nebezpečí, které pojišťuje, ale pojišťovně oznámí pouze tolik, co uzná za dobré, vedle toho má stále předmět ve své moci a na zmenšení neb zvětšení nebezpečí může vykonávati velmi podstatný vliv. Nastane-li pak skutečně škoda, nebéře i nejpoctivější člověk různá udání příliš na přísné vážky. Nezbývá tudíž pojišťovně, než aby sama v pojišťovacích podmínkách zájmy své chránila.

Výsledkem těchto poměrů byl přímo boj pojištěnců proti pojišťovnám a naopak, při kterém judikatura stavěla se velmi často na stranu pojištěnců a odpírala jednotlivým ustanovením podmínek platnosti. Tím přivoděna byla do právního života značná nejistota.

Nápravy zjednati mají dva zákony o pojišťovnách a o pojišťovací smlouvě. Osnova obou těchto zákonů předložena byla sněmovně poslanecké v dubnu r. 1905, vedle toho předložena sněmovně panské r. 1907 nová osnova zákona o pojišťovací smlouvě (30. příloha stenografického protokolu panské sněmovny XVIII. schůze roku 1907).

Zákonodárství v ostatních státech.

V ostatních státech byla situace zcela jiná, poněvadž většinou upraveno bylo soukromé pojišťovací právo obchodními zákony.

Předpisy o všech důležitějších pojišťovacích oborech obsahuje portugalský obchodní zákon z 18. září 1833 v titulu XIV. čl. 1672—1812 (pojišťování námořní, přepravní, požární, krupobitní, životní; největší část věnována jest pojištění námoř-

nímu); španělský obchodní zákon z 2. srpna 1885 v titulu VIII. čl. 380—438 (pojištění požární, životní a přepravní); čl. 737 až 805 téhož zákona jedná o pojištění námořním; konečně belgický zákon z 11. června 1874, který tvoří součást revidovaného obchodního zákona v čl. 1.—43. (pojištění požární, krupobitní a životní); čl. 168—227 belgického obchodního zákona zabývá se pojištěním námořním.

Jiné obchodní zákony luští pouze otázku pojišťování námořního.

Tak zejména francouzský code Napoléon z r. 1807 v titulu X. čl. 332—396 a německý zákon z 5. června 1869 v titulu XI. čl. 782—905.

Zvláštnost máme ve spolkovém zákonu švýcarském z r. 1881 v obligačním právu, jehož titul XXII. čl. 517—523 vyhražen jest smlouvám o pojištění doživotních důchodů.

Zvláštními zákony upravuje se hospodářství pojišťoven a státní dozor nad nimi v Anglii zákonem z 9. srpna 1870, ve Švýcařích spolkovým zákonem z 25. června 1885, v Rusku zákonem z 6. června 1894, v Německu zákonem z 12. května 1901 a ve Francii zákonem ze 17. března 1905.[50])

□ □ □

[50]) Viz zprávu k osnově rakouského zákona o pojišťovnách z dubna 1905.

Životní pojišťování.

Nejstarší tvary životního pojištění kapitálového.

Vývoj životního pojištění dál se za zcela jiných příznaků než vývoj pojištění požárního.

Měli jsme již příležitost stopovati dvě složky tohoto odboru, totiž collegia funeraticia v starém Římě, jež obsahují velmi mnoho zajímavého, a pak gildy, jež rovněž obsahují v sobě zárodek ideje životního pojištění.[1])

Než nejedná se skutečně o nic jiného, než o jisté prvky, právě tak jako ještě v celé řadě jiných institucí, jež vlastnímu životnímu pojištění předcházely a do jisté míry plnily některé stránky jeho úkolů.

Patří sem zejména jistý útvar námořního pojišťování. Římské právo zná ovšem pouze fenus nauticum, vlastního pojištění nikoli. Při tom jednalo se vždy pouze o pojištění zboží, pojištění osob bylo vyloučeno již proto, že lidské tělo neb jeho části nebylo dovoleno dle římského práva vůbec nějak v penězích oceňovati.

Výjimku činili otroci, a nebylo tedy závady při dopravě otroků uzavírati o nich stejné smlouvy jako o kterékoli jiné věci. Jsou to však již smlouvy, kde slibuje se peněžní výhoda pro případ smrti člověka.[2])

Situace se úplně změnila, jakmile vystupují na jevišti obchodního života námořského národy germánské. Německé právo nezná zákazu oceňování lidského těla neb jeho částí v penězích, ba naopak dovoluje usmiřovati tělesná ublížení peněžní náhradou. Tím umožňuje uzavírati přímo smlouvy o vyplacení jistého obnosu pro případ námořního neštěstí.

Vývojem poměrů ve středověku staly se takové smlouvy přímo nutností, ježto s rostoucím obchodním cestováním po případě poutnictvím do svaté země rozmáhalo se námořní lupičství

---

[1]) Viz Hermann und Karl Brämer: „Versicherungswesen“ str. 76; Alfred Manes „Versicherungswesen“ str. 201.

[2]) Dr. Grosse: „Die Anfänge des Lebensversicherungs-Wesens“ v Ehrenzweigově Assecuranz-Jahrbuch VI. z r. 1885 str. 5. III. díl.

turecké a maurské. Bylo tedy nutno při každé cestě zabezpečiti si obnos, jehož bylo by potřebí na výkupné ze zajetí. Takovéto smlouvy vyskytují se hlavně ve století XIV.[3])

Smlouvy ty pozůstávaly v tom, že cestující složil u makléře neb zvláštních k tomu zřízených společností určitý obnos s tou podmínkou, že upadne-li do zajetí, zaplatí se za něj výkupné.

Z této způsoby vyvinul se během času zvláštní druh sázek. Cestovatel složil totiž před nastoupením cesty peněžitý obnos. Navrátil-li se šťastně, měl nárok na dvoj- až třínásobnou část, kdežto nevrátil-li se, propadl složený obnos ve prospěch druhé smluvní strany.[4])

Vedle toho uzavírány ještě jiné zajímavé smlouvy. Byl-li totiž jmenován některý vysoký církevní hodnostář, měl potřebí značných obnosů na různé výlohy investiční. Neměl-li však jmenovaný dostatečného jmění, zapůjčili mu kapitalisté potřebnou část pod tou podmínkou, že se bude dluh amortisovati splátkami z běžných příjmů, vedle toho se však musily platiti zvláštní příspěvky za to, že v případě předčasného úmrtí nebude kapitál splacen. Jest tedy tato úmluva značně podobna životnímu pojištění na případ smrti.[5])

Během času shledáváme jinou kombinaci, sázky na život jiných. Nejvíce zpráv máme zachováno o sázkách na život panovníků, papeže, kardinálů neb jiných vysoce postavených osob. Sázky činily se pod tou podmínkou, dožije-li jmenovaný hodnostář určitého dne čili nic.

I tyto sázky označují někteří za jistý druh pojišťovací smlouvy (Gambling assurance)[6]) netřeba však podotýkati, že zcela nesprávně.

Jest pochopitelno, že podobné sázky netěšily se zvláštní přízni vládní, a většina zpráv, jež se nám zachovaly, obsažena jest právě v různých zákazech; nutno uvésti zejména zákaz v ordonanci Filippa II. vydaný pro Nizozemí r. 1570.

V některých státech dovolovány sázky uvedeného způsobu na vyžádané zvláštní povolení, které ovšem se udílelo pouze za jistý poplatek. Tak na příklad v občanském zákonu Janovském z roku 1588.[7])

---

[3]) Viz W. Karup „Handbuch der Lebensversicherung" str. 7., jenž nazývá tyto smlouvy „casualty assurances".

[4]) Karup v cit. spisu str. 8.

[5]) Grosse: „Die Anfänge des Lebensversicherungswesens" str. 6.; — H. a K. Brämer v cit. spisu str. 77.

[6]) Karup v cit. spisu str. 8.; Grosse v cit. čl. str. 6.; Manesův článek v Elsterově Wörterbuch der Volkswirtschaft pod názvem Lebensversicherung II. díl str. 395.; Manes v cit. spisu str. 203.

[7]) Liber V. Cap. XVII. De securitatibus: „Sine licentia senatus non possint fieri securitates, vadimonia seu partita super vita pontificis, neque super vita imperatoris, neque super vita regum, nec cardinalium.

Rovněž námořní ordonance království Neapolského předpisují pro tyto sázky zvláštní poplatek. Z toho, že v citovaných zákazech mluví se stále pouze o životě papeže, císaře a pod., vyvozují Brämerové, že sázky na život jiných lidí bez závady se připouštěly.[8])

Obchody rentové.

Dosavadní stopy, jež jsme sledovali, týkají se kapitálového pojištění životního.

Nutno však poukázati k tomu, že základy jiného druhu životního pojišťování, totiž pojišťování důchodů, sáhají do prastaré doby a hlavně že vystupují v útvaru mnohem vyvinutějším, než kapitálové pojištění.

Za přirozený zákon považovalo se od nejstarších dob, že descendenti mají povinnost pečovati o sestárlé a k výdělku neschopné ascendenty a tato podpora poskytovala se pochopitelným způsobem nejprve v naturáliích. Postupem času uplatnilo se hospodářství peněžní a tu namnoze i zmíněná povinnost přeměnila se namnoze v peněžní závazek.[9])

Úpadkem rodinného života zvrhla se v Římském právu tato skutečnost v pravý opak. Zde užívali totiž jednotlivci důchodů k tomu, aby jich odkazem mohli obcházeti známý zákon Falcidiův na úkor svých vlastních dědiců.

V Německém právu vyskytují se renty nejprve jako reální břemeno lpící na nemovitostech. Každý, kdo nemovisti nabyl, měl poskytovati po celou dobu života oprávněné osoby této pevně stanovené příspěvky.[10])

---

neque ducum, principum, episcoporum, neque aliorum dominorum aut personarume eclesiasticarum, seu secularium in dignitate constitutarum.“ Viz Grosse v cit. čl.

[8]) V cit. spisu str. 77. Dr. Grosse v cit. článku vysvětluje uvedené zákazy výlučně vlivem římského práva, jež nepřipouštělo oceňovati lidské tělo. V ustanoveních francouzského guidon de la mer chapitre XVII. vidí dokonce zajímavý zápas mezi těmito názory a vlivem německého práva.

[9]) Brämerové v cit. spise str. 76.; Manes v cit. spisu str. 201.

[10]) Stobbe „Beiträge zur Geschichte des deutschen Rechtes“; Armin Ehrenzweig „Der Abt von St. Denis“ v Assecuranz Jahrbuch VII. z r. 1886 III. str. 4.; Stobbe cituje listinu z r. 1291, kdy jistá paní v Lübecku prodala svůj statek svým třem synům a vymínila si roční rentu „25 marcas den Wiebeldes“. Když pak synové usedlost prodali, přešel závazek platiti rentu na osobu cizí, jež statek koupila. — Vznešené osoby zastavují za tento závazek namnoze celá města, jako na příkl. r. 1348 markrabě Vilém z Jülichu.

Vyskytují se případy, že stejný závazek přejímá ten, komu připadá zařízení domácnosti (Gerade).[11])

Teprve třetí stupeň ve vývoji důchodů v Německém právu jest ten, že někdo skládá hotovost a vymiňuje si za to doživotní důchod.

Velký vliv na rozvoji důchodového pojištění měl kanonický zákaz úroků, který rozvoji peněžních obchodů stál v cestě. Přirozeně, že ani důchody neušly pozornosti učeného světa a někteří kanonisti chýlili se k názoru, že i důchod nutno považovati za lichvu a tudíž zakázati.[12])

Než zvítězil názor opačný, který potvrzen byl bullou papeže Martina V., v níž důchodové pojištění prohlášeno výslovně za dovolené.

Zajímavo jest, že obchody důchodovými nezabývají se společnosti, jak bychom čekali, nýbrž částečně jednotlivci zvlášť bohatí, zejména však kláštery a později stát.[13])

O staré snad první podobné smlouvě s klášterem uzavřené podává nám zprávu italský právník Oldradus de Ponte Laudensis ve spisu „Consilia seu responsa aurae".[14])

V consil CCVII. vypisuje smlouvu, kterou r. 1308 uzavřel arcibiskup kolínský s opatem kláštera St. Denis ve Francii. Arcibiskup složil tehdy hotově 2400 Pařížských livrů, začež se mu zavazuje klášter až do jeho smrti platiti roční důchod 400 livrů a sice ve dvou ročních splátkách po 200 L. v oktávě svátku na nebe vstoupení Páně a o všech svatých.[15])

Smlouva ta byla do té míry promyšlena, že pro případ smrti arcibiskupovy během prvých dvou let vymíněno bylo dědicům vrácení 1000 livrů, při čemž mohl si klášter odečísti vyplacené

---

[11]) Ehrenzweig v cit. článku str. 5. považuje i tento případ za reálné břemeno.

[12]) Grosse v cit. čl. str. 18. Ehrenzweig v cit. článku str. 6. popírá, že by zákaz úroků byl měl nějaký větší vliv, a spatřuje rozkvět důchodového obchodu výhradně v povaze věci samé. Cituje ovšem sám Cesare Vivante „Il contratto di assicurazione" I. 23., dle kterého první otázka právníků středověkých o každé nové smlouvě zněla v ten smysl, je-li dovolena

[13]) Braemerové str. 77. v cit. spisu.

[14]) Oldradus žil kolem r. 1320 (zemřel 1335). Viz Ehrenzweig v cit. spise str. 6.

[15]) „ . . pensionem annuam seu redditum 400 librarum Parisiensium bonae monetae parcipiendam, levendam et habendam in monasterio nostro abeodem domine archiepiscopo singulis annis in posterum, quamdiu vitam duxerit in humanis, terminis intra scriptis, videlicet, ducentas libras Parisienses in octavis instantis festi Ascensionis Domini et ducentas libras Parisienses in octavis festi omnium Sanctorum immediate sequentis . . . pretio duarum milium quadringentorum librarum Parisiensium bonae et fortis monetae . . ." Viz Ehrenzweig v cit. čl. str. 9.

splátky, kdyby byl arcibiskup zemřel teprve koncem druhého roku.[16])

Zajímava jest otázka, řídila-li se výše renty dle věku pojištěné osoby, čili nic. Dr. Grosse to popírá a tvrdí, že cena řídila se výhradně dle toho, zda bylo možno snadno či s obtížemi dostat peníze.[17])

Naproti tomu Ehrenzweig vyvozuje, že rozhodným byl v prvé řadě věk pojištěného a uvádí výrok středověkých právníků Johannes Baptista Lupus Geminianus, Laurentius de Rodulfis a Baldus ab Ubaldis.[18]) Rovněž i pro Německé právo přichází Ehrenzweig k témuž důsledku. Římští právníci řídili se úmrtními tabulkami Ulpiánovými.

Braemerové vycházejí z téhož stanoviska, že tyto renty řídily se dle různého stáří oprávněných.[19])

Státní renty.

Největším podnikatelem důchodového obchodu byl středověký stát. Při tom nutno se vmysliti do celé situace tehdejšího hospodářství. Po dlouhou dobu nerozlišuje se státní jmění od jmění panovníkova a důsledkem toho dluhy státní jsou zároveň osobními dluhy zeměpánovými.

Vznikla-li pak mimořádná potřeba, jež nedala se uhradit jinak, než zápůjčkou, stavěl se v cestu známý zákaz úroků. Nezbývalo tedy jiné pomoci, než prodávat důchody. Za hotově složený kapitál zavazuje se panovník platiti doživotní rentu. Zvláštní odruda těchto manipulací bylo prodávání doživotních úřadů, jež dle potřeby se tvořily. Nejvíce vyniká v tom směru francouzský král Ludvík XII.

Že při tom kapitalisti využitkovali situace a žádali v nouzi velmi značných obnosů za kupované důchody, je na bíledni právě

[16]) Ehrenzweig má za to, že opatem st. Denisského kláštera byl tehdy Egidius I. de Pontoise a arcibiskup onen Johannes Grad, velmi proslulý svými právnickými vědomostmi. Dle těchto konklusí byl by tehdy arcibiskup značně vyzískal, ježto zemřel teprve 1327. Opat sv. Denisský domáhal se již r. 1324, aby smlouva byla prohlášena za lichou, než marně, právníci uznali její platnost.

[17]) V cit. čl. str. 18.

[18]) Lupus v tractatus tractatuum. De usuris Com. III. praví: „Similiter non valeret et illicitus reputaretur contractus emptionis ad vitam, quando non esset facta secundum probabilem et verisimilem coniecturam vitae.“ Laurentius de Rodulfis de usuris pars II. qu. XV. „...non procederet secure talis contractus, sed debet taxari secundum aetates“.

[19]) V cit. spisu str. 77., kde odvolávají se na různou výši kapitálu jednotlivých osob, oprávněných k důchodům. Kol roku 1350 v Hamburku činil rozdíl až 13%.

tak, jako že v klidných dobách nerozpakovali se králové jednostranně závazky své si usnadniti.[20])

Jest pochopitelno, že tento obchod neušel spekulacím různých důmyslných jednotlivců, po případě celých společností. V Holandsku poskytoval stát renty ve značně vysokých podílech a brzy vyskytli se kapitalisti, kteří zakoupili si důchod na život zvlášť vybraných mladých statných lidí, čímž podařilo se jim docíliti velmi slušného zisku. Teprve Jan de Witt upozornil r. 1671 tajným podáním vládu na značnou škodu, jež tím státnímu pokladu vzniká.[21])

Tím, že dovolovaly se renty na život třetích osob, dána byla příležitost k zvláštním manipulacím. Aby usnadněn byl důkaz o životu oné osoby, pojišťovaly se důchody zhusta na život členů panovnické rodiny neb jiných vysoce postavených osob. Způsob ten vžil se zejména ve Francii.[22])

Smutněji však proslula Francie tak zv. Ženevskými spekulacemi. Utvořila se totiž celá podnikatelská společnost, jež vyhledala v krajině kol Ženevy[23]) zdravé děti obojího pohlaví a zaručila si za menší roční příspěvek, aby mladým těm lidem zvoleno bylo povolání životu nikterak nebezpečné. Na život jejich zakupovaly se velmi značné renty.

Vedle toho dovedla docíliti společnost ona značného vlivu na burse, od samého státu dostalo se jí značných výhod platebních, ba za sprostředkování důchodů dokonce ještě provise ve výši 1 proc.

Správa důchodu sama postrádala potřebného podkladu vědeckého a vycházela prostě z nesprávného předpokladu, že 10 procent renty rovná se asi 5procentnímu zúročení kapitálu.

Uvážíme-li, jak závratných obnosů stát francouzský v době před revolucí spotřeboval, nepřekvapí nás, že renty, k jichž placení byl stát povinen, stoupají do nesmírných obnosů, aniž by tomu byl odpovídal kapitál, kterého stát za renty ony získal.

Zákonodárné shromáždění zabývalo se poprvé otázkou, jak docíliti nápravy. Ve schůzi 17. listopadu 1789 podával Montesquieu zprávu, že stát vyplácí ročně na rentách 162 milionů livrů, za něž obdržel kapitál asi 2 miliard.[24])

---

[20]) Braemerové v cit. spisu str. 76.; Manes v cit. spisu str. 201.; Grosse v cit. čl. str. 19.

[21]) Spis tento objevil teprve r. 1852 Frederick Hendricks. Viz Braemerové v cit. spisu str. 77.

[22]) Na příkl. úmrtím Ludvíka XVI. samotného zaniklo na 100.000 fr. důchodu, jež různé osoby na život jeho měly pojištěno. Viz dr. Grosse „Die staatliche Leibrenten-Versicherung in Frankreich während der Revolution“ v Ehrenzweig Assecuranz-Jahrbuch XIV. z r. 1893 III. str. 843.

[23]) Ženeva volena jednak pro příznivé klimatické poměry, jednak pro to, že politická situace vylučovala možnost válečného nebezpečí. Viz dr. Grosse „Die staatliche Leibrenten-Versicherung“ str. 8.

[24]) Grosse „Die staatliche Leibrentenversicherung“ str. 3.

Nejhůře však bylo, že záznamy vedeny byly velice nedostatečně, takže pravého stavu věcí nebylo lze spolehlivě určiti. Mnohem podrobněji věnoval tomuto problému pozornost konvent. Zde referoval Cambon, který rozvedl podrobný obraz o celkovém stavu tehdejší hospodářské bídy.

Po dlouhých poradách usneseno konečně, aby jednak se zjistilo, mnoho-li celkový obnos rent obnáší, jednak aby dle technických zásad, zejména tabulek Deparcieuxových renty byly kapitalisovány a vyplaceny. Pouze malé důchody původně do 1000 fr., později do 2000 fr. měly zůstati v platnosti. Uskutečnění tohoto plánu nebylo však více možno. Události této bouřné doby spěly ve Francii příliš rychle ku předu a výsledkem byl státní úpadek, při němž řada existencí přišla hospodářsky v nivec. Mezi těmito byli nejčetněji zastoupeni menší lidé, kteří uložením celého svého jmění na důchod chtěli si zabezpečit bezstarostné stáří.

Tontiny.

Dříve však, než rentový obchod dospěl k vylíčenému stadiu vývoje, vyskytuje se zvláštní vysoce zajímavý útvar, který v dějinách životního pojištění zaujímá důležité místo, totiž tontiny.

Ehrenzweig[25]) spatřuje základ tontin již mnohem dříve, než ve vlastní podobě se objevují, a sice nejprve v jistých smlouvách německého původu. Uvádí listiny města Quedlinburku a Berlína kol r. 1400. Smlouvy tyto uzavřeny byly tím způsobem, že několik osob složilo jistý obnos, za který vyplácí se důchod, pokud žije z nich ten, kdo nejdéle zůstane na živu.

Dříve ještě než v Německu známa byla podobná smlouva v Italii pod názvem contractus ubbiae. Florencský právník Laurentius de Rodulfis, který působil kolem roku 1425, vypravuje nám o contractus ubbiae. Smlouva tato uzavírala se v klášteřích a sice tím způsobem, že více osob složilo u klášterní správy jistý obnos, za který vyplácel jim klášter rentu a sice tak dlouho, dokud jeden z nich byl na živu. Skládal se obyčejně obnos 100 a renta obnášela ročně 16—[26]) Výše tohoto důchodu řídila se

[25]) V cit. čl. str. 14. Dle městské knihy berlínské z r. 1401 složily tři osoby u města obnos 30 schocků a mají za to nárok na důchod tří schocků po tak dlouho, dokud jeden z nich bude na živu (thu orer drye live welk den lengist levet nach dem anderen, dem sullen wi unde wollen geven und betalen dy... drye schock renten".

[26]) „Ecce dant quidam, prout fecerant illi cuidam monasterio centum cum pacto, quod ad vitam suam et cuiuscunque ex eis ecclesia talis det eis quolibet anno 16 dictaque centum sua sint." Laurentius de Rodulfis „De usuris et materia montis pietatis" v Tractatus tractatuum VII. p. 21. Viz Ehrenzweig v cit. čl. 15.

ostatně pravděpodobně dle věku příslušné osoby.[27]) — Ehrenzweig uvádí dále ještě řadu dokladů o podobných smlouvách. V celku však zůstávají tyto smlouvy obyčejným důchodovým obchodem na více životů. Osob, jež společně podobnou smlouvu uzavírají, není nikdy mnoho.

Původcem vlastních tontin je neapolský lékař Lorenzo Tonti. S celou řadou jiných podnikavých lidí přistěhoval se za svým krajanem kardinálem Mazarinem do Paříže a zde předložil roku 1653 zvláštní plán, jak získal by stát značného obnosu jako zápůjčku za velmi příznivých podmínek. Stát vypsal by totiž zápůjčku v obnosu 25 milionů livrů. Ku zúrokování tohoto kapitálu bylo by ročně potřebí 1,025.000 livrů. Úroky však nebudou se vypláceti obvyklým způsobem, nýbrž věřitelové rozdělí se v deset skupin dle věku. Do první skupiny zařadí se věřitelové ve věku do 7 let, pak v každé třídě věřitelové o 7 roků starší, až konečně do poslední náležejí všichni lidé, jež jsou starší než 63 roků.[28])
Úroky rozdělí se pro tyto skupiny a podíl tento zůstává nezměněn. Tím pak, že jednotlivci budou umírat, zvyšuje se neustále podíl těch, kteří zůstávají na živu, až poslední obdrží celou část na skupinu jeho připadající. Rovněž stát zdánlivě při tom neměl zle pochoditi, poněvadž úmrtím posledního člena měl býti zbaven veškerých závazků a státi se neomezeným pánem celého kapitálu, který byl původně zapůjčen.

Kardinál Mazarini schválil ihned návrh Tontiův, než parlament odepřel registrovati příslušný edikt královský. K tomuto kroku odhodlal se parlament teprve r. 1689.[29]) Tohoto roku vstupuje tedy v život ve Francii první státní tontina. Zůstala v platnosti do roku 1726, kdy zemřela poslední účastnice ve věku 96 roků a brala v poslední době důchod ve výši 73.500 livrů.[30])

---

[27]) „Non dico semper contractum ubbiae reprobatum, quem diversi modo celebrari vidi. Ad hoc, ut fraus praesumatur, multum venunt consideranda quantitas, res, aetas et alia similia. L. de Rodulfis l c. Viz Ehrenzweig str. 17.

[28]) Dr. Grosse v cit. článku „Die Anfänge des Lebens-Versicherungs-Wesens“ str. 19.

[29]) Tonti obdržel za svůj návrh doživotní rentu 6000 Livrů. Než dlouho vyplácena mu nebyla. Pravděpodobně zastavena byla ihned po smrti kardinála Mazarina r. 1660, kdy za vlády Colbertsovy celý system se změnil. Dlouho žádal Tonti o obnovení renty, ale marně. Roku 1664 napsal nějaký pamflet na francouzský dvůr. Přes zákaz králův byl tento pamflet uveřejněn, zdá se, že bez svolení autorova. Tonti uvržen za to do vězení, kdež více než po 11leté vazbě zemřel. V „Depping Correspondance administrative sous le régne de Louis XIV.“ svaz. III. uveřejněno několik listů Tontiových. Viz dr. Grosse „Lorenzo Tonti“ v Ehrenzweigově Assecuranz-Jahrbuch IX. z r. 1888 III. str. 18.

[30]) Dr. Grosse v cit. čl. str. 20. Manes v cit. spisu str. 202.; bratří Braemerové v cit. spisu str. 78.

Vyskytlo se mínění, které upírá tontinám vlastnost pojišťovací smlouvy. Karup[31]) obhajuje však tontinu po této stránce a přichází k důsledku, že vyhovuje veškerým předpokladům pojištění.

Vláda francouzská, jež upadala již v této době do finančních nesnází, uvítala tontiny jako nový pramen příjmů, a v době mezi r. 1689 až 1759 založeno ve Francii 10 státních tontin. Než brzy vycítěno nebezpečí, jež plynulo státním financím z toho, že nebyly tontiny zakládány na přesném matematickém základě. V celku možno říci, že tontiny nepřinesly výsledků, jichž od nich vláda si slibovala. Není tudíž divu, že vláda francouzská zakázala r. 1763 zakládání nových státních tontin, r. 1770 dokonce zrušila i stávající, při čemž pojištěnci přišli dosti zkrátka.[32])

Zvláště jmenována bývá t. zv. „tontina Lafargeova“.[33]) Původně založena byla r. 1759 pod jménem „Chambre d'accumulation de capitaux et d'intérêts composés“, r. 1770 mezi ostatními byla zrušena. Teprve r. 1788 vystoupil jistý Fanchéres společně s Lafargem a Pinchandem a žádali za svolení, aby tuto tontinu směli jakožto státní podnik znovu aktivovati. Představovali si pak věc tím způsobem, že prodávati se musí jisté podílní listy, čili jak oni pravili, akcie, znějící na 90 livrů. Tento obnos mohl být splacen i po částkách. Prvních 10 let neplatily se úroky, po této době pak vylosuje se určitý počet jich, na něž připadá důchod ročních 45 livrů. Ježto pak některé důchody uprázdní se úmrtím, dojde se při stálém vylosování k okamžiku, kdy všichni podílníci budou brát důchod. Tento bude dle způsobu tontin stoupat při každém úmrtí oprávněných jednotlivců. Při tomto modu stanovena byla nejvyšší hranice důchodu 3000 livrů. Převyšující části propadaly státu.

Plán tento předložen byl nejprvé parlamentu 30. října 1790, a byl tehdy odkázán komisi finanční a chudinské. Zároveň dožádána o dobrozdání akademie věd.

Znovu předložen byl návrh Lafargeův r. 1791 a tvrzeno v referátu, že akademie věd podala příznivé dobrozdání; zpráva tato byla však fingována.[34])

Zastance našel Lafarge zejména v Mirabeauovi, kdežto proti postavil se Robespierre. Po delší debatě však návrh na zřízení státní tontiny tohoto druhu byl zamítnut.

[31]) V cit. spisu str. 10.

[32]) Karup v cit. spisu str. 10., dr. Grosse v cit. čl. str. 20.

[33]) Viz dr. Grosse v cit. čl. str. 20. a zejména v „Beiträge für Geschichte der Lebensversicherung in Frankreich während der grossen Revolution“ v Ehrenzweigově Assecuranz-Jahrbuch XII. z r. 1891 III. str. 9—18.

[34]) Ze zprávy Fouriersovy z r. 1821 vychází, že dobrozdání akademie nebylo příznivé. Grosse v cit. čl. str. 11.

Dle rady Mirabeauovy provedli navrhovatelé svůj plán ve formě soukromého podniku pod názvem: „Caisse d'érpagne et de bienfaisance". Pomocí značné reklamy docílil tento podnik v krátké době na 60 mil. franků vkladů.

Z Francie razila si tontina záhy cestu do jiných států a nalézáme ji ponejprv v Anglii r. 1692. Poslední anglická státní tontina zřízena byla r. 1789. V Holandsku vyskytuje se již roku 1671 a nabyla zde zvláštního významu a rozvoje. Pruská státní tontina je první z roku 1698.[35])

Úmrtnostní tabulky.

Při vývoji veškerých oněch složek životního pojištění, který až dosud jsme stopovali, nutno míti na zřeteli, že postrádají nezbytného základu, na kterém životní pojištění spočívá, totiž úmrtnostních tabulek přesně vědecky vypracovaných.

K sestrojení jich bylo potřebí, aby se vyvinuly dvě vědy: počet pravděpodobnosti a statistika.

Zajímavo jest, že jakési úmrtnostní tabulky sestrojil již římský právník Ulpian.

Známá lex Falcidia z r. 40. př. Kr. měla za účel vyhraditi zákonným dědicům nejméně čtvrtinu pozůstalosti, jež neměla být vyčerpána odkazy. Podnikaví jednotlivci nalezli však způsob, jak dal by se tento způsob obejíti, a odkazovali různým osobám doživotní důchod. Jest přirozeno, že pohlíželo-li se k jednotlivým splátkám, mohla být celá pozůstalost naprosto vyčerpána a dokonce i přetížena.

K této okolnosti poukazuje asi r. 200 po Kr. Ulpian v komentáři ku lex Falcidia, kde žádá, aby odkázané důchody byly kapitalisovány, při čemž dlužno přihlížeti k pravděpodobnému trvání života obmyšlené osoby.[36]) Za tím účelem sestrojil dokonce Ulpian jakousi tabulku úmrtnostní. Jakým způsobem k jejímu sestrojení došel, není možno více stanoviti. Není ovšem

[35]) Viz Manes v cit. spisu str. 202. a dr. Grosse „Anfänge des Lebens-Versicherungs-Wesens" str. 20.

[36]) Pravděpodobné žití odhaduje Ulpian asi následovně:

Při stáří	další trvání života
1—20 roků	30 let
20—25 „	28 „
25—30 „	25 „
30—35 „	22 „
35—40 „	20 „
40—50 „	19—9 let
50—55 „	9 let
55—60 „	7 „
60 a násl.	5 „

Viz článek v Ehrenzweigově Assecuranz-Jahrbuch z r. 1884.

vyloučeno, že statistické záznamy, jež vedly se v starém Římě na základě censů, vykonaly Ulpianovi znamenitou službu.[37])

K vlastním vědeckým výpočtům bylo možno ovšem dospěti teprve použitím počtu pravděpodobnosti.

Rozkvět tohoto počtu spadá do druhé polovice stol. XVII. První, jichžto jména zde nutno uvésti, jsou francouzští matematikové Blaise Pascal a Pierre de Fermat.

V době tehdejšího přepychu bujely v kruzích bohatého obyvatelstva hazardní hry. Oddávali se jim namnoze i různí hlubocí myslitelé, a jest přirozeno, že v době, kdy nejrozmanitější zjevy chtěly se vyzkoumati pomocí matematiky, přišly velmi záhy na řadu některé zajímavé okolnosti z těchto her.[38])

Roku 1654. zabýval se podobným případem Chevalier de Méré, a ježto sám nemohl dospěti k uspokojivému výsledku, obrátil se na slavného matematika Pascala o dobrozdání.[39]) Pascal uchopil se skutečně tohoto problému s plnou vervou a vstoupil v písemný styk se svým krajanem Fermattem.[40]) Mezi oběma vyměněna byla řada dopisů. Nejprve byla mezi oběma různost názorů, leč v dopise z 29. července 1654 doznal Pascal správnost postupu Fermattova slovy: „Je vois bien, que la verité est la même à Toulouse et à Paris".[41])

Objevy obou těchto učenců vzbudily v celém tehdejším učeném světě a částečně i v širších kruzích velký rozruch a otázce počtu pravděpodobnosti věnuje se odtud velmi bedlivá pozornost.

Téměř současně obírá se některými stejnorodými otázkami Spinoza ve svém listu z 1. října 1666. Byla-li i jemu známa korrespondence Pascalova a Fermattova, těžko je říci.[42])

---

[37]) Viz „Skizzen zur Geschichte der Lebens-Versicherungs-Technik" v Ehrenzweigově Assecuranz-Jahrbuch IV. z roku 1883, str. 4.; Karup, „Handbuch der Lebensversicherung" str. 5. a 11.

[38]) Viz citovaný článek v Ehrenzweigově Assecuranz-Jahrbuch roč. IV., str. 3.

[39]) Příklad pana de Méré byl tento: Dostačí čtyři hody, abychom jednou kostkou s pravděpodobností, jež je větší jedné poloviny, docílili čísla „6". Zde jest šest případů, při dvou kostkách jest jich 6×6=36 a mělo by tedy stačit 6×4=24 hodů, abychom s úspěchem mohli se sázeti, že se na obou kostkách docílí po čísle „6". Ježto tomu tak není, soudil pan de Méré na nespolehlivost matematiky. Omyl jeho však spočíval v tom, že bylo by potřebí 6×24=144 hodů. Viz Karel Kögler „Zur Geschichte der Wahrscheinlichkeitsrechnung" v Ehrenzweigově Assecuranz-Jahrbuch VII. z r. 1886 str. 22.

[40]) Kdežto dříve zejména za doby rennaisance bylo zvykem učenců o různých otázkách vésti učené disputace, užívají v této době učenci většinou korrespondence o těchto otázkách.

[41]) Viz Kögler v cit. čl. str. 24. a 25. — Pascal sám uveřejnil později „Histoire de la roulette". Viz Karup v cit. spisu str. 11.; Braemerové v cit. spisu str. 78.

[42]) Viz Kögler na uvedeném místě.

Všichni jmenovaní učenci zabývali se jednotlivými problémy nové vědy. Vlastní methoda sestrojena byla o tři léta později ve spisu „Tractatus de rationiis in ludo aleae", matematika Huyghense. Na tomto díle spočívá „Ars coniectandi" Jakuba Bernouli, vydaná po smrti autorově jeho synem Mikulášem r. 1713. Vedle těchto dlužno uvésti matematika de Montmort, Moivre („De mensura sortis" r. 1711 a „Doctrine of chance" r. 1718) a jmenovaného již Mikuláše Bernoulli („Specimina artis coniectandi ad questiones iuris applicatae" r. 1709).[43])

Aby počet pravděpodobnosti, který původně obíral se pouze případy z her a sázek, mohl dospěti k žádoucím cílům na poli životní pravděpodobnosti, bylo potřebí určité vyspělosti jiné vědy, totiž statistiky.

Statistika životní narážela na největší potíže v tom směru, že nikde se nevedlo náležitých seznamů o narozeních a úmrtích. Jediný podklad mohl býti spatřován ve středověkých klášteřích, které vedly záznamy o životě mnichů. Teprve později ve středověku zavádějí se u jednotlivých kostelů v Německu knihy narozených a zemřelých. Mezi prvními městy v tom směru byl Augsburg a Vratislav.

První vědečtí pracovníci na poli statistiky jsou Angličané: Sir William Petty uveřejnil r. 1662 spis o politické aritmetice, v němž zabývá se populací londýnskou, a krátce na to Capitain John Graunt. Ježto však tito nemají spolehlivého podkladu, jsou výsledky jejich sice zajímavé, ale nikoli přesné.[44])

Mnohem cennější jest dílo vratislavského kněze dr. theol. Kašpara Neumanna, kterému byly k disposici zmíněné již vratislavské kostelní knihy.[45]) Spis jeho přijat byl s velikou pozorností, a král. společnost vědecká odevzdala jej k prozkoumání matematiku Halleyovi. Halley sestrojil na tomto podkladě první

---

[43]) Pro zajímavost uvádíme několik životopisných dat: Abraham de Moivre narodil se 1667 ve Vitri v Champagni. Po zrušení ediktu Nanteského vystěhovali se jeho rodiče 1685 do Londýna. Zde oddal se Moivre matematickým studiím a záhy vynikl. Vedle uvedených spisů má velkou cenu „Annuities of Lives". — Osudnou chybou jeho byla vášnivost v hazardních hrách. Živil se tím, že v kavárnách pěstoval konsultace v nejrozmanitějších otázkách, jež daly se matematicky řešit. Zemřel v chudobě 1754. Viz Dr. Grosse „Biografien aus der Geschichte der Lebens-Versicherungs-Technik", Ehrenzweig Assecuranz-Jahrbuch VII. z r. 1886 str. 50—54.

[44]) Viz Karup v cit. spisu str. 12.

[45]) Ve svém spise, vydaném r. 1692 zabývá se pozorováním úmrtnosti ve Vratislavi. Za léta 1681 až 1691 uvádí celkem 5869 případů smrti, které roztřiďuje s rozmanitých hledisek a pak pozoruje. Viz Karup na uvedeném místě a Dr. Ludw. Elster „Die Lebensversicherung in Deutschland" str. 46.

tabulku úmrtnostní.[46]) Považujeme tedy Halleye za objevitele úmrtnostních tabulek.

Současná doba však neměla pro použití nového díla dostatečného porozumění a toto upadlo dokonce v zapomenutí, až teprve téměř po 50 létech v archivu učené společnosti bylo objeveno.

V celku však možno říci, že od této doby staly se obě vědy majetkem učeného světa a učenci nejzvučnějšího jména co nejpodrobněji se jimi zabývají.

Ze slavné již uvedené rodiny matematiků dlužno ještě jmenovati Daniele Bernoulli, který r. 1738 ve spisu „Specimen theoriae novae de mensura sortis" vystupuje s pojmem „morální naděje". Ve stopách jeho pokračuje i přírodozpytec Buffon ve svém díle „Essai d' arithmétique moral" r. 1777.[47])

Velice důležitá místa zaujímají dále matematikové Condorcet, d' Alembert, Bayes a Price.

Ze všech nejvíce vyniká Laplace. Jeho spis „Theorie analytique des probabilités" nazývá Kögler biblí počtu pravděpodobnosti.

Z ostatních dlužno uvésti pouze některá význačná jména, na příklad Lagrange, Condorcet, Poisson a Lacroix.[48]) Z těchto na příklad Poisson poprvé vystupuje se „zákonem velkých čísel".[49]) Velký význam měli dále Côtes, Gauss a Legendre.

Rovněž i statistika rozvíjí se utěšeně dále na vylíčeném podkladě. Vzrůst její podporují různé vědecké ústavy a observatoře. Stát, jenž k rozmanitým účelům, zejména i vojenským, dovedl vědy této využitkovati a tím více za merkantilismu vysoce si jí váží, podporuje statistické ústavy velmi vydatně.

---

[46]) Uveřejněna byla ve „Philosophical Transactions" vol. XVII. čís. 196. za rok 1693. Viz Karup v cit. spisu str. 13.

[47]) Jednou z jeho úvah jest na příklad, že hrají-li dva hráči za okolností zcela stejných, je konečným výsledkem vždy jen ztráta, ježto jmění prohrávajícího zmenší se o větší kvotu, než o kterou se jmění vyhrávajícího zvětšuje. Má-li jeden hráč jmění 1000 a prohraje 100, je morální hodnota ztráty $^1/_{10}$; vyhraje-li však týž obnos, má 1100 a jmění jeho se zvýší pouze o $^1/_{11}$. Je tedy při této hře konečná ztráta $^1/_{10}$ bez $^1/_{11}$ tudíž $^1/_{110}$. Viz Kögler v cit. článku str. 28.

[48]) Za tehdejšího vědeckého materialismu počítány počtem pravděpodobnosti nejrůznější zjevy lidského i veřejného života, na příklad pravděpodobnost, bude-li soudní rozsudek spravedlivý, pravděpodobnost řádného složení parlamentu. Kögler v cit. čl. str. 38.

[49]) Většina z těchto mužů náležela době revoluce. Condorcet na př. súčastnil se činně veškerých událostí. Po pádu Girondistů unikl, dlouho se skrýval, byl však na konec zatčen a otrávil se ve vězení. Rovněž Laplace byl současníkem těchto dob, avšak ani za revoluce ani za Napoleona politického života se nesúčastnil. Viz Dr. Grosse „Beiträge zur Geschichte der Lebensversicherung in Frankreich während der grossen Revolution" v Assekuranz-Jahrbuch XII. str. 3. III.

Z učenců, jež ve statistice specielně v odboru úmrtnostních tabulek se proslavili, vynikl v této době nejprvé Holanďan W. Kerseboom, který mezi rokem 1738 až 1742 uveřejnil troje pojednání s úmrtnostními tabulkami, při čemž pracoval na podkladu zkušeností holandských, a západofrieských důchodových pojišťoven během 125 let. Současně kol roku 1740 vystoupil krajan jeho Mikuláš Strugk, který první upozorňuje na různou úmrtnost mužů a žen. Často bývá jmenován německý statistik Jan Petr Süssmilch, autor díla „Die göttliche Ordnung in den Veränderungen des menschlichen Geschlechtes"; jím sestrojenou tabulku opravil později Baumann, ač v celku nemá spolehlivého materiálu a není tedy bezvadna. Mnohem cennější jest dílo francouzského učence Deparcieuxe z r. 1746. Jeho tabulky mají za základ zkušenosti tontin a zápisy klášterní.

V této době poukázal opětně Angličan Tomáš Simpson na tabulky Halleyovy. Krátce po tom vypracoval James Dodson na základě Halleyových tabulek první sazby pro pojišťování na život.[50])

Pojišťovny životní na vědeckých základech.

Jest přirozeno, že tyto pozoruhodné pokroky na poli vědeckém nemohly zůstati bez účinku na praktický život. Na kontinentě zejména ve Francii prováděly se v této době nejrůznější společenské převraty a zuřily války, takže půda nebyla vhodna pro vznik nových hospodářských útvarů. Nalézáme tedy první pokusy životních pojišťoven v Anglii. První dva pokusy selhaly, ústavy založené brzy zase zanikly. První byla životní pojišťovna, kterou projektoval Dr. theol. William Assheton a provedla ji pak společnost maloobchodníků „The Mercers Company" r. 1698 v Londýně. Ústav tento měl podporovati vdovy a sirotky po zemřelých členech.[51]) Celý podnik však v krátké době ztroskotal.

Stejný cíl, ale bohužel i stejný osud měla společnost z r. 1699 pod názvem „The Society of Assurances for Widows and Orphans".

Se zdarem potkala se teprve r. 1705 založená vzájemná pojišťovna „Amicable". Základ její byl velmi jednoduchý, udržela se však až do r. 1866, kdy předala obchod mladší pojišťovně.

---

[50]) Viz Kögler v cit. článku a Karup v cit. spisu str. 16. a 17.; Braemerové v cit. spisu str. 79.

[51]) Za vklad 100 L slíben byl vdově a sirotkům důchod ročních 30 L. Viz Karup v cit. spisu str. 14.; Dr. Grosse „Anfänge des Lebens-Versicherungs-Wesens" v Assecuranz-Jahrbuch VI. z r. 1885.

Manes v citovaném svém díle nazývá tuto pojišťovnu pouhým pokračováním tontin.[52])

Současně se založením „Amicable“ rozšiřují dvě na požár pojišťující společnosti obor své působnosti na životní pojišťování. Jsou to Royal Exchange a London Assurance Corporation.

První pojišťovna přesně na vědeckém podkladě založená jest „The Equitable Society for the Assurance of Life and Survivorships“ z r. 1765.[53]) Největších zásluh o tento ústav získal si učenec Dr. Richard Price.

Odtud nastává velice utěšený rozvoj životního pojišťování v Anglii, kde již r. 1830 existovalo 35 životních pojišťoven, r. 1868 dokonce 366. Bohužel bylo mezi tímto počtem dosti mnoho ústavů slabě fundovaných a z doby podvodů společnosti „jižního moře“ i několik ústavů méně solidních. Výsledkem toho bylo, že 177 životních pojišťoven musilo se odhodlati k fusi s jinými a 76 z nich dokonce vůbec se zrušilo. Přece však počet 113, jež zdárně působí, zasluhuje veškeré úcty.[54])

Jakkoli Francii náleží jedno z nejpřednějších míst pokud se týče vědeckých pracovníků na poli životního pojišťování, pro praktické uskutečnění těchto idejí nebylo zde příhodné půdy. Jedna z příčin tohoto spočívá v tom, že Francouzům spíše vyhovovaly tontiny svým zvláštním rázem. Ovšem i vláda, jež v důchodových půjčkách spatřovala jeden z málo prostředků k získání peněz, neměla příčiny podporovati vlastních životních pojišťoven.

Přece však příklad Anglie, kde „Equitable“ tak zdatně si již vedla, i vědecké práce Price-ovy nemohly zůstati bez účinku na Francii.[55])

První pokus učinil Gesmes r. 1787, zadav o povolení Compagnie royale d' assurances“. Ústav tento proponován byl úplně dle vzoru anglické „Equitable“.

[52]) U tohoto ústavu složili pojištěnci zápisné 3 L 15 š. a ročně platili 5 L pojistného; roční přebytek rozdělil se pak stejnoměrně na pojistky, jež dospěly ku splatnosti. Nebylo zde tedy pevného pojištěného obnosu a vyplácená částka závisela od výsledku ročního hospodářství. Viz Karup v cit. spisu str. 15. Braemerové v cit. spisu str. 79.; Manes str. 204.

[53]) Tuto pojišťovnu projektovalo 82 londýnských vážených občanů, kteří zadali o povolení ku vládě r. 1762 ujišťujíce, že ústav jejich má býti spravedlivější, než ostatní. Než pro odpor dosavadních pojišťoven povolení uděleno nebylo a projektantům nezbylo, než volit formu vzájemnosti, která nevyžadovala státního svolení. Viz Karup v cit. spisu str. 18. a Manes v cit. spisu str. 204.

[54]) Viz Manes v cit. spisu str. 205.

[55]) Viz Manes v cit. spisu str. 209. a Dr. Grosse „Beiträge zur Geschichte der Lebensversicherung in Frankreich während der grossen Revolution“ v Ehrenzweigově Assecuranz-Jahrbuch XII. z r. 1891 III. díl, str. 7.

Vláda pak nejen že tuto pojišťovnu povolila, nýbrž vyhradila jí dokonce privilegium pro celou Francii na 15 roků.[56]) Akciový kapitál obnášel 8 milionů franků, celá působnost podrobena dohledu státnímu.

Ústav začal se vyvíjeti zcela zdárně. Vážný konkurent povstal jí ve zmíněné již Lafargeově tontině. Pojišťovna protestovala proti povolení tontiny odvolávajíc se na své privilegium.

V této rozepři vystoupil proti „Compagnie royale d' assurances" zejména Mirabeau ve svém boji proti agiotági. Jak se zdá, neměla však ani tontina Lafargeova ani boj Mirabeau-ův škodlivého účinku na rozvoj „Compagnie royale".[57])

Horší nebezpečí bylo skryto ve všeobecném finančním zmatku tehdejší doby. Akciový kapitál musela společnost celý hotově splatiti a v státních úpisech deponovat u městského úřadu jako dozorčího orgánu. Avšak již r. 1788 byly státní úpisy zaměněny za důchodovou zápůjčku státní tím způsobem, že kapitál připadl státu, který se zavázal vypláceti rentu těm osobám, jež měly na ni nárok vůči pojišťovně.

Za necelé 4 roky přivodily pak celkové poměry Francie pád první životní pojišťovny r. 1792.

Zůstalo tedy na dále pole úplně volno soukromým tontinám. Teprve v klidnějších dobách upoutaly tyto na sebe pozornost vlády, v prvé řadě tontina Lafargeova. R. 1809 zabývala se těmito poměry zvláštní komise. Na základě jejího dobrozdání byla tontina Lafargeova zrušena a zároveň usneseno, že bez císařského svolení žádný ústav na způsob tontin nesmí se zříditi.

Trvalo pak celých 10 roků, než vyskytl se zase nový pokus. Ordonancí z 29. prosince 1819 schválena byla „la Compagnie d' assurances générales sur la vie".[58])

Následujícího roku potvrzena byla druhá společnost „Royale", jež přijala později jméno „la Nationale". R. 1829 vznikla třetí životní pojišťovna „l'Union". Ústavy tyto neomezily se na Francii a záhy zřizují zastupitelství i zahranicemi.

V létech 1841 až 1865 vzniklo dalších šest životních pojišťoven vesměs akciových.

V Německu učiněny byly nejprve dva marné pokusy. Branou, kterou vnikaly z Anglie všecky novotiny hospodářské,

[56]) V povolení se praví, že věc podrobena byla zralé úvaze a že král přišel k přesvědčení, že ústav tento může rozvinouti blahodárnou činnost, ježto i v cizině podobné podniky zdárně působí. Viz Grosse v cit. článku.

[57]) Téhož roku 1791 zaznamenány byly akcie její na 798. Viz Dr. Grosse v cit. článku.

[58]) Vyskytly se sice i tehdy pochybnosti, nevztahuje-li se i na tyto zákaz z r. 1809. Než státní rada rozhodla, že není příčiny, proč by se tomuto ústavu nemohlo dáti svolení. Viz Karup v cit. spisu str. 23., Manes v cit. spisu 210.; Braemerové v cit. spisu str. 80.

byl Hamburk. Zde vystoupil nejprve odborník v pojišťování Benecke s úmyslem založit životní pojišťovnu. Získal pro svoji myšlenku akciový kapitál 4 miliony marek. Ústav pak zahájil skutečně svoji činnost, než ve válečných dobách tehdejších zase zanikl.[59])

Druhý pokus učinil r. 1822 Petr Willemsen, chtěje založiti „Vaterländische Lebens- und Feuer - Versicherungs - Gesellschaft in Elberfeld. Avšak i tento plán zůstal neproveden. Již o tři leta později, roku 1825, upustila tato pojišťovna od kultivování životního odboru. Vlastní první německou životní pojišťovnu založil Arnošt Vilém Arnoldi roku 1827 pod jménem „Lebensversicherungsbank für Deutschland" zu Gotha. Činnost svou zahájila od 1. ledna 1829, jakožto ústav čistě vzájemný.

O měsíc později vstupuje v život zásluhou kupce Vermehrena „Lübecker Lebensversicherungsbank", jež co do vzniku i co do významu zaujímá místo teprve za gothajskou.[60])

Odtud pak nastává velmi utěšený rozvoj německých životních pojišťoven co do počtu i co do významu.

U nás v Rakousku přijata byla instituce životních pojišťoven teprve z Německa.

Nehledíme-li ku „Allgemeine Versorgungsanstalt für die Unterthanen des oesterreichischen Kaiserstaates", která založena byla r. 1823 „první rakouskou spořitelnou ve Vídni", jakožto tontinový ústav, byla první c. k. priv. Assicurazioni Generali v Terstu založená r. 1831 jako akciová společnost pro pojištění požární a námořní, která již r. 1834 rozšířila působnost i na pojištění životní.[61])

Samostatná vzájemná životní pojišťovna založena byla nejprve r. 1839 ve Vídni pod názvem „Allgemeine wechselseitige Kapitalien- und Renten-Versicherungsanstalt". R. 1855 vstupuje v život vzájemná pojišťovna „Janus"[62]) r. 1856 Riunione Adriatica di Sicurta a r. 1858 akciová společnost „Kotva".

K těmto prvním druží se pak značný počet ústavů vzájemných i akciových z let následujících.

Poměrně velmi záhy došla myšlénka životního pojišťování příznivého přijetí v Americe, což jest zajisté v zjevné souvislosti s hospodářskou vyspělostí této země.

---

[59]) Karup v cit. spisu str. 23. Braemerové str. 83.

[60]) Manes v cit. spisu str. 206. — Dr. L. Elster „Die Lebensversicherung in Deutschland" str. 71.

[61]) Viz Karup v cit. spisu str. 29., Braemerové v cit. spisu str. 81. a Manes v cit. spisu str. 210.

[62]) Ve správní radě zasedali nejznámější státníci rakouští tehdejší doby, Schmerling, Chlumecký a starosta vídeňský Dr. Zelinka, rodem z Vyškova na Moravě. Viz „Zur Geschichte der Lebensversicherung" v Ehrenzweigově Assecuranz-Jahrbuch XIV. z r. 1893.

První životní pojišťovnu nalézáme zde již r. 1830 „New-York Life Insurance and Trust Company". O dvanáct roků později přidružila se k této druhá, rovněž vzájemná životní pojišťovna „Mutual Life Insurance Company". Z počátku byla dlouho forma vzájemnosti oblíbena do té míry, že ovládla úplně pole. Do r. 1864 měl na příklad sám New York sedmnáct vzájemných životních pojišťoven.

Roku 1850 založena první akciová společnost pro pojišťování na život ve velkém slohu pod názvem „United States Life Insurance Company", od té doby možno pak říci, že vítězí opět tato forma pojišťovacích podniků.

O nesmírném porozumění, jež přinášejí Američané vstříc této instituci, svědčí zajisté, že již r. 1866 byl celkový pojišťovací obnos amerických společností pětkrát tak veliký, jako u společností německých.[63])

Z ostatních států dlužno na prvém místě jmenovati Švýcary, kde založena v Curychu r. 1857 „Švýcarská důchodová pojišťovna" (Schweizerische Renten-Anstalt).

V Holandsku jest nejvýznačnější ústav „Kosmos", založený r. 1862, v Belgii „Royale" z r. 1853. V Uhřích vznikla r. 1858 „Všeobecná pojišťovací společnost" v Pešti a r. 1867 „Haza".

V Rusku založena první životní pojišťovna r. 1835, která obdařena byla monopolem, čímž celkový rozvoj značně se zdržel. V Dánsku je první životní pojišťovna z r. 1842, v Norvéžsku „Christiania" z r. 1847 a Idun z r. 1861, ve Švédsku „Ränte-och Kapital-Försäkrings" z r. 1850, „Skandia" z r. 1855 a „Svea" z r. 1866.

Nejen však v Evropě a Americe i v ostatních dílech světa získala si idea životního pojištění dosti záhy uznání. Na příklad v Australském Melbourne založena byla životní pojišťovna „Victoria" již r. 1859, tedy o celých 10 roků dříve, než první životní pojišťovna u nás v Čechách.[64])

□ □ □

[63]) Karup v cit. spisu str. 37.
[64]) Karup v cit. spisu str. 38. a 39.

Vliv socialismu na pojišťování v theorii a praxi.

Měli jsme dosud příležitost stopovati, jak mohutným vlivem působily na vývoj pojišťování merkantilism a liberalism.

Je přirozeno, že ani socialism nemohl zde zůstati bez účinků. V letech osmdesátých minulého století nalézáme téměř celou literaturu, která zabývá se výhradně touto otázkou.

Socialisté staví s největší přísností na pranýř veškeré vady soukromopodnikatelského systému pojišťování a pojímají do svého programu bezpodmínečný požadavek, aby pojišťování bylo sestátněno. Při tom poukazuje se všeobecně k analogickému vývoji poštovnictví a drah.

Proti těmto snahám vystupují pak četní přátelé dosavadního systému soukromopodnikatelského, a tak vyvíjí se zajímavá vědecká polemika.

Ze socialistických autorů nutno uvésti zejména Louis Blanca, který vystoupil již spisem „Organisation du travail".[1])

Z politických předáků socialistických propagoval myšlénku sestátnění pojišťování v Německu říšský poslanec Rittighausen, který v červenci r. 1877 na četných schůzích v různých městech, zejména v Kolíně n. R. tuto otázkou řešil.[2])

Rovněž všemocný tehdy říšský kancléř německý kníže Bismarck byl myšlénce sestátnění této instituce velmi nakloněn. Zejména značný rozruch způsobil jeho cirkulář ze 4. srpna 1879. Odpůrcům snah sestátnění tanula na mysli snaha Bismarckova sestátnit dráhy, provést tabákový monopol, pak uznání, jež projevil veřejně Rodbertovi a Lasallovi v parlamentě.[3]) Tím snáze možno si pak vysvětliti obavy, které Bismarckův projev v přátelích soukromého pojišťování vyvolal.

V theoretickém směru považuje se všeobecně za vůdce socialistů v této otázce Adolf Wagner. Názor svůj o sestát-

---

[1]) V článku 2. odd. 3. tohoto spisu nalézáme požadavek „Le ministère du progrès serait charge de centraliser, au grand avantage de tous et au profit de l'état, les assurances". Viz C. Schramm „Für und wider die Verstaatlichung des Versicherungswesens" v Ehrenzweigově „Assecuranz-Jahrbuch V. z roku 1884 str. 81.

[2]) Viz Schramm v cit. článku str. 82.

[3]) Wagner: „Der Staat und das Versicherungswesen" str. 2.

není pojišťoven uložil ve spisu „Der Staat und das Versicherungswesen“.[4])

Vývody svoje o potřebě sestátnění pojišťování opírá jednak důvody spočívajícími v povaze věci, jednak podstatnými vadami soukromých podniků tohoto odboru.[5])

Pokud se týče vlastní povahy věci poukazuje k analogickému vývoji jiných institucí, zejména poštovnictví, telegrafu, mincovnictví a částečně i drah. I tyto začaly jako podniky soukromé a přešly do rukou veřejné správy.[6])

Pokud se týče nedostatků soukromopodnikatelské úpravy, poukazuje Wagner především k tomu, že nikde se nevyskytují pojišťovny jako čistý soukromý podnik jednotlivců, kteří prostě by naň nestačili, nýbrž že nalézáme všude výhradně umělé kollektivní útvary, buď společnosti akciové nebo vzájemné. Z toho pak vyvozuje Wagner, že soukromý podnik zde ani vyhovovati nemůže.[7])

Z dosavadní úpravy vytýká Wagner dále důvody oekonomicko-technické. V tomto ohledu považuje se obyčejně za spravedlivou a logicky odůvodněnou výhodu soukromých podniků klassifikace a výběr risik. To možno však tvrditi pouze se stanoviska čistě individualistického, nikoli socálního. Probírá odbor požární, krupobitní a životní a přichází k důsledku, že okolnosti, dle kterých výběr a klassifikace se spravuje, nejsou zásluhou, ani vinou jednotlivců, nýbrž jsou výsledkem poměrů, do kterých člověk vůbec se zrodí. Nelze tedy odůvodniti, aby pojistné řídilo se těmito okolnostmi, tím méně dokonce i výběr risik, při kterém bývají namnoze vůbec vyloučeni ti, kteří by ochrany nejvíce měli potřebí.[8])

Potřebné vyrovnání risik provésti může jedině stát ve svých veřejných podnicích; jest pak povinností státu, aby uskutečnil nejen toto vyrovnání, nýbrž přímo slabé podporoval.[9])

---

[4]) Viz „Verstaatlichungs-Tendenzen“ v Ehrenzweigově Assecuranz-Jahrbuch VI. z r. 1885 II. díl str. 242.

[5]) Wagner „Der Staat und das Versicherungswesen str. 4.

[6]) Při tom uznává Wagner v cit. spisu str. 12., že analogie sama jest pouze začátkem důkazu, nikoli důkazem samým, který nutno teprve provést z dalšího.

[7]) Viz v cit. spisu str. 17. Při tom uznává Wagner i přednosti soukromých podniků jakož i to, že tyto vykonaly velmi mnoho pro rozšíření celé ideje (str. 20.). Pokud se bezpečnosti podnikatelovy týče, považuje Wagner za bezpečnější záruku společnosti vzájemné než akciové, u kterých slouží za záruku pouze akciový kapitál, kdežto u vzájemných ručí členové sami za eventuelní ztráty (str. 39.).

[8]) Viz v cit. spisu str. 35. a násl. Nejhůře jsou na tom rolníci Wagner vyvozuje tuto skutečnost z celého historického vývoje rolnického stavu. Viz str. 48.

[9]) Této thesi činí se výtka kommunismu, ale stát musí být kommunistický v tomto smyslu i v četných jiných odvětvích, zejména ve školství. Str. 58.

V poslední části svého spisu obrací se Wagner k Herrmannovu spisu „Die Teorie der Versicherung vom wirtschaftlichen Standpunkte“. V zásadě nemůže sice s Herrmannem souhlasiti, akceptuje však jeho thesi, že k ochraně majetku lidského nutno vyvíjeti trojí činnost:

1. potlačení nebezpečí;
2. vznikne-li však přece, zameziti další jeho šíření;
3. pokud nastanou škodlivé účinky, napraviti následky pojištěním.

Jednotlivé tyto činnosti vzájemně se doplňují, Wagner vyvozuje pak z těchto předpokladů další důsledky, jichž Herrmann nečiní.[10])

Poukazuje nejprve k tomu, že prvních dvou stránek nemohou opatřiti soukromé podniky, nýbrž výhradně stát. Náklady s tím spojené nesou občané, měli by tudíž také výhod býti účastni buď jednotliví pojištění snížením sazeb, nebo stát jako celek, čímž by zase ulevilo se občanům na břemenech.[11])

Ostatně již z toho, že zamezení a potlačení nebezpečí lze svěřiti pouze státu, dá se usuzovati, že největších výhod může i pojištění docíliti výhradně ve správě státní. Konečně soukromé pojišťovny mají namnoze zájmy zcela protichůdné prvním dvěma tendencím. Jim jedná se pouze o docílení značného obchodu a poněvadž lidé tím spíše se pojišťují, čím více hrozí nebezpečí, nemají soukromé podniky zájmu na zmenšení nebezpečí, právě naopak. Vzrostou-li tím škody, zvýší se pouze prémie. U veřejných ústavů jest tomu ovšem jinak.[12])

V důsledcích celé své úvahy přiznává Wagner přednost vzájemným pojišťovnám před akciovými, z plna vyhovují však výhradně veřejné podniky.[13])

Názory Wagnerovy rozvířily mohutně vlny tehdejšího veřejného života a v současné literatuře nalézáme řadu prací, jež vyvracejí tvrzení jeho se stanoviska individualistického.

Boj proti Wagnerovi vybočuje namnoze v čistě osobní nájezdy.[14]) Rozumí se, že ani politická stránka nezůstala nepovšimnuta a setkáváme se na př. s vyhrůžkou, že soukromé pojišťovny mohly by použiti armády svých výmluvných agentů ve volebním boji proti vládě, jež by se odhodlala pomýšlet na sestátnění pojišťování.[15])

[10]) Herrmann v cit. spisu str. 90.—95.
[11]) Viz Wagner v cit. spisu str. 62.
[12]) V cit. spisu str. 63.
[13]) Viz v cit. spisu str. 69.
[14]) Na příkl. článek „Verstaatlichungstendenzen“ v Assecuranz-Jahrbuch VI. z r. 1885, kde vytýká se Wagnerovi pouhá frasovitost.
[15]) Viz v cit. článku v Ehrenzweigově Assecuranz-Jahrbuch VI. z r. 1885 str. 248.

Rovněž i četné obchodní komory německé zaujaly veřejně rozhodné stanovisko proti této myšlence, na př. obchodní komora v Lipsku, v Hamburku ve své výroční zprávě r. 1883 vedle četných jiných. Rovněž i německá zemědělská rada projevila svoje uspokojení se soukromými podniky.[16]) Konečně i XXI. kongres německých národních hospodářů na schůzi 21. září 1884 v Königsberku konané zaujal stanovisko proti sestátňovacím snahám.[17])

Zajímavé názory vyslovil C. Schramm.[18]) Nejprve uvažuje, chce-li stát provozovati pojišťování jako podnik výdělkový. Tuto myšlenku Schramm sám odmítl, ježto by pak nebylo potřebí státních podniků.

Nemá-li však stát úmyslů výdělečných, pak poukazuje Schramm k tomu, že jsou jiné potřeby mnohem nezbytnější pro nejširší vrstvy občanstva, jichž opatření ponechává stát soukromým výdělkovým podnikům, zejména opatřování potravin, bytů a pod. Proč tedy zde nehodlá dříve zakročiti.

Ostatně chce-li stát vzíti do svých rukou restituování občanů postižených majetkovou škodou, pak nemusí tak činiti ve způsobu pojišťování, nýbrž prostě každou takovouto škodu hraditi a celkový výdej s tím spojený rozvrhnouti na občany cestou řádných příjmů státních, totiž daní. Schramm označuje však ihned tento plán za prostou utopii.

Opravdu s vážnými důvody vystoupil proti Wagnerovi dr. W. Schaefer článkem „Der Staat und das Versicherungswesen“ ve „Vierteljahrschrift für Volkswitschaft, Politik und Kulturgeschichte“, svazek LXXIX. z r. 1883 str. 57—66 a 154—194. Probírá jednotlivé důvody Wagnerovy a činí námitky čistě se stanoviska soukromopodnikatelského. Podrobnosti mohou zde zůstati stranou. Nejzajímavějším jest poukaz Schaeferův, že pojištění jest výhradně obchod dle čl. 271 něm. obch. zákona s aleatorním podkladem. Dle toho chce Schaefer veškeré jednotlivé otázky řešit, a zejména pokud se týče klassifikace risik dospívá k rozhodnutí, že důsledkem toho se někdo pojistit nechce, někdo nemá a někdo dokonce ani nemůže.[19])

Toto stanovisko považujeme proto za důležité, poněvadž jest vlastně petitio principii.

Chceme-li totiž vůči veškerým vyskytnuvším se otázkám zaujati zásadní stanovisko, musíme míti na mysli jednu věc, že pojišťování v celku zahrnuje složky příliš různorodé, než aby

[16]) Viz „Verstaatlichungs-Pläne“ v Ehrenzweigově Assecuranz-Jahrbuch VIII. z r. 1887 str. 162. II. díl.

[17]) Viz cit. článek v Ehrenzweigově Assecuranz-Jahrbuch VI. z r. 1885 str. 247.

[18]) V Assecuranz-Jahrbuch V. z r. 1884.

[19]) Viz v cit. článku str. 163

bylo možné je prostě generalisovat. Každé řešení všeobecné podržuje podstatnou vadu, že jest totiž naprosto jednostranné.

Nejprv dlužno vytknouti všechna pojištění, jež uzavírá obchodník při provozování živnosti, a která podržují tím svůj obchodní ráz. Náleží sem zejména pojištění přepravní (transportní), Předpokládá povahou svojí nejširší territoriální rozsah a rozsáhlé obchodní styky, a nelze skutečně nalézti důvodu, proč by toto pojištění nemělo býti ponecháno soukromým podnikům. Rovněž důvody, jež Wagner pro sestátnění pojišťoven uvádí, na pojištění přepravní nedají se applikovat. Ostatně většina jeho odpůrců právě tímto pojištěním chtějí správnost svého opačného mínění dokázat. Wagner však sám zcela klidně uznává, že není potřeba sestátnění u všech odborů pojišťovacích stejně naléhavá a praví na str. 30 cit. díla, že právě přepravní pojištění patří mezi ty, kde potřeba tato jest nejmenší, ježto podnik tento méně než ostatní pro státní podnik se hodí. Sliboval by si však i zde jisté výhody.

Podobné stanovisko možno zaujati i vůči požárnímu pojišťování nejen obchodních skladů a potřebných k tomu budov, nýbrž zejména i vůči veškerým živnostenským podnikům. Zajímavý je názor Wagnerův, že technicky hodí se celé pojišťování za podnik veřejný, ale hospodářská potřeba sestátnění že není všude stejná. Pro majetné a vzdělané kruhy obyvatelstva připouští možnost soukromých podniků, patrně z toho důvodu, že považuje tyto inteligentní kruhy za způsobilejší v boji se soukromými ústavy.[20])

Jsou zde však vážné okolnosti k uvážení i se stanoviska klassifikace risik. Přiznáváme úplně, že nelze přehlížeti námitku Wagnerovu, že platí-li boháč, bydlící v moderně stavěném městském paláci menší sazbu za pojištění svého majetku, než chudák odkázaný na podkrovní světničku, nebo malý člověk na venkově, dá se to ospravedlnit se stanoviska soukromohospodářského, ale nikoli se stanoviska sociálního. Bylo by v tomto směru zcela dobře možno vyrovnání jednotlivých risik u veřejného ústavu, třeba by města doplácela částečně na venkov, jak si toho Wagner přeje.[21])

Wagner na str. 49 připouští možnost, že klassifikace dá se ospravedlniti pouze u risik, jež možno měnit a přizpůsobit technickým požadavkům a které náležejí z pravidla vzdělaným majitelům, tedy zejména u továren. Nutno však jíti v tomto směru mnohem dále. Klassifikace není zde pouze ospravedlněna, nýbrž je přímo požadavkem hospodářské nutnosti. Předměty tyto representují totiž jednak velmi značné obnosy, jednak vy-

[20]) V cit. spisu str. 30.

[21]) Viz kapitolu o vyrovnání risik v cit. spisu str. 32—59., zejména str. 49.

dány jsou tak velkému a při tom od tolika různých činitelů závislému nebezpečí, že není naprosto možno stavěti je na roveň ostatním předmětům požárního pojištění. Nejlepším důkazem je berlínská městská pojišťovna, která dle původních svých reglementů (poslední dosud platný je z 1. května 1794) upustila téměř úplně od klassifikování nebezpečí a rozvrhuje prostě vzniklé škody koncem roku dle klíče pojištěné hodnoty na všechny členy.[22]) Přirozeným důsledkem pak jest, ža na majitele domu přijde k rozvržení i škoda, jaká vznikla na př. r. 1906 požárem t. zv. Viktoriina špýcharu v Berlíně, která sama dosáhla výše 600.000 M.

Jest tedy zajisté přímo nutností, aby podmínky i sazby pro tyto podniky byly upraveny jinak než pro ostatní, a nelze upříti, že právě soukromé podniky svou agilností dovedou spíše se přizpůsobiti než podniky veřejné.

Z ostatních odborů nutno v prvé řadě vytknouti pojišťování větších obnosů na život. Obor blíží se velice rázu obchodů peněžních a četné známky čistě veřejných podniků se naň vůbec nehodí. Požadavek, aby se upustilo od nejpřísnějšího výběru risik jest i se stanoviska technického neuskutečnitelný.

Totéž platí i pro pojišťování vysokých obnosů pro případ smrti nastalé úrazem.

Jsou však odbory pojišťovací, při kterých dlužno zaujati stanovisko zcela opáčné.

V odboru požárním poukazuje Wagner nejprve ku pojištění malých nemovitostí, zejména venkovských. Stanovisko jeho v tomto směru bylo již dostatečně vysvětleno.

Vedle požárního odboru poukazuje Wagner zejména ku pojištění krupobitnímu, při němž soukromé podniky naprosto nejsou s to vyhověti a ku pojišťování proti škodám z pádu dobytka. Zde jsou v nevýhodě zejména majitelé dobytka v krajích pohraničních, ježto jsou vydání ztrátám při zavlečení nákazy z ciziny. Již tento moment svědčí pro vyrovnávací činnost veřejných ústavů.[23])

Ze životního pojištění rozebírá Wagner pojišťování nezámožných tříd na malé obnosy, tudíž t. zv. pojišťování lidové, a pak zejména pojišťování dělnictva. Ježto pak by tyto kruhy nemohly nésti samy nákladů spojených s pojišťováním, musí přispívati ostatní kruhy a zejména i stát z řádných příjmů. Vždyť beztoho nesou dělníci spotřební daně poměrně mnohem tíž, než zámožné vrstvy.[24])

---

[22]) § 16. reglementu pro městskou pojišťovnu berlínskou z 1. května 1794.

[23]) Wagner v cit. spisu str. 52. a 53.

[24]) Viz str. 58. v cit. spisu.

Z uvedených ukázek jest jasno, že pokud se týče odborů pojišťovacích, kterými se tehdejší ústavy již zabývaly, vznesl socialismus v theorii řadu podnětů, k jichž provedení nebyla potřeba všude stejně naléhava. Zůstalo také většinou jen u pouhé theorie.

Vlastní zásluha socialismu na poli pojišťovacím spočívá v tom, že vyvolal novou otázku t. zv. pojištění sociálního, které zejména od osmdesátých let minulého století dospívá k utěšeným výsledkům.

□ □ □

Pojišťováni socialní.

Poslední fase, k níž pojišťování v poslední době dospělo, jest vývoj pojišťování sociálního. Mezi příslušnými odbory zaujímá první místo pojišťování dělnictva.

K tomuto stupni přispěly veškeré poměry hospodářské. Za dřívější doby byl vzájemný vztah zaměstnavatele a dělníka jistého rázu patriarchálního, který přirozeně nutil zaměstnavatele, aby pečoval o dělníka i v případu onemocnění neb úrazu. Poměr tento vlivem liberalismu se naprosto uvolnil, posuzován byl nadále čistě se stanoviska svobodné smlouvy, při níž obě strany považují se za rovnocenné. Dělník nabyl práv politických, ale současně jest pro budoucno sám na sebe odkázán. Brzy pak muselo přijít poznání, že jest dělník činitelem hospodářsky slabším, a že za určitých okolností jest potřebí, aby ujala se dělníka celá společnost, v prvé řadě stát.[1]) Případy ty jsou zejména onemocnění, úraz a konečně nezpůsobilost k výdělku následkem invalidity neb stáří. Netřeba zvlášť podotýkati, že mohutný vývoj průmyslu, zejména strojové výroby, padá zde značně na váhu, ježto právě těmito okolnostmi každodenní nebezpečí, jemuž dělnictvo jest vydáno, neustále stoupá.

Na první pohled by se zdálo, že týž úkol sledovalo ode dávna veřejné chudinství. Než toto nevyhovuje prostě z toho důvodu, že odkazuje potřebné na milost onoho, kdo podporu poskytuje. Hledána byla instituce, která by všechny, kteří podobnému nebezpečí jsou vydáni sdružila a nutila příspěvky pamatovati na možnou eventualitu, kde sami více nevystačí; v případě potřeby pak poskytovati má táž instituce postiženému přímý právní nárok na jisté plnění, nikoli tedy závislost od dobrovolných příspěvků.

Tato instituce jest pak pojišťování.

Že v tomto myšlénkovém postupu hrál první roli vývoj socialismu, zejména v osmdesátých letech minulého století, netřeba zvlášť podotýkati.

Jeho vlivem v theorii se stalo, že téměř současně vystupují ve všech vzdělaných státech tyto snahy se značnou intensitou.

---

[1]) Viz R. van de Borght „Arbeiterversicherung“ v Handwörterbuch der Staatswissenschaften.

Záleželo ovšem mnoho na politickém složení jednotlivých států, kdy docílily tyto snahy výsledků.

Jak bylo již řečeno, vytčena měla péče o dělnictvo trojí směr. Bylo potřebí pamatovati na případ nezpůsobilosti jeho následkem nemoci, následky tělesných úrazů, jimiž při výkonu povolání byl by stižen a konečně na nezpůsobilost k výdělku ve stáří po případě následkem invalidity.

Ve všech státech můžeme pak stopovati, že pamatováno bylo na dělníky v těchto třech směrech odděleně a můžeme tudíž stopovati pojišťování nemocenské, úrazové a starobní.

Pojišťování nemocenské.

Nemocenské pojišťování má za účel sdružiti dělníky za tím účelem, aby v případě choroby zaručila se jim jednak pomoc lékařská a potřebné léky, jednak hmotná podpora po dobu nezpůsobilosti k výdělku.

Toto pojišťování má ve všech státech základ ve vývoji trvajícím po několik století. Dělnictvo sdružovalo se všude v dobrovolné spolky, jež měly buď ráz specielní nebo jinde všeobecně podpůrný, při čemž však nemocenská podpora všude tvořila jeden z nejdůležitějších úkolů.

Spolky tyto však nestačily, aby mohly vyhověti veškerým požadavkům, jež složité poměry dělnictva vývojem průmyslových živností přinesly.

Vyhovujíc zejména nátlaku socialismu, byla namnoze přinucena vláda, aby upravovala sama tuto otázku. V některých státech zůstalo při tom, že zákony upravují pouze vnitřní poměry spolků, většinou však jdou vlády dále a uznávajíce dělnické spolky za jistých podmínek za samostatné činitele poskytují jim podporu.

Hlavní vada, která při tomto systému zůstává, jest dobrovolný přístup dělnictva. Ponechává se totiž vlastnímu rozhodnutí dělníkovu, aby k spolkové pokladně se přihlásil, a obyčejně také, aby ze svých prostředků platil si příspěvky. Jakkoli tyto pokladny těší se namnoze velmi pozoruhodnému rozkvětu, přece pozůstávají řady jich členstva z dělníků intelligentních, kdežto velmi značná část při dobrovolném přístupu z různých důvodů se nepojistí aneb ani pojistiti nemůže, a zůstává pak úplně v nemoci bez jakékoli podpory.

Vedle těchto svépomocných sdružení dělnických vyvinuly se záhy pokladny závodní, jež zakládají velcí podnikatelé dobrovolně při svých podnicích ve prospěch dělnictva.

Tato instituce značí již velký pokrok v obou naznačených směrech. Nebývá více ponecháno dělníku na vlastním rozhodnutí, chce-li se pojistit, nýbrž činí tak podnikatel sám pro všechny zaměstnané. Rovněž příspěvky nese pak zaměstnavatel buď zcela na vlastní vrub neb sráží je částečně ze mzdy.

Než tam, kde není podnikatel, k podobnému opatření nucen, zůstává vše při dobré vůli jednotlivců. Vedle toho jest dělník vázán pouze na pokladnu závodu, v němž pracuje. Přeruší-li svůj pracovní poměr, jest opět bez ochrany.

Ideálem jest nucené všeobecné pojištění dělnictva pro případ choroby. Do jisté míry, totiž pro určité kruhy dělnictva provedeno jest pouze ve dvou státech, které pokročily na poli sociální politiky nejdále, v Německu a v Rakousku.

Pojišťování na základě dobrovolného přístupu.

Úprava v jednotlivých státech poskytuje tudíž velmi zajímavý obrázek různých poměrů.

Mezi státy, v nichž vliv státní omezoval se na nejmenší míru, zaujímá první místo Anglie.

Celkový rys národohospodářských poměrů anglických přináší s sebou, že veškeré sociální pojišťování mělo přesně vytčen směr výhradné svépomoci a hospodářského sebeurčení.

Péči nemocenskou obstarávají v Anglii výhradně dobrovolné podpůrné pokladny „Friendly societies“ a vedle nich částečně „trade unions“.

„Friendly societies“ vyvinuly se z původních gild a jednotlivých klubů dělnických XVIII. století (Boxes).

V případech onemocnění člena poskytují Friendly societies obsáhlou podporu hmotnou, namnoze dle různých tříd. Vedle toho opatřují členu lékařskou pomoc a léky.

Členové platí příspěvky, jichž výše se velmi různí.

Stanovisko vlády vůči Friendly societies bylo během času různé, vždy však uznává se důležitost tohoto zřízení a vyhoví-li tato sdružení určitým požadavkům, zapíší se do zvláštního registru, který vede Chief registrar, a jsou pak účastny dalekosáhlých výhod, zejména též poplatkových. Hlavní požadavek, který za tou příčinou vláda klade, je důkladná kontrola správy a veřejné účtování.

Zákony, jimiž poměry Friendly societies se upravují, jsou velmi četné. První vydán byl již roku 1793, řada jich pochází z r. 1846—1855, nyní platný Friendly Societies act vydán r. 1896.

V jednotlivostech vykazují tyto pokladny dosti závažné rozdíly a při velkém jich počtu vzniká pak značná nestejnoměrnost v úpravě.

Závažná vada spočívá v okolnosti, že Friendly societies mají přirozeně úplnou volnost v přijímání nových členů a činí je namnoze závislým od lékařské prohlídky neb jistého minimálního příjmu. Zůstává pak řada těch, kteří by pojištění v prvé řadě měli potřebí, úplně bez ochrany.

Vedle Friendly societies poskytují podporu v případech onemocnění člena odborové spolky trade Unions, které sledují sice povšechně společné zájmy osob stejného povolání, vedle toho však zabezpečují i ochranu pro případ choroby.[2]

Anglii nejpříbuznější poměry, pokud se týče nemocenského pojišťování dělnictva, zachovaly se ve Francii.

Mohutným vlivem zasáhla zde v prvé řadě velká revoluce se svými ideami svobody a zásadně ponechává každého vlastnímu sebeurčení, ale také vlastní péči o všechny případy budoucnosti. Šlo se tehdy tak daleko, že i ve spolcích svépomocných spatřováno něco nedovoleného a tyto prostě zakazovány. Stejné stanovisko zaujímá i Códe pénal z 12. dubna 1803 ve článku 410.

Dělníci sami seznali potřebu svépomocných sdružení a tak zakládány nejprve spolky tajně. Vládní kruhy dospěly postupem času rovněž k názorům poněkud mírnějším, ježto jednak uznána potřeba podobné ochrany a současně nezávadnost jejich z ohledů politických, a proto nejprve byly spolky tajně založené mlčky trpěny.

Ježto však počet jich v krátké době velmi stoupl a hospodářství takto úplně sobě ponechaných sdružení vykazovalo četné vady, získalo konečně půdy přesvědčení, že jest povinností státní správy, aby zakročila a poměry upravila.

První zákon v tomto směru vydán 15. července 1850, následoval dekret z 26. března 1852 a 26. dubna 1856, nejnověji zákon z 1. dubna 1898.

Tyto zákony vytvořily postupně tři kategorie pomocných spolků. Bylo na různých požadavcích měněno až pro nynější dobu zůstaly rozhodny předpisy zákona z 1. dubna 1898. Rozeznávaly se: sociétés libres, u kterých žádá se nyní pouze, aby složily u vlády své stanovy, sociétés reconnues comme établisements d'utilité publique a konečně sociétés de secours mutuels approuvées. Tyto musí být vládou schváleny, avšak dle posledního zákona může být autorisace odepřena pouze z určitých důvodů; za to pak požívají jistých výhod zejména po stránce poplatkové. Zároveň povoleno jim sdružovati se ve svazy (unions). Počet pomocných spolků zde uvedených páčil se r. 1906 okrouhle na 17.500 téměř s 2 miliony členů.

[2]) Manes: Arbeiterversicherung in Grossbritanien v Handwörterbuch der Staatswissenschaften str. 840—844.; Bödiker „Die Arbeiterversicherung in den europäischen Staaten“ str. 176—177.

Třeba dlužno připustiti, že tyto spolky byly velmi důležitým hospodářským činitelem, přece již se stanoviska pojišťovací techniky zůstávají velmi četné požadavky nesplněny.[3])

Vedle těchto všeobecných spolků vyvinula se během času sdružení osob téhož povolání. Zákonem z 21. března 1884 byla tato sdružení za účelem hospodářských zájmů povolena, a žádá se pouze, aby složila u vlády své stanovy. Chce-li spolek dosíci výhod spolků podpůrných, musí se přizpůsobiti požadavkům citovaného zákona z 1. dubna 1898.

Odborová sdružení právě uvedená těšila se poměrně velké oblibě a došla značného rozšíření. Dle úředního výkazu bylo jich 1. července r. 1897 5680 s 1,061.920 členy; mezi těmi bylo 2316 spolků živnostenských dělníků s 431.794 členy.[4])

Výjimku z tohoto čistě dobrovolného pojišťování tvoří pouze horníci, pro které v poslední době zavedeno bylo zákonem nucené pojišťování nemocenské a spolu úrazové.

Úrazové pojišťování uvedeno bylo v život již dekretem ze 3. ledna 1813, který provádí je prostřednictvím pokladen závodních.

Zásadní změnu zavádí zákon z 29. června 1894, který stanoví obligatorní všeobecné pojištění horníků proti úrazům a současně i nemocenské.

K pokladnám nemocenským obnáší příspěvek 4 proc. mzdy dělnictva, který stejným klíčem se rozděluje na zaměstnavatele a zaměstnané.[5])

Pro námořníky existovala zvláštní podpůrná pokladna pro případ úrazu i nemoci od roku 1673. Na úpravě její bylo velmi mnoho měněno. Nucené všeobecné pojištění zavedeno však teprve zákonem z 21. dubna 1898.

Francouzského vzoru přidržuje se úplně sociální pojišťování v Belgii. Do jisté míry možno říci, že péče vlády o podpůrné pokladny jde o krůček dále.

Pojišťování nemocenské ponecháno jest výhradně pomocným pokladnám soukromým, založeným na vzájemnosti. (Sociétés de secours mutuels.)

Vláda podporuje rozkvět těchto podniků různým směrem. Zákonem z 3. dubna 1851 slibuje stát těm pomocným pokladnám nemocenským, úrazovým neb pro případ nezaměstnanosti, které podrobí se jistým podmínkám, že bude je považovati za „ústavy uznané“, jimž dostane se jednak právnické osoby, jednak ně-

---

[3]) Viz Zacher „Arbeiterversicherung in Frankreich“ v Handwörterbuch der Staatswissenschaften str. 822 a násl.; „Die Alters- u. Invaliditätsversorgung im Auslande-Frankreich“ v příloze k vládní osnově rak. zákona o sociálním pojišťování; Bödiker „Die Arbeiterversicherung in den europäischen Staaten“ str. 145—147.

[4]) Viz Zacher v cit. článku str. 822.

[5]) Zacher v cit. článku str. 831.

kterých osvobození od daňové povinnosti. Činěny byly pokusy i v tom směru, že vzorně vedeným pokladnám mělo se dostati zvláštního uznání, vedoucím osobám vyznamenání.

Na stejném stanovisku stojí i zákon z 23. června 1894, který upravuje poměry „uznaných pomocných spolků" (sociétés mutualistes reconnues), jimž poskytuje výhody právě uvedeného rázu.

Částečný krok ku předu učiněn výnosem ministerstva z 30. prosince 1902 a nařízením z 31. prosince 1903, jimiž podporuje se sdružení spolků ve svazy a zajišťovacím pokladnám poskytuje se státní příspěvek pro nemocenské podpory, jež trvají déle než 2 roky.

Výsledky těmito spolky docílené zůstávají však v celku minimální.[6])

Nemocenská péče v Nizozemí uložena jest jednak obcím, které dle chudinského zákona z r. 1854 musí pečovati o nemocenské opatření nemajetných. Tato stránka chudinství jest pak skutečně v Nizozemí velmi pozoruhodně vyvinuta.

Vedle toho existují v tomto státě četné dobrovolné nemocenské pokladny. Dělí se na tři druhy. Jedny zaručují pro případ nemoci lékařské ošetření a léky, jsou to t. zv. „medicynfondsen". Jiné poskytují nemocnému členu pouze peněžní příspěvky, tedy vlastní podpůrné pokladny „ondersteuningsfondsen". Konečně vyskytují se kombinované pokladny „gecombineerde fondsen", jež zaručují členům oboje.

Jednotlivé podniky mají pak ještě své pokladny závodní.

Vyskytly se sice snahy uskutečniti v Nizozemí nucené nemocenské pojišťování dělnictva, které přivodily předlohu tohoto zákona, jež podána byla 17. listopadu 1904. Positivního výsledku nebylo však dosud docíleno.[7])

V Italii obstarávají nemocenské pojišťování po dlouhou dobu dobrovolné spolky ku vzájemné podpoře — società di mutuo soccorso; vyvinuly se ze starých řemeslnických sdružení.

Zákonem z 15. dubna 1886 stanoveny jsou podmínky, pod kterými vláda pokládá tyto spolky za uznané, jež se pak mohou registrovati. Vedle nich mohou však bez překážky působiti i spolky neregistrované.[8])

Úplně stejné poměry jsou též ve Švýcařích. Ačkoli soukromé pokladny docílily velmi slušného rozsahu, přece uzná-

---

[6]) Viz Manes „Arbeiterversicherung in Belgien" v Handwörterbuch der Staatswissenschaften str. 814. a 815.

[7]) Viz Falkenburg „Arbeiterversicherung in Niederlanden" v Handwörterbuch der Staatswissenschaften str. 873—882; Bödiker „Die Arbeiterversicherung in europäischen Staaten" str. 175.

[8]) Viz Zacher „Arbeiterversicherung in Italien" v Handwörterbuch der Staatswissenschaften str. 850—856.

vají se vady celého systému, a uplatňují snahy po zavedení všeobecného nuceného pojišťování. Na tomto stanovisku stojí osnova zákona z 5. října 1899, která byla přijata národní a stavovskou radou, při hlasování národu však byla zamítnuta.

Druhá osnova z 10. prosince 1906 zabývá se současně pojišťováním úrazovým. Pro nemocenské pojišťování chce podržeti dosavadní systém nemocenských pokladen, které za určitých podmínek prohlásí za uznané a bude podporovati ze státních prostředků.[9])

Nutno zmíniti se o tom, že ve Švýcařích jest po stránce nemocenské péče značně vyvinuto chudinství. Zejména došlo v tomto oboru k důležitým úmluvám mezi jednotlivými kantony. Úpravy docíleno spolkovým zákonem z 12. června 1875.[10])

Ve Švédsku uznává stát rovněž pokladny nemocenské za určitých podmínek dle zákona z r. 1891, tyto pak značně subvencuje.

Stejné poměry jsou v Dánsku na základě zákona z 12. dubna 1892.

Veřejnoprávní pojišťování nucené.

Jediné dva státy, v nichž snahy po uspokojivé úpravě nemocenského pojišťování korunovány byly výsledkem, jsou Německo a Rakousko.

Vedoucí místo náleží Německu.

Německo. — Dřívější stav.

V letech, kdy snahy po opatření dělnictva v případech onemocnění a úrazu zjednávají si uznání, bylo již v tomto státě do jisté míry o zaměstnané osoby zákony postaráno.

Péče ponechává se zde třem činitelům: zaměstnavateli, společenstvu a do jisté míry státu neb obci. Všechna příslušná ustanovení jsou však pouhými složkami, prostými kameny, z nichž vlastní budova sociálního pojištění později byla zhotovena.[11])

Pokud týče se nejprve zaměstnavatele, ukládal již pruský Landrecht (II. díl, 5. titul), zejména pak pruský čelední řád z 8. XI. 1810 (§§ 86. a násl.) zaměstnavateli, aby do určité

---

[9]) Viz Manes „Arbeiterversicherung in der Schweiz“ v Hanwörterbuch der Staatswissenschaften str. 882—889.

[10]) Viz Bödiker v cit. spisu str. 79—94.

[11]) Manes „Arbeiterversicherung in Deutschland“ v Handwörterbuch der Staatswissenschaften.

míry pečoval o nemocného dělníka. Podobné ustanovení má čelední řád saský z 10. ledna 1835 §§ 74. a 75. [12])

Zvýšená péče uložena jest zaměstnavateli při dopravě námořní vůči zaměstnaným lodníkům. Zde nutno uvésti §§ 48. až 51. Seemanns-Ordnung ze 27. prosince 1872, jež akceptovány byly v § 59. a násl. nového tohoto řádu z 2. června 1902.

Do jisté míry náleželo by sem i ustanovení čl. 63. obch. zákona z 10. května 1897 o opatření obchodních pomocníků po čas choroby. [13])

Vedle péče zaměstnavatelovy hledali zaměstnaní ochrany ve vlastních svépomocných sdruženích.

V tomto směru mohlo býti prostě budováno dále na výsledcích, jichž docílily celým vývojem gildy a cechy. Tyto byly částečně modifikovány pruským Landrechtem z 5. února 1794, který ponechává obě instituce v platnosti, pouze podrobuje je státní ingerenci a dohledu.

Zvláštní stanovisko zaujímali ode dávna horníci. Osoby samostatně činné účastny byly z pravidla gild, vlastní horníci sdruženi byli v bratrské pokladny (Knappschaftsvereine, Bruderladen). Rovněž i tyto převzal pruský Landrecht, později pak zákon z 10. dubna 1854, horní zákon z 24. května 1865 a nejnověji zákon ze 24. června 1906. Před tím již souhlasné zákony nalézáme ve Virtembersku, Bavořích a Sasku.[14])

Pro ostatní živnostenské dělníky dovoluje v Prusku živnostenský řád ze 17. ledna 1845 podpůrné pokladny. Obcím povoluje novella z 9. února 1849 dokonce pravomoc donutiti zaměstnavatele k zakládání podobných pokladen. Na příspěvcích musí zaměstnavatel býti súčastněn, smí však příslušnou část sraziti si ze mzdy.

Důležitá jest ještě novela z 3. dubna 1854. Mimo Prusko má nucené pokladny Hannover dle živnostenského řádu z 5. března 1816, Šlesvik-Holštýn a Oldenburk na základě zákonů z 11. a 23. července 1861. Nucené pojištění se svobodnou volbou mezi státními a soukromými pojišťovnami má Sasko dle živn. řádu z 23. června 1868, pak Thüringen, Brunšvik a j. Podobná ustanovení má meklenburský zákon z 28. září a 2. října 1869, hamburský zákon z r. 1864.

V této době přišel do Německa z Anglie směr zakládati samostatná svépomocná sdružení v socialistických spolcích dělnických. Roku 1848 zřídil „Deutscher sozialer Arbeiterbund“ t.

[12]) Viz citovaný článek Manesův str. 796.; Rosin „Das Recht der Arbeiterversicherung“ str. 3.

[13]) Rosin v cit. spisu str. 5. a 6.; Manes v cit. článku str. 797. a 798.; van de Borght v uvedeném článku str. 785.

[14]) Viz Manes v cit. článku str. 798. a Rosin v uvédeném spisu str. 7—8.

zv. „Gesundheitspflegeverein“ za tímto účelem, který získal ve krátké době 10.000 členů, ale byl záhy policejně rozpuštěn. Udržely se většinou spolky sazečské, zejména „Deutscher National-Buchdrucker Verein“, „Guttenbergbund“, „Deutscher Buchdruckerverband“, Unterstützungsverein deutscher Buchdrucker“; rovněž r. 1863 Lasallem založený „Allgemeiner deutscher Arbeiterverein“ pojal do svého programu zříditi „Deutsche Arbeiterversicherungsgesellschaft“.

Jest přirozeno, že vláda snahám těmto nedůvěřovala a zaujala k nim totéž stanovisko, jako k celému socialistickému programu. Konečně vydány zákony ze 7. a 8. dubna 1876, jimiž stanoveny podmínky, za kterých chce vláda uznávat t. zv. zapsané pokladny a upraven zároveň vzájemný poměr těchto ústavů ku ostatním.

Konečně dlužno se zmíniti o úkolech t. zv. Innungskassen. Dle německého živnostenského řádu § 97. povoluje se zřizování sdružení zaměstnavatelů t. zv. Innungen jednak ku podpoře členů, jednak ku podpoře jich zaměstnaných pro případ choroby, invalidity, neb vůbec nouze. Služební smlouvou může býti zaměstnaným uložen povinný přístup k těmto pokladnám, je-li však někdo již členem veřejné pokladny, nemusí přistoupiti k Innungskasse a naopak.[15])

Vedle zaměstnavatelů a svépomocných sdružení byly již v této době v Německu jisté pokusy pomoci veřejnoprávních korporací, obce neb státu. Zajímavá ustanovení nalézáme v jižním Německu, totiž v Bavořích, Badensku a Virtemberku. Zákony z 29. dubna 1869, 5. května 1870 a 23. dubna 1873 opravňují obce, aby od dělníků bydlících v jejich obvodech, pokud nemají vlastní domácnosti, ani nebydlí u rodičů, vybíraly pravidelný měsíční příspěvek nejvýše 3 krejcary, později 15 feniků ve prospěch zvláštní nemocenské pokladny po případě pokladny chudinské. Za tyto příspěvky ručí zaměstnavatel.

V případě choroby nabývají pak tyto osoby právního nároku na podporu po dobu 13 týdnů (v Badensku 8 týdnů). Od pouhé chudinské podpory liší se toto ustanovení tím, že nevyžaduje se průkazu nemajetnosti, nýbrž stačí vlastní choroba k docílení nároků na podporu.[16])

Rosin uvádí jakožto státní zasahování po této stránce celou činnost chudinskou. Náleží sem říšský zákon německý ze 6. června 1870, který ponechává vlastní úpravu jednotlivým státům. Provozovací zákony zemské přidržují se většinou zákona pruského z 8. března 1871.[17])

[15]) Viz Rosin v cit. spisu str. 11.
[16]) Manes v cit. článku str. 796.; Rosin v cit. spisu str. 13. a 14.
[17]) Rosin v cit. spisu str. 12.

Zákon o nuceném pojišťování.

Celkový tento stav v Německu koncem let sedmdesátých nebyl ovšem nikterak zvlášť uspokojující. Výsledky, jichž v celku se docílilo, nebyly s to, aby odstranily důvody nespokojenosti. Vedle toho právě v této době vzrůstá pozoruhodným způsobem sociální demokracie, jež právě na tomto poli přichází se svými požadavky. Jest tedy přirozeno, že stále více mohutní hlas po zavedení nuceného státního pojištění dělnictva.

Vláda sama nebyla z počátku této otázce nikterak nakloněna. Koncem let osmdesátých nastává obrat. Vládní kruhy pomýšlí na repressalie proti sociální demokracii a stále více nabývá půdy přesvědčení, že nejlepší zbraní bude, budou-li se odstraňovati příčiny nespokojenosti širokých vrstev.

Veliký vliv na současné události náleží i po této stránce nepopíratelně Bismarckovi. Měli jsme již příležitost stopovati, jaký rozruch způsobil přechod Bismarckův od prostého liberalismu k politice ochrany cel a jeho snahy po reformě daňové. V odůvodnění osnovy zákona o dělnickém pojišťování pak výslovně prohlašuje, že péče o dělnictvo není pouhým příkazem humanismu a ideje křesťanské, nýbrž přímým požadavkem politiky státní, aby všechny kruhy mohly spatřovati ve státu nejen něco nutného, nýbrž skutečně instituci blahodárnou. Od této doby počíná pak vlastní sociální politika německá.[18])

Výsledkem všeho toho, co bylo řečeno, jest řada osnov sociálně politických zákonů, jež v krátké době říšskému sněmu německému byly předloženy.

První krok učiněn byl na poli pojišťování úrazového osnovou z 8. března 1881, která nebyla přijata. Při zahájení říšského sněmu 17. listopadu 1881 vydáno bylo císařské poselství, v němž znovu vyhraničeny přesně zásady sociální politiky. Největší váha klade se opětně na uskutečnění zaopatření dělnictva pro případ choroby a úrazu, vedle toho však i invalidity a stáří. Vystupuje zde tedy poprvé celý program sociálního pojišťování.[19])

Následujícího roku, totiž 8. května 1882 předstoupila vláda opětně před říšský sněm, tentokrát s dvěma osnovami.

První týkala se pojišťování úrazového a měla týž osud jako její předchůdkyně.

Šťastnější byla osnova druhá, která zabývá se pojišťováním nemocenským. Toto považuje se za nezbytný doplněk pojišťování úrazového a všechny osoby, které jsou zaměstnány v urči-

[18]) Viz Manes v cit. čl. str. 802.
[19]) Viz Manes v cit. článku str. 803—805.; Rosin v cit. spisu str. 19.—21.

tých nebezpečnějších závodech, podrobeny jsou pojišťování nemocenskému v stejném rozsahu, jak podléhati mají pojištění úrazovému.

Organisaci nebylo však potřebí nově tvořit, nýbrž zachován v zásadě system pokladen místních, rovněž i „Innungskassen" podrženy v platnosti. Novinkou jest zvláštní pokladna pro dělníky stavební.

V případě choroby poskytuje se pojištěnému bezplatná pomoc lékařská i léky a nejdéle po dobu 13 neděl podpora.

Osnova tato byla přijata a zákon o nuceném nemocenském pojišťování publikován 15. června 1883. V platnost vstoupily jednotlivé oddíly 1. prosincem 1883, celý zákon 1. prosincem 1884.[20])

Zákonem z 5. května 1886 rozšířeno nemocenské pojišťování na osoby zaměstnané při podnicích zemědělských a lesnických.

Další novely vydány 10. dubna 1892, 30. června 1900 a 25. května 1903.

Rakousko. — Dřívější stav.

Téměř současně dál se vývoj nemocenského a úrazového pojišťování v Rakousku a snahy po zákonné úpravě přimknuty jsou těsně k postupu v Německu.

Stav před vydáním příslušných zákonů byl následkem příbuznosti hospodářského života téměř úplně totožný jako v sousední říši.

Péče o dělnictvo v případě onemocnění náležela u nás stejným činitelům, jež měli jsme příležitost sledovati; byl to jednak zaměstnavatel, svépomocná sdružení a chudinská péče veřejnoprávních korporací.

Zajímavá jsou ustanovení o pomocnických pokladnách ze století XVI. a XVIII.; upravována při tom nejen péče nemocenská, nýbrž do jisté míry i otázka nezaměstnanosti v tom směru, že bylo postaráno o tovaryše pokud cestoval za účelem zdokonalení v řemesle a hledal si zaměstnání.[21])

---

[20]) Manes v cit. článku str. 804.; Rosin v cit. spisu str. 28—32.; Bödiker „Arbeiterversicherung in den euroäischen Staaten" str. 1—5.

[21]) Lev Verkauf v článku „Arbeiterversicherung in Oesterreich-Ungarn" v Handwörterbuch der Staatswissenschaften uvádí, že císař Ferdinand I. uznal r. 1527 zvláštní pomocnické pokladny pro podporu v nemoci a zabezpečení pohřebného. Císař Karel VI. odňal těmto pokladnám r. 1739 povahu samostatných korporací; bylo však nadále dovoleno tovaryšům v určité dny se scházeti a vybírati příspěvky za podpůrnými účely. Tyto obnášejí týdně ½ až 1 krejcar neb měsíčně 4 až 7 krejcarů a musí být zvlášť uloženy.

Zaměstnavatelům uložena čeledním řádem z 1. května 1810 povinnost hraditi po dobu nejméně 4 neděl výlohy spojené s ošetřováním čeledě v nemocnicích. Stejná povinnost uložena podnikatelům v příčině pomocníků a učedníků normálem z 18. února 1837.[22])

Celé kategorie zaměstnaných osob zůstávaly zde ovšem úplně bez ochrany.

Čím více právě v této době dlužno znamenati utěšený rozkvět živností, zejména tovární výroby, tím více pociťován nedostatek ochrany dělnictva.

První pokus zjednati nápravu cestou zákonodárství učiněn v živnostenském řádu z 20. prosince 1859 č. 227. ř. z., bohužel, že pokus tento nelze nazvati šťastným.

Cestu volí živnostenský řád dvojí. Jednak obsahuje předpisy pro pomocné pokladny společenstevní v §§ 114, 124 a 128. Zakládání a dohled nad ústavy pro podporu členů a jich pozůstalých považuje za jeden z nejvážnějších úkolů společenstev. Pomocníci mají přispívati nejvýše 3% mzdy, zaměstnavateli možno uložiti polovinu příspěvku dělníkova.

Větší zmatky způsobil však ještě § 85. živnostenského řádu z r. 1859. Praví se zde: „Je-li následkem velkého počtu dělnictva neb způsobu jich zaměstnání potřebí zvláštní péče pro podporu dělníků v případu neštěstí neb onemocnění, je zaměstnavatel povinen za přispívání dělníků buď zříditi takovouto samostatnou pomocnou pokladnu při svém závodu aneb přistoupiti k některé již stávající.“

Rozhodovati o tom, jsou-li zde uvedené podmínky, ponecháno bylo politickým úřadům. Výsledkem toho byla praxe naprosto nestejnoměrná, namnoze nuceni byli podnikatelé zřídit závodní pokladnu a současně přihlásiti dělníky pokladně společenstevní, jinde opět dělníci ponecháni vůbec bez pojištění. Dělníci sami pohlíželi pak k této instituci s nedůvěrou, ježto neměli účasti na správě.[23])

Tím spíše byla za tohoto stavu věcí připravena půda pro vývoj svépomocných pokladen spolkových. Než zde stál v cestě starý spolkový zákon z 26. listopadu 1852 č. 253. ř. z., ježto i při pomocných pokladnách spolkových dává vyměřiti příspěvek dle celkových majetkových poměrů dělníkových.

Nový spolkový zákon z 15. listopadu 1867 č. 134. ř. z. stanoví, že vzájemné pojišťovny dlužno posuzovati dle spolk. zákona z r. 1852. Praxe považuje však vzájemné pojišťovny za

[22]) Viz citovaný článek str. 810.

[23]) Viz dr. Otto Stöger „Arbeiterkrankenversicherung“ v Mischler-Ulbrichově „Oesterreichisches Staatswörterbuch“ str. 227.; L. Verkauf v cit. článku 810.

spolky dobročinné, jichž stanovy vláda ověřuje ale neschvaluje. Tím podporován značně rozkvět těchto ústavů.[24])

Vývoj tento zaražen assekuračním regulativem z 18. prosince 1882, který zavádí opětně pro vzájemné pojišťovny starý spolkový zákon z r. 1852.[25])

Jest přirozeno, že výsledky zde docílené považovány byly za nedostatečné. Rozmach živností a vliv směrů reformních v Německu nutily k přemýšlení o prostředcích, jak zjednati nápravu. Vyskytlo se mnoho návrhů, z nichž většina zůstala neuskutečněna. Všeobecně získávala si půdy myšlénka, že nutno přikročiti k vydání zvláštního zákona, kterým byly by všechny otázky přesně řešeny.

Jako přechodná ustanovení dlužno považovati předpisy obou v této době vydaných novel k živnostenskému řádu.

Novela z 15. března 1883 č. 39. ř. z. upravuje předpisy živnostenských společenstev a současně i společenstevních nemocenských pokladen.

Společenstva mají dle § 114. zakládati pokladny ku podpoře dělníků pro případ choroby nebo přistoupiti ku stávajícím pokladnám.

Dle § 121. jsou pak povinni podnikatelé přihlásiti všechny zaměstnané osoby. Příspěvky platí zaměstnaný nejvýše však 3% mzdy, a současně i zaměstnavatel, nejvýše však polovinu příspěvku dělníkova.

V případě choroby vyplácí pokladna dělníkovi podporu nejvýše po dobu 13 týdnů. Tato podpora má obnášeti u mužů nejméně polovinu, u žen nejméně třetinu denní mzdy.[26])

Druhá novela ze 7. března 1885 č. 22. ř. z. pamatuje v § 85. na podnikatele, kteří nenáležejí žádnému společenstvu a ukládá jim, aby zřídili buď vlastní závodní nemocenskou pokladnu, nebo přistoupili k pokladně již zřízené.

Všeobecně se uznává, že velkou zásluhu o rozšíření nemocenského pojišťování na daném podkladě měli živnostenští inspektoři, ustanovení zákonem ze 17. června 1883 č. 117., kteří uchopili se práce na tomto poli se skutečným zdarem.

Obtíže působilo, že při závodních pokladnách neustanovovaly citované předpisy ničeho podrobného o tom, jak mají být upraveny. Nápravy zjednalo rozhodnutí správního soudního dvoru z 5. prosince 1883 č. 2438, které prohlásilo, že pro závodní pokladny mají platit analogicky předpisy o pokladnách společenstevních.[27])

---

[24]) Roku 1879 existovalo takovýchto pomocných pokladen celkem 1878. Viz Verkauf v cit. čl. str. 811.

[25]) Viz L. Verkauf v cit. článku str. 811.

[26]) Viz Stöger v cit. čl. str. 227.

[27]) Viz Verkauf v cit. čl. str. 813 a Stöger v cit. článku str. 227.

V těchto létech byla skutečně pak aktivována řada pokladen závodních. Větší oblibě těšily se pokladny spolkové. Namnoze přistupovali jednotliví továrníci k těmto s celým personálem a zrušili i zavedené pokladny závodní. Nejméně úspěchů docílila myšlenka pokladen společenstevních.

Nucené pojišťování.

Jak bylo již řečeno měla dosavadní úprava ráz pouhého provisoria. V trůnní řeči císaře Františka Josefa I. 26. září 1885 byly ohlášeny sociální reformy. Vláda hraběte Taaffeho předložila krátce na to poslanecké sněmovně osnovu zákona o nemocenském pojišťování dělnictva, vypracovanou dr. Steinbachem.

Živnostenský výbor, jemuž osnova byla přikázána, provedl některé změny; v tomto znění přijala pak poslanecká sněmovna osnovu ve schůzi konané 29. března 1887. Různé úpravy provedla ještě panská sněmovna, kterým většinou poslanecká sněmovna se přizpůsobila, od jednotlivostí panská sněmovna upustila. Zákon o nemocenském pojišťování dělnictva byl pak sankcionován 30. března 1888 a vyhlášen pod číslem 33. říš. zák. V život vstoupil 1. srpnem 1889.

Zákon tento zavádí pro určité kategorie zaměstnaných osob nucené nemocenské pojištění, a sice nejprve pro osoby, které podrobeny jsou nucenému pojištění úrazovému, vedle toho pak pro horníky, železniční zřízence a konečně všeobecně pro všechny osoby zaměstnané v závodech podléhajících živnostenskému řádu aneb vůbec, jež po způsobu živnostenském se provozují.

Pojistné povinnosti možno vyhověti pouze přihlášením k některé nemocenské pokladně, a sice uznávají se pokladny okresní, závodní, stavební, společenstevní, spolkové a bratrské.

Zaručuje se pak jednak lékařská pomoc a léky, vedle toho nemocenská podpora.[28])

□ □ □

[28]) Viz Verkauf a Stöger v cit. článcích, Bödiker „Arbeiterversicherung in den europäischen Staaten“ str. 39—44.

Veřejnoprávní pojištění úrazové.

Druhá velká kategorie sociálního pojišťování jest pojišťování dělníků proti následkům tělesných úrazů v zaměstnání utrpěných.

Sociální pojišťování v tomto oboru provádí se ze stejných motivů a současně s pojišťováním nemocenským.

Mohla-li však nemocenská péče vykazovati již z dřívější doby, jak jsme měli příležitost seznati, celou řadu skutečně zajímavých institucí, nestalo se na poli pojišťování úrazového v dřívější době pranic.

Věc je pochopitelna. Nebezpečí onemocnění bylo vždy stejné. Dělníku, který jest odkázán na výtěžek prací svých rukou, nezbývalo, než aby hleděl ve sdružení hledati odvahy pro případ, že by následkem onemocnění byl k práci neschopen.

Jistý stupeň nebezpečí nezpůsobilosti k výdělku následkem tělesných úrazů neslo ovšem povolání dělníkovo vždy s sebou a v některých odborech dokonce i zvýšené proti ostatním občanům.

Než tento stupeň nebyl tak naléhavý, aby bylo potřebí zvláštních opatření, tím spíše, že dala se nezpůsobilost k výdělku řešit současně s nezpůsobilostí následkem onemocnění.

Vyvolalo-li stoupnutí živností a zejména zavedení a rozkvět strojové výroby jisté změny již na poli opatření nemocenského, tím větší účinky počaly se objevovati v oboru úrazovém. Denní zkušenost přinášela doklady, jak nebezpečí úrazu při strojích stoupalo den ode dne.

Dělník, jenž v podniku úrazem byl stižen a dočasně neb trvale stal se nezpůsobilým k povolání, odkázán byl většinou na žebráckou mošnu.

Jedna cesta ovšem zde byla již tehdy, totiž domáhání se náhrady škody na základě ustanovení soukromého práva. Musel však dělník, jenž tuto cestu chtěl nastoupiti, prokázati přímé zavinění zaměstnavatelovo, které bylo možno spatřovati zejména v nedostatečných bezpečnostních opatřeních, nebo zavinění zodpovědných zřízenců, pokud za ně podnikatel ručí.[1])

---

[1]) Spadají sem §§ 1294 a násl. obč .zákona rakouského, čl. 1382 a násl. code civile francouzského, čl. 1151 a násl. italského codice civile, který vlastně akceptoval pouze příslušná ustanovení francouzského zákona, čl. 1401 a násl. nizozemského obč. zákona atd.

Netřeba podotýkati, že tato cesta z pravidla nevedla k cíli. Obtíže, jež naskytovaly se zde dělníkovi a tím více jeho pozůstalým, skončil-li úraz smrtelně, byly téměř nepřekonatelné.

Jest přirozeno, že takovéto spory měly v hospodářském směru velmi závažný vliv na přiostření poměru dělnictva vůči zaměstnavatelům.

Konečně nutno přiznati, že může se přihoditi celá řada úrazů, za něž není možno podnik činiti zodpovědným, kde jedná se třeba výhradně o vlastní neopatrnost poškozeného; avšak ani v těchto případech nebylo by spravedlivo ponechati postiženého zcela nésti následky úrazu, jež přece jen do jisté míry přivoděny byly celkovými sociálními poměry.

Nabývalo tudíž stále více půdy přesvědčení, že bude nutno hledati jiné prostředky, jak získati dělnictvu ochrany.

Úprava na základě zostřeného ručení zaměstnavatelů.

Ve všech státech první myšlénka byla uložiti zaměstnavatelům zodpovědnost za každý úraz, který stihne osoby v podniku zaměstnané bez ohledu na to, byl-li úraz někým zaviněn či jedná-li se o pouhou náhodu. Vylučují se pouze nehody, jež přivoděny byly postiženou osobou úmyslně.

Nejprve uskutečněny tyto snahy při podnicích mimořádně nebezpečných, jež provozují se ve velkém rozsahu, totiž při železných drahách. Patří sem ve všech státech se vyskytující zákony o ručení železných drah.

Ve velké části států mělo se za to, že týž prostředek osvědčí se i u všech ostatních živností. Přehlíží se však při tom ta důležitá okolnost, že povinností hraditi škodu dělníkovi postiženému úrazem může nabýti takového rozsahu, že jí bude ohrožena existence zaměstnavatele samého — mysleme si pouze příklad, že by při výbuchu parního kotle přišlo několik ženatých dělníků o život aneb těžce bylo pohmožděno. V dalších důsledcích pak, že nároky, jichž dělník zde vůči podnikateli nabývá, zabezpečeny jsou jen potud, pokud zaměstnavatel jest dostatečně finančně silný, aby závazkům svým mohl dostáti.

Přes to v celé řadě států při této úpravě se setrvalo. Ovšem ve většině těchto zemí pamatováno zvláštními předpisy na zabezpečení splnitelnosti těchto závazků.

Úplně čistě proveden jest tento systém v Anglii. První zákon o ručení podnikatelů za úrazy dělníků v podniku utrpěných — employers liability act vydán 7. září 1880. Zákon

tento nahražen byl po řadě osnov zákonem z r. 1897, nyní platný zákon — workmen compensation act pochází z 1. července 1907.

Dle těchto zákonů mají dělníci, zaměstnaní v určitých odvětvích, kteří následkem úrazu při podniku stanou se nezpůsobilí k výdělku, v případě úmrtí následkem takovéhoto úrazu jejich pozůstalí, vůči zaměstnavateli nárok na rentu.

Značný pokrok dlužno spatřovati v tom, že vlastním úrazům staví se na roveň choroby v podniku přivoděné, zejména jisté druhy otrav.

Zárukou za splnění těchto nároků zůstává dělníkovi výhradně osobní ručení zaměstnavatelovo. Potřeba ochrany podnikatelů samých proti škodám z tohoto ručení vyvolala pojišťování proti následkům povinného ručení, jimiž celá řada soukromých ústavů se zabývá, ovšem při úplně volném přístupu zaměstnavatelů.[2])

Téměř do podrobnosti stejnou úpravu nalézáme ve Švýcařích. Zákony z 23. března 1877, 25. června 1881 a 26. června 1887 podrobeni jsou majitelé továren, dopravních a stavebních podniků, dolů a pak zvlášť vyjmenovaných živností povinnosti nahraditi škodu, jež vznikne dělníkovi úrazem. I zde jsou postaveny na roveň úrazům nemoci při podniku zvolna se vyvíjející.

Vedle železnic podrobeny jsou zvláštním ustanovením všechny továrny. Zákony vydány byly v tomto směru 23. března 1877, 25. června 1881 a 26. června 1887.

Těmto ustanovením podléhají veškeré továrny, podniky dopravní, stavební, doly a řada zvlášť vyjmenovaných nebezpečných živností, pokud zaměstnávají více než pět dělníků.

Majitelé těchto podniků ručí za následky úrazů, jež zaměstnané osoby utrpí a vedle toho za následky chorob, jež následkem zaměstnání v podniku se vyvinou. Nároky dělníků resp. jich pozůstalých zahrnují výlohy léčení, po příp. pohřební a náhradu za zmenšenou způsobilost k výdělku, nejvýše do obnosu 6.000 franků.

Odchylku nalézáme potud, že vedle pohřebného a nemocenského neplatí se renta, nýbrž kapitál do nejvyššího obnosu 6.000 franků.

Soukromé pojišťovny, u nichž hledají podnikatelé ochrany pojištěním proti následkům povinného ručení, stojí pod státním dohledem.

Vyskytují se však po dlouhou dobu snahy upraviti ochranu před následky podnikových úrazů všeobecným pojišťováním děl-

---

[2]) Viz Manes „Arbeiterversicherung in Grossbritanien“ v Conrad-Elster-Lexis-Loening Handwörterbuch der Staatswissenschaften str. 844. až 846.; Bödiker „Arbeiterversicherung in den europäischen Staaten“ str. 176—192.

nictva. První osnova spolkového zákona z r. 1899 nebyla přijata při hlasování národa.

V nové osnově z r. 1906 hájí se stejné stanovisko. Má býti zřízena státní švýcarská pojišťovna, spravovaná výborem pojištěnců. Stát sám hodlá na úrazové renty přispívat kvotou, jejíž výše by se určila.

Osud této osnovy není dosud rozhodnut.

Uskutečnilo se však nucené pojišťování vojínů, nemocenské i úrazové. Zabezpečuje se jim ošetření a podpora, při trvalých následcích nárok na pensi.[3])

System prostého ručení zaměstnavatelů proveden konečně v Dánsku zákonem ze dne 7. ledna 1898. Dělníku, stiženému úrazem, vyplácí se kapitál ve výši nejvýše šestinásobného ročního výdělku. Podnikatelé pojišťují se u soukromých pojišťoven, nad nimiž stát vykonává dohled.

Zákonem ze 27. května 1908 rozšířeno toto ručení na zemědělce, pokud mají majetek nejméně 6000 K.[4])

Zajímavé poměry jsou v Belgii.

První krok učiněn tím, že roku 1890 založena na oslavu 25letého výročí nastoupení vlády Leopolda II. „Caise de prévoyance et de secour en faveur des victimes des accidents du travail". Dotována byla obnosem 2 milionů franků a měla podporovati úrazové pojištění dělníků, omezuje se však na to, že rozděluje podpory dělníkům, postiženým úrazy, neb jich pozůstalým.

Změna nastala vydáním zákona o ručení podnikatelů ze 24. prosince 1903.

Zákonu tomuto podrobeny jsou všechny větší průmyslové podniky, pokud zaměstnávají nejméně 5 dělníků, a podniky zemědělské a obchodní nejméně s 3 dělníky. Vláda může vedle toho podrobiti zákonu i jiné podniky dle vlastního uvážení, jsou-li zvlášť nebezpečné. Ostatní podnikatelé mohou se podrobiti dobrovolně.

Dle tohoto zákona musí podnikatel poskytnouti podporu dělníku při každé neschopnosti k výdělku následkem úrazu v podniku se přihodivšího.

Menší případy neschopnosti jsou vyloučeny, při delších poskytuje se podpora ve výši denní mzdy, při trvalé invaliditě platí podnikatel rentu. Skončil-li úraz smrtí dělníkovou, jest podnikatel povinen k rentě ve prospěch pozůstalých.

---

[3]) Viz Manes „Arbeiterversicherung in der Schweiz" v Conrad-Elster-Lexis-Loening Handwörterbuch der Staatswissenschaften str. 882. až 894.; Bödiker „Arbeiterversicherung in den europäischen Staaten" str. 95—102.

[4]) Viz Westegaard „Arbeiterversicherung in Skandinavien" v citovaném Handwörterbuch der Staatswissenschaften str. 894—900; Bödiker v cit. spisu str. 211—212.

Vedle toho nese po 6 měsíců podnikatel výlohy lékařského ošetřování a lékárny.

Podnikatelé pojišťují se pak proti následkům tohoto ručení, po případě přímo dělníky proti následkům tělesných úrazů u soukromých pojišťoven. Vyhovují-li tyto pojišťovny jistým podmínkám, uděluje jim vláda právo ku pojišťování dělnictva proti úrazům v povolání.

Zaměstnavatelé, kteří nejsou soukromě pojištěni a pokud nebyli od této povinnosti zvlášť osvobozeni, musí přispívati garančnímu fondu, z něhož vyplácí pak stát podporu dělníkům za ony podnikatele, kteří nejsou s to, aby dostáli své povinnosti k náhradě. Máme tedy v Belgii velmi cenný doplněk prostého ručení zaměstnavatelů.[5])

Podobný postup jako v Belgii odehrál se ve Francii. Nejprve učiněn pokus státním ústavem, u něhož měli dělníci po příp. zaměstnavatelé pro tyto uzavírati dobrovolné pojištění.

Zákony z 11. července 1868 a dekretem z 13. srpna 1877 založena „caisse nationale d'assurances en cas de décès et en cas d'accidents", jejíž správu vede státní depositní pokladna. První oddělení zabývá se životním pojišťováním lidovým, druhá úrazovým.

V tomto odboru zaručuje se za pojistné 3, 5 neb 8 franků pro případ trvalé nezpůsobilosti k povolání následkem úrazu utrpěného při podniku živnostenském neb zemědělském 320násobný obnos pojistného jako rentu. Při nezpůsobilosti k jakémukoli výdělku má ze státní subvence, po příp. i dobrovolných darů býti tato renta zdvojnásobena. O nezpůsobilosti k povolání neb výdělku rozhoduje zvláštní rozhodčí soud.

V případě smrti následkem úrazu obdrží pozůstalí dvojnásobnou roční rentu jednou pro vždy.

Pojišťovna tato nedosáhla však zvlášť pozoruhodného rozšíření mezi dělnictvem.[6])

Vady dosavadního systemu byly plně uznávány a dosti záhy pomýšlí se na všeobecné pojištění státní.

První počátky ve Francii staly se u jednotlivých druhů povolání, jež vydány jsou zvýšenému nebezpečí, totiž horníků a námořníků.

O úrazové pojišťování hornictva pečovati měly závodní podpůrné pokladny na základě dekretu z 3. ledna 1813. Že opatření to bylo většinou velmi málo vyhovující, netřeba zvlášť odůvodňovati.

---

[5]) Manes „Arbeiterversicherung in Belgien" v cit. Handwörterbuch der Staatswissenschaften str. 816—817.; o dřívějších přípravách Bödiker „Arbeiterversicherung in den europäischen Staaten" str. 148—162.

[6]) Zacher v cit. článku str. 829.

Všeobecné pojišťování horníků zavedeno zákonem z 29. června 1894, který řeší zároveň nemocenské pojišťování.

Zaměstnavatelé přispívají na úrazové pojištění 4% mzdy dělnictva, mohou však na tyto přesunouti polovinu příspěvku.

Nehledíme-li k těmto specielním předpisům, vydán byl po dlouhých poradách první všeobecný zákon ze dne 17. března 1898, ve kterém zaujímá i Francie stanovisko prostého ručení zaměstnavatelů za úrazy, jež dělníky stihnou.

Podrobeny jsou tomuto zákonu všechny továrny, doly, dopravní a stavební podniky, a vůbec všechny průmyslové podniky, v nichž užívá se strojů s pohonem mechanickým.

Novelami z 30. června 1899 a 12. dubna 1906 zahrnuty ještě zemědělské podniky strojové a podniky obchodní. Zákonem z 18. července 1907 připouští se dobrovolné podrobení se podnikatelů ustanovením úrazového zákona.

Zaručuje se pak všem osobám v těchto podnicích zaměstnaným náhrada za úrazy při provozování podniku utrpěné; má-li úraz za následek trvalou nezpůsobilost, má zraněný nárok na rentu, při přechodné nezpůsobilosti na denní odškodné. Při smrtelných úrazech zabezpečuje se renta vdově, sirotkům a eventuelně ascendentům. Mimo to hradí se výlohy lékařské, lékárny a pohřební.

Všechny tyto nároky příslušejí zaměstnaným vůči podnikateli. Měl-li úraz za následek smrt neb trvalou invaliditu, vyplácí se zaručené obnosy z fondu spravovaného státní pokladnou pro starobní renty. Fond tento tvoří se ze 4% přirážek k dani výdělkové. Státní pokladna pro starobní renty vyplácí však renty pouze na účet zodpovědných podnikatelů a vymáhá si sama na těchto příslušnou náhradu.

Podnikatelé mohou své dělníky pojistit sami proti úrazům; v tomto případě vymáhá stát náhradu za zaplacené obnosy na pojišťovně. Soukromé ústavy, které tímto pojišťováním se zabývají, podrobeny jsou státnímu dozoru.[7])

Rovněž ve Švédsku na základě zákona z roku 1901 ručí zaměstnavatelé za úrazy dělnictva. Zřízena jest však říšská úrazová pojišťovna, u které mohou podnikatelé dobrovolně se pojistiti, po případě teprve pak, když vznikl jim závazek ku placení renty dělníkovi, složiti potřebný kapitál u tohoto ústavu, z něhož pak renta se platí. Zvláštnost spočívá v tom, že o pod-

---

[7]) Viz Zacher „Arbeiterversicherung in Frankreich" v cit. Handwörterbuch der Staatswissenschaften str. 820—839; Bödiker v cit. spisu str. 112—134.

nikatelích, kteří nebyli pojištěni, musí říšská pojišťovna vystavovati bezplatné zprávy o povinnosti k náhradě a následcích úrazu dělníkova.[8])

Úrazové pojišťování na základě nuceného přístupu.

V Německu učiněn byl první pokus, rovněž na poli zostřeného ručení zaměstnavatelů. Zákon z 3. listopadu 1838 upravuje pouze ručení drah za úrazy, ale zákon ze 7. června 1871 rozšiřuje tuto zásadu na četné podniky jiné.

Tato forma však naprosto nesplnila požadavků, jež byly kladeny a proto pomýšlelo se na úpravu jinou. Výsledkem byla osnova z 8. března 1881, kterou mělo se zákonem zavést nucené úrazové pojištění dělníků a úředníků, zaměstnaných v podnicích nebezpečných.

Pojišťování toto měl opatřiti jediný říšský ústav; v náhradu připouští se také dobrovolné pojištění u svépomocných společenstev, nikoli u soukromých pojišťoven. Příspěvky platí zaměstnavatelé a dělníci, vedle toho přispívá stát.

V říšském sněmu nebyla tato osnova přijata. Odpor vyskytl se zejména proti ústavu říšskému a proti státnímu příspěvku.

Po císařském poselství ze 17. listopadu 1881 předložena spolu s osnovou nemocenského zákona druhá osnova úrazového zákona.

Dle této zařazují se všechny podniky v různé třídy, které tvoří společenstvo, jež má opatřiti úrazové pojišťování. Na pojistné přispívá stát 25%, 60% nesou súčastněné podniky, zbývajících 15% společenstva.

Avšak ani tato osnova nebyla přijata, zejména setrval sněm na odporu proti státnímu příspěvku.

S třetí osnovou předstoupila vláda 6. března 1884. Zachovány jsou zde sice vedoucí zásady dřívějších osnov, ale vyhovuje se přáním v říšském sněmu projeveným. Zejména upouští osnova od státního příspěvku. Celé pojišťování má býti vybudováno na podkladě společenstev utvořených dle tříd nebezpečí, do nichž jednotlivá povolání byla zařazena. Správa společenstev nalézá se v rukou pojištěnců. Dohled vykonává říšský ústav pojišťovací, který nově se uvede v život. Příspěvky platí zaměstnavatelé, část přesunuje se na dělníky. Od příspěvku státního bylo úplně upuštěno.

---

[8]) Westegaard „Arbeiterversicherung in Skandinavien“ v cit. Handwörterbuch der Staatswissenschaften str. 894—895.

Osnova tato byla až na nepatrné změny přijata, a zákon o úrazovém pojišťování dělnictva publikován 6. července 1884. Jest tedy Německo první, kde uskutečnilo se všeobecné a nucené pojištění dělnictva proti úrazům.

Na tomto podkladě pracovalo se ovšem ještě dále. Zákonem z 28. května 1885 podrobeni úrazovému pojištění četní zřízenci státních podniků, zejména dráhy, pošty, telegrafu, námořnictva a vojenství. V tomto případu nastupuje místo společenstva stát sám jako pojišťovatel.

Zákonem z 5. května 1886 rozšířeno toto pojištění na osoby zaměstnané při podnicích zemědělských, zákonem z 11. července 1887 na dělníky stavební; zákon z 13. července 1887 upravuje úrazové pojišťování lodníků.

Další novela pochází z 30. června 1900.[9])

Stejným krokem bralo se úrazové pojišťování v Rakousku.

Náleží sem částečně zákon o ručení železných drah z 5. března 1869 č. 27. ř. z.

Pomýšlelo se pak na to vydati dle německého vzoru všeobecnější zákon o ručení podnikatelů vůbec, než po zkušenostech v Německu získaných od těchto snah brzy vůbec se upustilo.

V této době začalo zapouštěti kořeny soukromé pojišťování dělnictva. Úspěšnější činnost vyvíjejí zejména „Spolek rakouských průmyslníků ku pojišťování proti tělesným úrazům“, „První rakouská všeobecná proti úrazům pojišťující společnost ve Vídni“ a j. v.

Stále mohutněji však ozývá se volání, aby zjednána byla náprava cestou veřejného nuceného pojišťování.

První osnova zákona úrazového předložena byla poslanecké sněmovně 7. prosince 1883. Tato byla sice předmětem porad živnostenského výboru, pro uzavření zasedání říšské rady v plenu projednána nebyla.

Druhá osnova předložena byla současně s osnovou zákona o nemocenském pojišťování 4. února 1886. Po prozkoumání živnostenským výborem projednána v plenu a přijata ve schůzi 5. června 1886. Delšího jednání vyžadovalo, než docíleno bylo souhlasného usnesení se sněmovnou panskou, která provedla četné změny, takže nejvyšší sankce docílil zákon o úrazovém pojišťování dělnictva teprve 28. prosince 1887 a vyhlášen byl 1. lednem 1888.

---

9) Manes „Arbeiterversicherung in Deutschland“ v cit. Handwörterbuch der Staatswissenschaften str. 795—809; Rosin „Das Recht der Arbeiterversicherung“ str. 19—26; van de Borght „Arbeiterversicherung“ v cit. Handwörterbuch der Staatswissenschaften str. 783—794 Bödiker „Arbeiterversicherung in den europäischen Staaten“ str. 5—11.

K provedení zákona vydána byla řada ministerských nařízení, jimiž jednotlivé otázky byly upraveny.

Poměrně brzy po vydání zákona o úrazovém pojišťování zahájeny kroky o rozšíření jeho působnosti na nové kruhy. Osnova příslušného zákona podána byla již 3. listopadu 1891. Po dlouhých poradách vydán pak konečně rozšiřovací zákon teprve 20. července 1894.[10])

V Uhrách zavedeno nucené pojištění dělnictva proti úrazům teprve zákonem z r. 1907.

Dle rakouského zákona pojištěni jsou všichni zřízenci, zaměstnaní v podnicích zvlášť vyjmenovaných.

Pojištění opatřují úrazové pojišťovny které mají povahu veřejnoprávních korporací pod státním dohledem. Nejsou však utvořeny jako v Německu na podkladě tříd povolání, nýbrž na podkladě territoriálním.

Pokud se týče příspěvků, hradí tyto zaměstnavatelé, 10% mohou přesunouti na zaměstnané. Proti Německu jest pak ještě ten rozdíl, že tam rozvrhují se prostě koncem roku skutečná vydání, kdežto v Rakousku platí system kapitálové úhrady, dle kterého má se splatiti kapitál potřebný pro vyplácení renty, stanovený dle zásad pojišťovací techniky.[11])

Úprava dle vzoru Německo-Rakouského.

Dle těchto vzorů Německého a Rakouského bylo pak upraveno úrazové pojišťování u některých jiných států.

V Italii učiněn pokus podporováním dobrovolného pojištění. Značná náprava celkových poměrů očekávala se od úrazové pojišťovny „Cazza nazionale di assicurazione per gli infortuni degli operai sul lavoro." Pojišťovna tato byla založena na základě zákona z 8. července 1883 za intervence vlády deseti největšími peněžními ústavy a správa svěřena největšímu z nich, totiž milánské spořitelně. Vláda prohlásila ji výslovně za ústav soukromý, obdařila ji však různými výhodami poplatkovými a vyhradila pomocné služby poštovních spořitelen a obecních úřadů.

Pojištění bylo čistě dobrovolné a mohlo se uzavříti jednotlivě, kollektivně, po příp. i spolu s pojištěním zaměstnavatele proti následkům povinného ručení.

---

[10]) Leo Verkauf „Arbeiterversicherung in Oesterreich-Ungarn" v cit. Handwörterbuch der Staatswissenschaften str. 809—814.

[11]) Stöger „Arbeiterunfallversicherung" v Mischler-Ulbrichově Oesterreichisches Staatswörterbuch str. 262—298; Bödiker „Arbeiterversicherung in den europäischen Staaten" str. 44—67.

V případě úrazu nabýval pojištěný nárok na kapitál při smrti neb trvalé invaliditě neb denní odškodné při přechodné invaliditě nejvýš po dobu 360 dní.

Následkem uvedených výhod a vyloučení ziskové tendence byly sazby značně levné.

Přece však výsledky naprosto nejsou uspokojivé. Hlavní vada spočívá ovšem v naprosté dobrovolnosti přístupu.

Zákon o nuceném pojišťování úrazovém vydán byl 15. března 1898. O tom, jak pociťována byla potřeba této úpravy, svědčí nesmírný počet zákonných osnov, který po řadu let se vyskytoval První z nich z let osmdesatých řeší otázku tuto spíše na poli zákona o zostřeném ručení zaměstnavatelů. Osnovu zákona na základě všeobecného nuceného pojištění vypracoval první na vyzvání vlády prof. Carlo Ferrari v Padui r. 1889. Vyvinul se však dlouhý boj, mnohá osnova zanikla uzavřením sněmovního zasedání, až teprve r. 1898 zákon se uskutečnil.

V zásadě shoduje se tento zákon s úpravou úrazového pojišťování v Rakousku a Německu. Pojištěni jsou všichni dělníci, zaměstnaní v určitých nebezpečnějších podnicích a pak v podnicích, ve kterých užívá se strojů.

Podnikatel jest povinen dělníky ohlásiti a platí příspěvky. V případě trvalé invalidity vyplácí se dělníkovi renta. Za základ výpočtu této renty slouží kapitál, rovnající se pětinásobnému ročnímu výdělku. Při přechodné nezpůsobilosti platí se denní náhrada ve výši průměrného výdělku. V případě úmrtí mají pozůstalí nárok na pětinásobný roční výdělek.

Pojištění uzavírá se u národní úrazové pokladny, zřízené zákonem z 8. července 1873. Možno však pojistiti se u soukromých pojišťoven, pokud vyhovují určitým podmínkám. Stačí, přihlásí-li se podnikatel vzájemným svazům, byly-li jejich stanovy schváleny a zahrnují-li tyto nejméně 4000 dělníků. Konečně, zaměstnává-li podnikatel nejméně 500 dělníků, může zříditi samostatnou pokladnu se stejnými podmínkami, musí však složiti jistotu.

Jest tudíž v Italii nucené pojištění dělnictva, není však zavedena nucená organisace jeho. Podnikatel, který vyhověl svým povinnostem v tomto směru, neručí více osobně. Pouze, je-li na základě veřejné obžaloby potrestán za zavinění úrazu, ručí za náhradu vzniklé škody.

Důležité doplňky přinesl zákon z 29. června 1903, jehož ustanovení zařazeno do původních a publikováno jako nový zákon o úrazovém pojišťování 31. ledna 1904.

Výše nároků poškozených zvýšena, ježto má se bráti na dále za základ šestinásobný roční výdělek. Zároveň rozšířen okruh pojištěnců. Konečně zmocněna vláda, aby utvořila nu-

cené svazy súčastněných, vyžaduje-li toho potřeba a může-li býti zahrnuto nejméně 15.000 dělníků. Ustanovení toto bylo vyvoláno poměry v sirných dolech na Sicilii. Pro tyto podniky vydán pak specielní zákon ze 14. července 1907.

V poslední době jedná se o reformu soudního rozhodování sporů z tohoto poměru.[12])

Podobnou úpravu nalézáme též v Nizozemí.

Snahy o všeobecné nucené pojišťování dle vzoru rakouského vyskytují se v Nizozemí od r. 1895. Několik osnov podáno bylo bezvýsledně, zákon vydán byl teprve 25. ledna 1901.

Pojištěni jsou všichni dělníci zaměstnaní v živnostenských podnicích. Příspěvky platí zaměstnavatel. Dělníku zaručují se obvyklé renty, po příp. pozůstalým při úrazech, jež skončily smrtelně.

Pojištění provádí říšská pojišťovací banka v Amsterodámě, ve správě státní, jíž jsou k disposici poštovní úřady. Podnikatelé nejsou však vázáni na státní pojišťovnu, nýbrž mohou pojistit též dělníky u kterékoli soukromé pojišťovny, nebo zříditi sami potřebný fond, vyhoví-li zvláštním podmínkám.[13])

Konečně nutno zmíniti se o Norvéžsku, které zavedlo všeobecné nucené úrazové pojištění osob, jež zaměstnány jsou v podnicích přesně vyjmenovaných zákonem z 23. července 1894. Pojišťování opatřuje říšská úrazová pojišťovna, spravovaná na útraty státní.[14])

□ □ □

[12]) Zacher „Arbeiterversicherung in Italien“ v Handwörterbuch der Staatswissenschaften str. 856—864; Bödiker „Arbeiterversicherung in den europäischen Staaten“ str. 103—107.

[13]) Viz Falkenburg „Arbeiterversicherung in Niederlanden“ v citovaném Handwörterbuch der Staatswissenschaften str. 873—882; Bödiker v cit. spisu str. 172—175.

[14]) Westegaard „Arbeiterversicherung in Skandinavien“ v cit. Handwörterbuch der Staatswissenschaften str. 895—896; Bödiker v cit. spisu str. 199—210.

Pojištění starobní a invalidní.

Třetí velká kategorie sociálního pojištění opatřuje jisté kruhy obyvatelstva pro případ stáří a invalidity.

Jestliže v prvních dvou kategoriích učinila již většina států opatření, která v celku ubírají se týmž směrem, na tomto poli voleny byly cesty dosti různé a namnoze setrváno při institucích, které ponechávají velkou část požadavků nesplněnou.

Státní životní pojišťovny s dobrovolným přístupem.

Shrneme-li výsledky, jež v jednotlivých státech byly docíleny, mohli bychom utvořiti tři řady. Do prvé náležely by ony státy, kde spokojila se státní správa založením velké životní pojišťovny, kterou podržuje z pravidla ve svých rukou a spravuje ji vlastním nákladem. Ponechává pak nemajetným kruhům, aby za zcela levné pojistné bez jakýchkoli správních přirážek pojistily si menší obnos pro případ stáří, neb přiměřený důchod. Aby pak nemajetným byla celá instituce úplně přístupna, uvoluje se mnohdy stát připláceti na jejich pojištění.

Jest na bíledni, že tento system mohl by se osvědčiti pouze potud, pokud byla by velmi značně pokročila výchova nejširších vrstev pro spořivost a pamatování na vlastní opatření starobní a invalidní.

Pokud a kde tohoto předpokladu není, tam při naprosté dobrovolnosti přístupu, zůstává podobná pokladna daleko za vytčeným cílem.

Státní životní a důchodová pojišťovna založena byla nejprve v Anglii již r. 1833. Docílené výsledky zůstaly však naprosto za očekávanými. Velmi pozoruhodný zjev v tomto oboru máme ve Francii.

Je to „Caisse nationale des retraites pour vieillesse“. — Ústav tento založen byl zákonem z 18. června 1850, důležité úpravy provedeny zákonem z 20. července 1886.

Správu vede státní depositní pokladna v Paříži (caisse nationale des dépôts et consignations), pomocné služby konají

ústavy berní a poštovní. Tato pojišťovna přijímá dobrovolné vklady a zaručuje za ně rentu pro případ stáří. Dle toho, kolik vkladů bylo učiněno, vyměří se konečný obnos renty. Doba, kdy požitek začíná, může se zvoliti mezi 50. až 65. rokem; v určitých případech trvalé nezpůsobilosti k výdělku může začíti renta dříve. Při pojištění může býti vyhraženo i vrácení původních vkladů.

Výše vkladu i rent nebyla původně nikterak omezena. Ježto však rentou docílilo se velmi výhodného uložení kapitálu, bylo záhy tohoto ústavu zneužíváno kapitalisty, a nezbylo tudíž než stanovit různá omezení. První krok učinil již zákon z r. 1853., který připouští nejvyšší vklad v obnosu 2000 franků ročně. Pozdějšími zákony kladla se další omezení, až nejnověji stanoven obnos ročních 500 franků. Renta pak nesmí překročiti obnos 1200 franků.

Účast dělnictva nebyla z počátku taková, jak se očekávalo. R. 1862 bylo z 46.000 členů pouze 18.000 z tříd dělnických. Poměry ty se zlepšily zejména tím způsobem, že uzavírají zaměstnavatelé kollektivní pojistky ve prospěch dělnictva.

R. 1906 bylo u tohoto ústavu 4,241.132 vkladů na obnos 68,799.902 franků, z nichž kollektivních, většinou ve prospěch dělnictva bylo 4,176.026 na obnos 60,104.684 franků.

Dalekosáhlý význam má zákon z 31. prosince 1895, dle kterého má býti zařazena do státního rozpočtu roční položka 2 milionů franků pod názvem „bonification pour les pensions de retraite des ouvriers“. Z obnosu toho připlácí stát oněm dělníkům, kteří dosáhli 70. roku, vykazují nejméně po 25 roků pojištění a jichž příjmy i s rentou nedosahují ročních 360 fr., a sice nejvýše jednu pětinu příslušné renty.

Vedle toho zůstává zachována položka v rozpočtu ministerstva vnitra dle zákona z 20. července 1886, jakož i ustanovení, že polovina výnosu z ceny za korunní klenoty věnuje se na zvýšení rent těch osob, které následkem úrazu neb trvalé invalidity předčasně mají nastoupiti požívání renty.[1])

Státní depositní pokladna spravuje vedle uvedeného ústavu ještě státní pojišťovnu životní a úrazovou pod názvem „Caisse nationale d'assurances en cas de décès et en cas d'accidents“, založenou zákonem z 11. července 1868 a upravenou dekretem z 13. srpna 1877.

Státní životní pojišťovna jest určena pro lidové pojišťování životní bez lékařské prohlídky na obnosy nejvýše 300 franků s dvouletou karenční lhůtou. Členové přijímají se ve věku od

[1]) Viz Zacher v cit. článku str. 824—827 a citovanou část dodatku k osnově rakouského zákona o sociálním pojišťování; Bödiker „Arbeiterversicherung in den europäischen Staaten“ str. 135—145.

16 do 60 roků. Vedle toho mohou schválené podpůrné spolky uzavírati hromadná pojištění pro své členy nejvýše na 1000 franků.[2])

Zvláštní odbor tohoto ústavu pojišťuje pro případ úmrtí předčasného ty, kteří vystavěli na úvěr levný rodinný domek.

Téměř současně totiž zákonem z 8. května 1850 zřizuje Belgie státní důchodovou pojišťovnu, k níž připojena r. 1865 spořitelna, takže nese celý ústav název „caisse générale d'erpagne et de retraite".

Značnější rozmach sledovati možno u tohoto ústavu teprve po vydání zákonů z 10. května 1900, 18. února a 20. srpna 1903 — —

Zákony těmi uvoluje se stát, že bude sám přispívati vklady pro renty, jež nezámožní státní občané si zakoupili (čl. 1, 2 a 3. cit. zák.).

Dělníkům, kteří v době vydání těchto zákonů dosáhli věku, že bylo by jim obtížno zakoupiti si rentu, totiž 65 roků, zakoupil stát sám rentu 65 franků.

Zákonem z 21. března 1902 pojištěni u této pokladny na státní útraty všichni vojáci.

Vedle státu přispívají k této pokladně i obce, v jednotlivých případech i zaměstnavatelé.

Působnost belgického státního ústavu rozšířena byla zákonem z 9. srpna 1889 na oddělení „Caisse d'assurance sur la vie", která pěstuje životní pojištění kapitálové za tím účelem, aby mohly se splatiti hypoteční dluhy, uzavřené za účelem stavby dělnických rodinných domků.[3])

V Italii prodělalo starobní opatření dělnictva dlouhý vývoj. Po řadu let vyskytují se četné návrhy a zákonné osnovy.

Roku 1879 hodlal dělnický spolek v Bologni zaříditi zvláštní pokladnu pomocnou. Na základě zde vykonaných šetření předložil poslanec Berti 30. listopadu 1881 první osnovu příslušného zákona. Vyskytla se jich pak celá řada, všechny pokusy zůstaly však bezvýsledny.

Teprve zákonem ze 17. července 1898 zřízena „cazza nazionale di previdenza per la vecchiaia e per la invalidità degli operai." Stát věnoval této pokladně ze zisku docíleného poštovní spořitelnou 10 milionů lir, vedle toho poskytuje roční příspě-

---

[2]) Sazby tohoto ústavu byly počítány na základě 4% a Deparcieuxových tabulek. Základ tento se neosvědčil; zejména zkušenosti s hromadnými pojištěními spolků byly nepříznivé. Proto provedeny různé změny, posléze r. 1893 základ úplně změněn. Viz Zacher v cit. článku str. 829.

[3]) Viz Manes v cit. článku str. 817—19; pak „Die Alters- und Inwaliditätsversorgung im Auslande" (Belgien) v odůvodnění vládní osnovy rakouského zákona o sociálním pojišťování z r. 1908, kde otištěn uvedený zákon.

vek na správu a po dalších 10 let příspěvky, až docílí se celkové dotace 16 milionů lir.

Pomocné služby vykonávají úřady poštovní a poštovní spořitelny.

U této pokladny mohou si italští dělníci dobrovolně ukládati příspěvky nejméně 6 a nejvýše 100 lir ročně.

Každému účastníku zřídí se osobní konto, na kterém účtují se jeho vklady a příspěvky státní. Po 25letém členství a dosáhne-li účastník 60 aneb 65 roků, uzavře se jeho konto a vyplácí se pak renta kapitálu odpovídající.

Zemře-li účastník dříve, vrací se kapitál bez úroků jeho manželce, dětem neb ascendentům. V případě invalidity může nastoupiti požitek renty dříve.

Vedle toho zřízen zvláštní fond pro invalidní, z něhož podporují se renty osob, které pro invaliditu nabývají předčasně nárok na rentu.

Pro přechodnou dobu platila mírnější ustanovení, aby starým osobám umožnilo se členství.

Vydána pak řada novel, jež spojena v zákon z 30. května 1907. Zavedeny zde četné další výhody, zejména zvýšen na dále státní příspěvek.

Vedle toho rozšířen obor působnosti na jiné odbory, zejména lidové pojišťování důchodů.[4])

V Nizozemí zůstaveno je starobní opatření dělnictva jednotlivým podnikatelům, kteří zřizují zvláštní pokladny. Zajímavý pokus učinil r. 1889 amsterodámský starosta Dr. van Tienhoven, který chtěl založiti spolek zaměstnavatelů za účelem starobního opatření dělnictva. Pokus tento však nedocílil zvláštních výsledků.[5])

Ve Švýcařích nestalo se na poli starobního a invalidního pojišťování pranic.

Jednotlivé kantony podporují lidové životní pojišťování menších obnosů neb důchodů, ovšem že čistě dobrovolně uzavřená.

Nejdále jde kanton Neuenburg, který zřídil zákonem z 29. března 1898 vlastní životní pojišťovnu, jejíž správu vede na vlastní účet.

Zde mohou příslušníci kantonu uzavříti pojištění mezi 100 až 5000 franky kapitálu neb 30—100 fr. měsíční renty. Risiko

---

[4]) Viz Zacher „Arbeiterversicherung in Italien“ v cit. Handwörterbuch der Staatswissenschaften“ str. 864—870; Bödiker v cit. spisu str. 105—109; odůvodnění k rakouské vládní osnově zákona o sociálním pojišťování str. 332—333.

[5]) Viz Falkenburg „Arbeiterversicherung in Niederlanden“ v Handwörterbuch der Staatswissenschaften str. 873—882.

osob nezdravých nese stát sám, vedle toho přispívá na pojištění malých obnosů.

Na zřízení vlastních ústavů pomýšlí též kanton Waadt a Ženeva. Kanton St. Gallen uzavřel úmluvu se švýcarskou pojišťovnou v Curychu, kterou docílil pro příslušníky některé výhody.

Zajímavo jest, že s touže pojišťovnou uzavřela dohodu poštovní správa v Bernu o účasti poštovních úřadů při vybírání pojistného za lidové pojištění.

Švýcarskému spolkovému státu vyhraženo jest právo, že může kdykoli převzíti celé oddělení lidového pojišťování uvedeného ústavu.[6])

V Rakousku nedošlo sice ku zřízení státního ústavu podobného rázu, máme však některé velmi zajímavé útvary veřejnoprávních korporací. Náleží sem v prvé řadě „Zemský pojišťovací fond císaře Františka Josefa I“. Ústav tento založil sněm království Českého usnesením z 18. ledna 1888 na oslavu panovnického jubilea Jeho Veličenstva. Vzorem byla zde francouzská „Caisse nationale des retraites pour vieillesse“. U fondu mohou činiti libovolné vklady nemajetní občané, za něž nabývají práva na starobní rentu. Vrácení kapitálu může býti vyhraženo. Země věnovala fond, z jehož úroků hradí se správní výlohy, takže pojištěným čítají se pouze čisté pojistné sazby bez jakýchkoli správních přirážek.

Vedle toho zřízen usnesením z 16. ledna 1895 bonifikační fond, z něhož zvyšují se renty těm, kteří předčasně stanou se nezpůsobilými k výdělku.

Podobným způsobem oslavila panovnické jubileum o 10 roků později vídeňská obec, která zřídila r. 1898 městskou jubilejní životní pojišťovnu cís. Františka Josefa. Tato pojišťovna pěstuje sice životní pojišťování po způsobu soukromých podniků. Vídeňská obec vyhradila však kapitál 1,000.000 korun, z jehož úroků zakupují se pojistky školním dětem chudých vídeňských příslušníků, a zaručuje se pak hochům starobní renta, děvčatům výbava.

Konečně obec pražská zřídila r. 1908 městskou pojišťovnu životní, z jejíž výtěžku má se zakládati fond a z tohoto poskytovati zvláštní výhody pražským příslušníkům, náležejícím nezámožným a středním vrstvám obyvatelstva, zejména malým živnostníkům a zřízencům města Prahy.

---

[6]) Viz Manes „Arbeiterversicherung in der Schweiz“ v Handwörterbuch der Staatswissenschaften str. 882—894.

Státní renty starobní.

Jestliže zřízení státních ústavů označili jsme za málo vyhovující, jdou některé státy mnohem dále. Zaručují občanům nemajetným, pokud vyhovují jistým podmínkám a jsou úplně nemajetni, v případu stáří rentu přímo ze státních prostředků, aniž by dříve museli jakýmkoli způsobem přispívat.

Tento systém jest pravý opak dříve uvedeného. Má spíše ráz opatření chudinského. Jest zde podstatnou podmínkou na. prostá chudoba, takže každý, kdo spořil a zabezpečil si třeba nepatrný majetek neb důchod, jest pak potrestán, ježto nemá nároků na rentu, jíž dostane se tomu, kdo nepamatoval na stáří.

Státní renty pro nemajetné zavedeny jsou zejména v Anglii. Uvažovalo se v té příčině velmi mnoho a podána byla celá řada návrhů.

Vyskytují se při tom jména všeobecně známá: Booth, Chamberlain, Gladston, Rothschild atd.

S úspěchem setkal se teprve návrh zákona podaný tehdejším ministrem Asquithem, který přijat byl 1. srpnem 1908 s platností od 1. ledna 1909. Zákon tento zabezpečuje každému Angličanu staršímu 70 roků, jenž nejméně po 20 roků je anglickým příslušníkem, nemá chudinské podpory a je nemajetný, týdní rentu ve výši od 5 do 1 shilinku.[7])

Do téže kategorie patří Dánský zákon z 9. dubna 1891, dle něhož každý chudý občan starší šedesáti roků, který neměl po 10 roků chudinské podpory, má nárok na rentu. Výši její určí obec a náklad nese pak z poloviny obec, z poloviny stát. Jest tedy tento zákon opatřením chudinským, při němž povážlivým jest zejména ponechání rozhodnutí obcím.[8])

Zajímavý jest postup ve Francii. Pojišťování invalidní neřeší se zde vůbec samostatně nýbrž pouze jako část pojištění starobního tím způsobem, že v případě invalidity počíná redukovaná renta ihned.

Konány četné porady jichž výsledkem byla osnova zákona o starobních rentách dělníků podaná 31. ledna 1902. Osnova tato přijata byla sněmovnou poslanců 23. února 1906 a předložena senátu, který jí však dosud nepřijal.

Zákonem tímto má se dle čl. 1. zabezpečiti každému dělníku renta počínající 60. rokem. Za tím účelem zřídila by se zvláštní

---

[7]) Manes v cit. článku str. 846—849; dodatek ku rakouské vládní osnově o sociálním pojišťování z r. 1908 str. 324—331 (č. 1160 příloh ku stenografickým protokolům poslanecké sněmovny).

[8]) Westegaard „Arbeiterversicherung in Skandinavien“ v cit. Handwörterbuch der Staatswissenschaften str. 899; dodatky k rakouské vládní osnově zákona o sociálním pojišťování z r. 1908 str. 308—312 (č. 1160 příloh ku stenogr. protokolům sněmovny poslanců XVIII. schůze 1908).

dělnická pojišťovna, připouští se však také pojištění u stávající caisse nationale nebo u podpůrných spolků. Má-li v případech invalidity započíti renta dříve a nedosahuje-li obnosu 360 franků, přispívá stát za určitých podmínek až do tohoto obnosu.

Důležitý jest zákon ze 14. července 1905, který ukládá obcím povinnost vypláceti podpory oněm chudým občanům, kteří jsou buď starší 70 roků nebo následkem choroby jsou k výdělku nezpůsobilí. K břemenu tomuto přispívají obcím po případě departementy a stát. Zákon tento jest ovšem pouze částí chudinské správy, značí však krok na poli sociální politiky.[9])

Nucené pojišťování rent.

Konečně třetí cesta jest všeobecné nucené pojištění určitých kruhů pro případ stáří a invalidity. Občané v zákoně uvedení přidržují se v čas k tomu, aby příspěvky na svoje zabezpečení pamatovali.

K těmto příspěvkům přidružuje se účast zaměstnavatelů a příspěvek státní.

Tento pochod uzákoněn jest dosud pouze v Německu.

Zde zakončena byla řada dalekosáhlých sociálních zákonů osnovou zákona o pojišťování starobním a invalidním. Nejprve publikovány byly císařem schválené zásady tohoto pojišťování společně s pamětihodným poselstvím ze 17. listopadu 1887.

Vlastní osnova předložena teprve za vlády Bedřicha III. 22. listopadu 1888. Osnova předložena komisi a podrobena v plenu sněmovním důkladné úvaze. Mezi tím nastala změna na trůně, nastoupil císař Vilém II. Provedeny byly některé změny, zásada však přijata a zákon o invalidním a starobním pojištění vyhlášen 22. června 1889.

Zákon tento vstoupil v platnost 1. lednem 1891. Pojištěni jsou všichni dělníci počínajíc dokonalým 16. rokem, pak v závodech zaměstnaní úředníci, dílovedoucí, konečně učitelé a vychovatelé, pokud jejich příjmy nepřesahují 2000 marek. Pojištění může se rozšířiti na samostatné podnikatele, pokud nezaměstnávají více jak jednoho dělníka. Dobrovolně mohou se pojistiti

[9]) Zacher v cit. článku str. 833—838, „Die Alters- und Invaliditätsversorgung im Auslande — Frankreich“ v motivech osnovy rak. zákona o sociálním pojišťování z r. 1908 str. 317—322; Prof. Maurice Bellom „Der gegenwärtige Stand der Frage der Arbeiterpensionen in Frankreich“ v Soziale Rundschau z r. 1908 str. 151 a násl.

někteří vyloučení dělníci a samostatní podnikatelé, pokud zaměstnávají nejvýše 2 dělníky.

Pojištěnci mají nárok na rentu v případě nezpůsobilosti k výdělku, a na starobní rentu počínajíc dokonaným sedmdesátým rokem. Výše renty řídí se jednak třídou, do níž zařaděni jsou pojištěnci dle výše příjmů, jednak dobou, po kterou platili příspěvky.

Ke každé rentě přispívá stát obnosem 50 marek.

Po dobu pojištění platí každý pojištěný měsíční příspěvky dle třídy, do níž přísluší a sice 14—36 pfeniků.

Pojištění obstarávají zemské úřadovny, jichž je nyní v celé říši třicet jedna.

Pojištěno jest v Německu na 13 milionů osob.

K zákonu o pojišťování starobním a invalidním připravována novela již r. 1897, přijata však teprve druhá a publikována 19. července 1899. Důležitá změna provedena v tom směru, že nemají nésti více jako dříve jednotlivé ústavy samy svých nákladů na renty, nýbrž, že část veškerých těchto nákladů bude všem ústavům společna. Společným břemenem mají býti tři čtvrtiny veškerých rent starobních a základní obnosy všech rent invalidních. Za účelem utvoření jmění pro toto společné břemeno odvádějí všechny ústavy 4 desetiny příspěvků, zbytek zůstává jich samostatným jměním.

Změna tato byla nutna z toho důvodu, že některé ústavy poukázané na kraje zemědělské začaly vykazovati schodek. Zjev tento možno si vysvětliti dle uvedených motivů rak. osnovy zákona o sociálním pojišťování jedině tím, že z krajů zemědělských stěhuje se mladší obyvatelstvo do měst, čímž na venkově zůstávají lidé staří neb choří. Novým ustanovením zákonným docílilo se pak aspoň částečně společenství risik mezi všemi ústavy.

Tím způsobem vybudována v Německu celá instituce opatření dělnictva. Krok tento učiněn byl v době, kdy nebylo možno opříti se o teoretické prozkoumání celého dosahu; s některých stran považovala se tato okolnost za vadu. Než plně uznává se nyní velký význam tohoto zřízení a nutno přiznati, že Německo kráčelo zde v čele na příklad ostatním státům.[10])

[10]) Viz Manes „Arbeiterversicherung in Deutschland“ v cit. Handwörterbuch der Staatswissenschaften str. 795—809; dodatky k rakouské osnově zákona o soc. pojišťování str. 312—316 (č. 1160 příloh ku stenogr. protokolům poslanecké sněmovny XVIII. schůze 1908); Bödiker v cit. spisu str. 11—18; Rosin „Das Recht der Arbeiterversicherung“ str. 1—7.

Rovněž i v Rakousku nabývají stále více půdy snahy po zavedení nuceného všeobecného pojišťování po příkladu německém.

Výsledkem jejich byly dvě vládní osnovy zákona o sociálním pojišťování. První předložena byla poslanecké sněmovně v prosinci r. 1904, druhá v poslední době roku 1908.

Při tom směřují osnovy k tomu, aby jediným zákonem upraveno bylo celé sociální pojišťování. Zavedené již pojišťování nemocenské a úrazové bylo by přizpůsobeno veškerým požadavkům, jež postupem času se vytvořily, vedle nich pak nově má se vybudovati pojišťování starobní a invalidní. Tomuto novému odvětví podrobují se nejen zaměstnanci, nýbrž i menší samostatní podnikatelé, pokud nemají příjem vyšší než 2400 korun a nezaměstnávají více než dva dělníky.

Na každou rentu, jež bude se vypláceti, má přispívat stát obnosem 90 korun, jde se tudíž značně dále než v Německu.

Dříve však, než provedeno bude všeobecné sociální pojištění dělnictva a malých živnostníků, uskutečněno bylo po dlouhých přípravných pracech zákonem ze 16. prosince 1906 č. 1. ř. z. ex 1907. pensijní pojišťování soukromých úředníků. Kategorie těchto osob zvolena byla proto, že životní poměry jejich shodují se téměř úplně s poměry úředníků státních, kteří v tomto směru jsou zaopatřeni. Vedle toho očekávala vláda, že soukromí úředníci jsou dostatečně finančně silni, aby za přispění zaměstnavatelů mohli nésti celé břímě pojišťovací, aniž by musel stát sám finančně jich podporovati.[11])

Zákonu tomu podrobeni jsou všichni úředníci ve službách soukromých, pokud příjmy jejich převyšují 600 korun ročně, pak úředníci veřejní, pokud nemají zaručeno výslužné. Pojistné příspěvky nesou úředníci a zaměstnavatelé, v nižších třídách v poměru jedné ku dvěma třetinám, ve vyšších třídách každý polovinou (§ 33. cit.z ákona). Úředníkům zabezpečuje se renta invalidní v případě jeho nezpůsobilosti k výdělku po uplynutí 120 příspěvkových měsíců (vyjma případy invalidity následkem úrazu v povolání, při kterých není lhůty čekací), pak renta starobní po uplynutí 480 příspěvkových měsíců bez ohledu na způsobilost k výdělku.

Vedle toho má vdova a sirotci po zemřelém pojištěnci nárok na rentu vdovskou resp. sirotčí, zemřel-li úředník po uplynutí čekací lhůty, jinak pouze nárok na odbytné.

---

[11]) Viz Bráf: „Pensijní pojišťování v Rakousku a přípravy k němu v Německu“ v 1. čísle Národohospodářského obzoru z r. 1908.

Pojištění opatřuje „pensijní ústav" vedený za dozoru vlády představenstvem složeným z úředníků a zaměstnavatelů. Připouští se však také náhradní pojištění u ústavů náhradních, soukromých pojišťoven, po případě i náhradní smlouvou se zaměstnavatelem, bylo-li vyhověno zákonným podmínkám.

K zákonu o pensijním pojišťování soukromých úředníků vydáno bylo ministerské nařízení z 22. února 1908 č. 42. ř. z., kterým řada otázek dodatečně byla upravena.